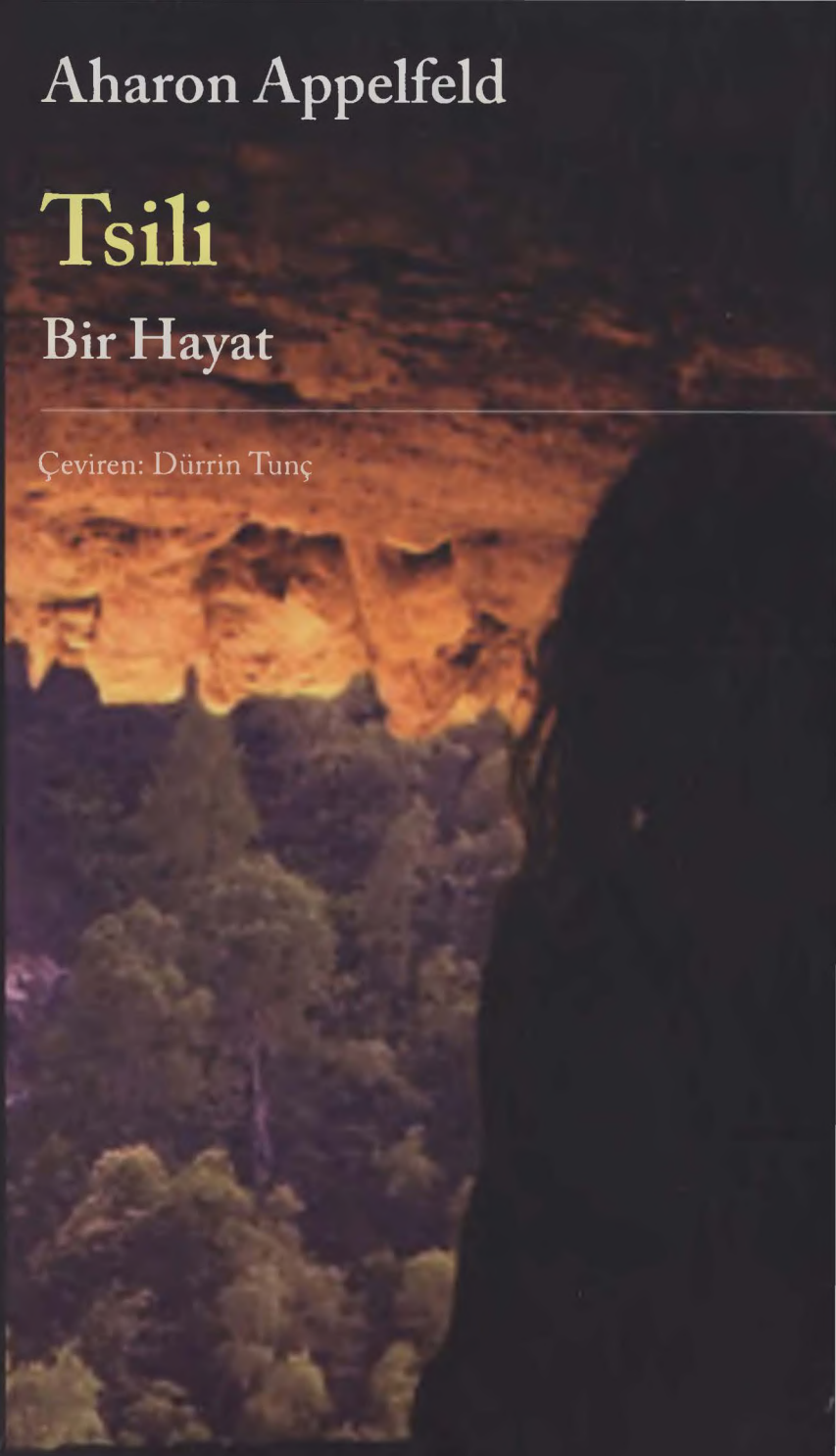
Aharon Appelfeld

Tsili

Bir Hayat

ROMAN

Çeviren: Dürrin Tunç

YKY
Yapı Kredi
Yayınları

Aharon Appelfeld'in
YKY'deki kitapları:

Badenheim 1939 *(2007)*
Demir Raylar *(2007)*
Zor Bir Hayatın Hikâyesi *(2009)*
Tsili - Bir Hayat *(2011)*

AHARON APPELFELD

Tsili

Bir Hayat

Almancadan çeviren:
Dürrin Tunç

Roman

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 3261
Edebiyat - 954

Tsili - Bir Hayat / Aharon Appelfeld
Özgün adı: Kutonet veha-pasim
Çeviren: Dürrin Tunç

Kitap editörü: Fahri Güllüoğlu

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Haramidere - Avcılar / İstanbul

Çeviriye temel alınan baskı: *Tzili*, Deutscher Taschenbuch Verlag, 2005
1. baskı: İstanbul, Ocak 2011
ISBN 978-975-08-1938-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2010
Sertifika No: 12334
© Aharon Appelfeld, 1982

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

TSİLİ

Bir Hayat

1

Tsili Kraus'un hayat hikâyesini belki de hiç anlatmamalı. Zalim, ışıksız bir yazgısı vardı ve her şey gerçekten de böyle olup bitmemiş olsaydı bu yazgıyı uydurabilir miydik diye kuşkuya düşebilirdi insan. Ama bir kez olup bittiğine göre daha fazla saklamanın gereği yok. Öyleyse hemen başlayalım.

Tsili anne babasının tek çocuğu değildi, abla ve ağabeyleri vardı. Ailesi geniş, yoksul ve huzursuzdu, Tsili de çevresinden hiç ilgi görmeden avludaki kırık dökük eşyanın arasında büyüdü.

Babası hastaydı, annesi de kendini tamamen küçücük dükkâna vermişti. Akşamları kardeşlerinden artık hangisi denk gelirse, Tsili'yi avludaki tozun toprağın içinden çekip çıkartır ve eve sokardı. Tsili sessiz bir yaratıktı, hiç dikkat çekmeyen, neredeyse dilsiz... Sabahları kendiliğinden kalkar ve akşamları ağlayıp sızlanmadan yatardı.

Böylece büyüdü. Yazın ve güzün büyük bölümünde dışarıda oynar, kışı yatakta geçirirdi. Ufak tefek ve zayıftı, ayak altında dolaşmaz, kimse onun farkına bile varmazdı. Sadece kimi zaman annesinin aklına gelir, kadın, "Tsili, neredesin?" diye seslenirdi. "Buradayım" diye cevap verirdi Tsili hiç bekletmeden, annesinin içinde aniden yükselen kaygı da hemen dağılıverirdi.

Tsili yedi yaşına geldiğinde ona bir çanta diktiler, iki defter aldılar, en büyük ablası da onu gri taştan yapılmış kiremit damlı köy okuluna götürdü. Beş yıl boyunca oraya gitti. Cemaatinin öteki çocuklarının tersine Tsili mükemmel bir öğrenci de-

ğildi. Daha ziyade içekapanık ve tutuktu. Tahtada yazılı kocaman harflere bakarken başı dönüyordu. İlk yarıyılın sonunda artık hiç kuşkuya yer yoktu: Kalın kafalıydı. Annesinin gerçi yeterince derdi vardı ama gene de öfkesini tutamıyordu: "Ders çalışmak zorundasın! Niye çalışmıyorsun?" Annesinin azarlarını duyan hasta babası yatağında iç geçirirdi: "Ne olacak şimdi?"

Tsili var gücüyle çabalıyor ama her şeyi unutuyordu. Hıristiyan köylüler bile akıllarında daha çok şey tutuyorlardı. Tsili her şeyi birbirine karıştırıyordu. "Yahudi ama kafasına hiçbir şey girmiyor" diyorlardı başarısızlığından zevk alırcasına. Tsili öğrendiklerini belli bir düzende tutmak istiyor ama tahtaya kalkar kalkmaz içindeki sözler susuyor, elleri donuyordu.

Saatlerce oturup ders çalışıyordu ama bir faydası yoktu. Dördüncü sınıftayken bile iki kere ikinin kaç ettiğini bilmiyordu, el yazısı kargacık burgacıktı ve hatalarla doluydu. Annesi onu azarlıyor, dövüyordu, hasta babası da ondan geri kalmıyordu: "Neden çalışmıyorsun?"

"Çalışıyorum."

"Öyleyse neden hiçbir şey bilmiyorsun?"

Tsili başını önüne eğerdi.

"Niye başımıza dert açıyorsun?" diye soruyordu babası dişlerini gıcırdatarak.

İyileşmez bir hastalığa yakalanmış olmasına rağmen kızının bu kem küm hali ona yaralarından daha çok acı veriyordu. Dönüp dolaşıp kızının tembelliğine, ama en çok da inatçılığına getiriyordu sözü: "İsteyen başarır." Bu öylesine bir söz değil, onun kesin kanaatiydi. Herkes bu konuda hemfikirdi: Dükkândaki anneleri, kitaplarının başındaki ağabey ve ablaları. Onlar çalışıyorlardı, sınavlarına hazırlanıyor, hızlandırılmış kurslara yazılıyor, ders kitaplarını ve defterleri yalayıp yutuyorlardı. Tsili ise yemek yapıyor, bulaşık yıkıyor, bahçe işlerini görüyordu. Ufak tefek ve çelimsizdi, hizmetçiye benziyordu.

1941 Kışı'nda ortalıkta kötü kötü söylentiler dolaşıyordu. Gene de Kraus'ların evinde herkes karıncalar gibi meşguldü: Gıda depolanıyor, evin kızları önemli tarihleri ezberliyor, en küçük oğlan kâğıtlara geometrik şekiller çiziyordu. Yaklaşan sınavlar hepsini telaşlandırıyordu. Karanlık odadan sık sık babaları-

nın yüreklendirici sesi duyuluyordu. "Çalışın çocuklar, çalışın! Tembellik etmeyin!" diye sesleniyordu dua eder gibi, kızları öfkelendiren melodik bir tınıyla.

Bazen Tsili akıllarından çıkıveriyordu ama okulda, ona tepeden bakan, çoğu Hıristiyan öğrencinin alaylarına hedef oluyordu. Tuhaftır, ne ağlar ne aman dilerdi. Her gün, eziyet dolu o okula gider, çilesini doldururdu.

Haftada bir gün köyden yaşlı bir öğretmen gelir ve ona dua öğretirdi. Gerçi Tsili'nin ailesi dini kurallara artık uymuyordu ama annesi artık kim bilir nedense din dersinin kızına iyi geleceğine inanmıştı. Ayrıca dersler yaşlı adama da küçük bir kazanç sağlıyordu. Adam haftanın hep başka bir gününde, genellikle akşamüzerleri gelir, Tsili'ye hiç sesini yükseltmezdi.

İlk derste ona Kitabı Mukaddes'ten meseller anlatır, ikinci derste birlikte dua kitabını okurlardı. Dersin sonunda Tsili ona bir bardak çay koyardı. "Dersler nasıl gidiyor?" diye sorardı Tsili'nin annesi. "İyi gidiyor," diye cevap verirdi yaşlı hoca. Ailenin ibadet etmediğini ve Şabat kurallarına uymadığını bildiği için ilahi ışığı söndürmeme görevinin tam da bu geri zekâlı kıza kalmış olması onu hayretler içinde bırakıyordu. Kız yaşlı adamın her istediğini yapıyordu. Adam beyaz bir şal takar, eski yıpranmış ayakkabılar giyerdi. Ama gözlerinde, dar zamanlarında ilimden derman bulamamış bir insanın küskünlüğü okunuyordu. Oğulları Amerika'ya gidince evinde tek başına kalakalmıştı.

Yaşlı adam bu kâbusta kendisine uşak rolü biçildiğini, kızın kardeşlerinin varlığına katlanamadıklarını biliyordu. Bu aşağılanmayı sessizce ama biraz da tiksintiyle sineye çekiyordu.

Dua kitabını okumayı bıraktıklarında Tsili'ye âdetten olduğu üzere şu soruyu sorardı:

"İnsan nedir?"

"Topraktır ve tozdur," diye yanıtlardı Tsili.

"Günü gelince kime hesap verecek?"

"Kralların kralı olan kutsal varlığa."

"İnsanın vazifesi nedir?"

"Dua etmek ve Tevrat'ın yasalarına uymak."

"Tevrat'ın yasaları nerede yazar?"

"Tevrat'ta."

Müzikal bir tınıyla söylenen bu basmakalıp cümleler Tzili'nin yüreğinde uzun saatler boyu çınlardı. Tuhaftır ki, Tzili yaşlı adamdan korkmazdı, daha çok, gece ilerleyene kadar içinde sakladığı bir huzur verirdi hocası onun ruhuna. Hocasının dediğine uyarak yüksek sesle ve yüzünü örterek *Şema*'yı ezbere okurdu.

Anlayacağınız, Tsili çaba gösteriyordu. Yaşlı adam olmasaydı varoluşu daha da acınası bir hal alırdı. Küçük bedenini olabildiğince küçük göstermeyi öğrenmişti. İhtiyaçlarını bile dikkat çekmemek için gizli gizli gideriyordu.

Aslında yaşlı adamın onu sevdiği falan yoktu, ona ilgi gösteriyordu o kadar. Gene de sık sık sabrı taşıyordu. Ama Tsili onun sesini dinlemeyi seviyor, bu seste şefkat hissettiğini sanıyordu.

2

Savaş çıkınca herkes kaçtı, sadece Tsili'yi eve göz kulak olsun diye bıraktılar. Sersem, küçük bir kızın başına kötü bir şey gelmez, ortalık durulana kadar eve göz kulak olur diye düşünmüşlerdi. Tsili yalvarıp yakarmadan boyun eğdi. Öyle bir telaş içindeydiler ki zaten düşünecek zaman yoktu. Ağabeyleri babalarını sedyeye koyarken "Sonra dönüp seni alırız" dediler.

Hemen o gece askerler gelip evleri yağmaladılar. Kıyamet koptu, çığlıklar göğe yükseldi. Ama ne hikmetse Tsili'ye kötü bir şey yapmadılar. Belki onlar da Tsili'yi fark etmemişlerdi. Tsili, avluda küçük bir tahta bölmede saklanmıştı, çuvalların ve fıçıların arasında. Eve göz kulak olması gerektiğini biliyordu ama korku onu alıkoymuştu. İçten içe tanıdık bir sesin onu çağıracağını umuyordu. Ama hava çığlıklar, havlamalar ve silah sesleriyle doluydu. Korku içinde yaşlı adamın ona öğrettiği sözleri mırıldandı. Bu onu sakinleştirdi ve uyuyakaldı.

Saatlerce uyumuş olmalıydı. Uyandığında geceydi ve ortalık tamamen sessizdi. Kafasındaki çuvalları yana attıktan sonra tahta bölmenin deliklerinden gece göğünün ışığının girdiğini gördü. Ellerinden destek alarak gövdesini doğrulttu. Ayakları soğuktan uyuşmuştu. İki elini birden soğuk baldırlarından geçirerek ayaklarını ovmaya başladı. Ayak tabanları sızladı.

Ellerine dayanmış halde uzun süre gökyüzüne baktı. Çevreye kulak kabartırken dudakları aralandı ve "Günün birinde kime hesap vereceksin?" diye mırıldandı.

Yaşlı hocası kelimeleri yutmaması konusunda hep çok dikkatliydi. Tsili şimdi onun öğütlerini hatırlıyordu.

Bu arada ayakları kendine gelmişti, üstüne örttüğü çuvalları kenara attı. "Kalkmalıyım" diyerek yerinden doğruldu. Tahta bölme zahmetsizce ayakta durabileceği kadar yüksekti. Kalastan yapılmıştı, içinde bir küme yarılmış odun, birkaç fıçı, eski bir küvet ve birkaç da testi istiflenmişti. Tsili dışında kimsenin aman aman ilgilenmediği bir yerdi ama onun saklanmasına yarıyordu bu keşmekeş. Oraya konulup unutulmuş nesnelere bir tür bedensel yakınlık duyuyordu.

Hayatında ilk kez gecenin yarısında dışarıdaydı. Çok daha küçükken anne babası panjurları hep erkenden kapatırlardı, biraz büyüdüğünde de karanlıkta dışarı çıkması kesinlikle yasaktı. Şimdi ise gecenin karanlığını ilk kez kendi elleriyle yokluyordu.

Tahta bölmeden çıktı ve sağa tarlaya doğru yöneldi. Birden başının üzerindeki gökyüzü yükseldi, uzun mısırların yanında kendisi iyice kısa görünüyordu. Uzun süre arkasına bakmadan yürüdü. Sonra yaprakların hışırtısına kulak kabartmak için durdu. Hafif bir rüzgâr esiyor, gecenin serinliği susuzluğunu dindiriyordu.

Sağında ve solunda göz alabildiğine, ara ara çitlerle çevrili mısır tarlaları uzanıyordu. Birkaç kez tökezledi ve düştü.

Nihayet bacaklarını rahatça kullanmak için eteklerini toplayıp kemerine sıkıştırdı. Ondan sonra sorunsuz ilerledi.

Bir sebepten koşmaya başladı. Belli belirsiz bir hatıra yakasına yapışıp korkmasına neden olmuştu. Bir süre sonra korkusunu unutup adımlarını yavaşlattı.

En çok üstüne gelen en büyük ablasıydı. Ne zaman sınavlara hazırlansa, yüzüne bile bakmadan Tsili'yi odadan kovardı. Tsili ablasını sevdiği için, onun pervasızlığı canını acıtırdı. Bir keresinde ablası "Artık seni görmek bile istemiyorum. Kafamı allak bullak ediyorsun," demişti. Tuhaftır, şimdi karanlıktan sivri uçlarını ona doğru uzatan tam da bu sözlerdi.

Yavaş yavaş sabah oldu. Gökte gitgide kızıllaşan ince solgun şeritler belirdi. Tsili eğildi, bacaklarını sıvazladı ve oturdu. Şuursuzca bir mısırın koçanına geçirdi dişlerini. Soğuk bir sıvı boğazını serinletti.

Işığın rengi gitgide açıldı ta ki tepesinde parlamaya başlayana kadar. İlkin tek tek algılanabilen hayvan sesleri tek güçlü

bir çığlık halinde birleşti, buna hemen şiddetli bir havlama katıldı. Tsili kulak kabartarak oturdu. Uzaktaki sesler beşik gibiydi, çok geçmeden uyku bastırdı. Güneş bedenini ısıtıyordu, uzun zaman uyudu. Uyandığında ter içindeydi. Elbisesine yapışmış toprakları temizledi. Güneş ışığı tenini okşuyordu, yalnızlığın tatlı sancısını ilk kez hissetti.

Ortalık hâlâ sessizdi, gölgeler uzamıştı, ama ansızın bir silah sesi sessizliği deldi, tiz bir çığlık duyuldu. Tsili iyice büzüldü, yüzünü dizlerine gömdü ve uzun süre başını kaldırıp bakmadı. Sanki vücudunda, göğsünde bir şey olmuş gibi geldi ona. Baygınlığa benzer tuhaf bir his, bir şey yemeyeli tam bir gün olmuştu.

Güneş batarken Tsili yatağında yatmakta olan babasını gördü. Evdeki son günler, dedikodular, huzursuzluk, ders kitapları ve defterler. Kimse birlikte yaşadığı insanların duygularını umursamıyordu. Uzakta şehirde yapılacak olan sınavlar hepsinin ama en çok da ablasının başının üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanıyordu. Ablası çaresizlikten saçlarını yoluyordu. Annesi bile dükkânda müşteri yokken, ezberlediği tarihleri ve formülleri yineliyor gibiydi. Ama aslında öfkeliydi. Sadece hasta babası, sanki aileyi doğru yola yönlendirmiş gibi, yatağında sakin sakin yatıyordu. Hastalığını unutmuş gibiydi, hatta küçük kızının belli belirsiz varlığını bile. Hayatta onun başaramadığını hırslı oğulları ve kızları başaracaktı. Okuyacaklar ve eve diploma getireceklerdi.

3

Uyandığında hafızası bomboştu ve bütün yüklerden kurtulmuştu. Doğruldu ve mısır tarlasından geçerek ormanın sınırına doğru yürüdü. Sanki onu kızdırmak istermiş gibi geçmiş günlerden kalma başka bir hayal musallat olmuştu. En küçük ağabeyi bisiklet diye tutturmuştu. Dediğine göre, bütün arkadaşlarının, en fakirlerinin bile bisikleti vardı. Annesinin açıklamaları bir işe yaramamıştı. Param yok diyordu, olanı da yetmez zaten, babanızın ilaçları var. On yedi yaşındaki ağabeyi dükkânda öyle bitmek bilmez bir yaygara koparmıştı ki, sonunda tanımadıkları insanlar gelip onu susturmuşlardı. Anneleri öfkesinden ağlıyordu. Kafasını bir an olsun defterlerinden kaldırıp bakmamış olan en büyük ablası bağırıp çağırıyordu, sırf bu aile yüzünden sınavları geçemeyecekti. Şimdi Tsili ablasının boğulmakta olan bir insan gibi umutsuzca kıvranan beyaz elini olanca açıklığıyla hatırlıyordu. Gün yavaş geçiyordu ve açlıktan kaynaklanan hayal onu artık rahatsız etmez olmuştu. Gözlerinin önünde ne varsa onu görüyordu: Aydınlık bir orman ve altın pırıltılı yaz sessizliği. Son günlerde yaşadığı ne varsa korkutuculuğunu kaybetmişti. Işığın akıntısına bıraktı kendini, pek de algılamadan. Yüzünü suya daldırdığında bile aşina olduğu bir şey yaptığı duygusuna kapıldı. Sanki her gün yaptığı bir şeymiş gibi.

Öylece dururken tarlalardan bir hışırtı geldi. Önce yaprakların hışırtısı sandı. Ama hemen hatasının farkına vardı: Yüzüne ter bastı. Daha kendini toparlayamadan hemen yanında bir tümsekte oturmakta olan adamı gördü. Adam ağzını açarak sesini yükseltmeden "Orada kim var?" diye sordu.

"Benim" diye yanıtladı Tsili. Böyle cevap vermeye alışmıştı.

"Senin baban kim?" diye sordu adam taşrada âdetten olduğu üzere. Cevap alamayınca başını kaldırıp bu kez de "Burada ne yapıyorsun?" diye sordu.

Tsili adamın kör olduğunu fark edince bir rahatlama hissederek "Mısırlara bakıyordum" dedi, "Ne güzel olgunlaşmışlar." Bazen dükkânda böyle dendiğini duyardı. Her yıl aynı zamanlarda söylendiğinden aklında kalmıştı.

"Bu yıl mısırlar iyi" diye cevapladı onu adam, elini paltosunda gezdirerek: "Haksız mıyım?"

"Evet, dedeciğim, haklısın."

"Yükseklikleri ne kadar?"

"İnsan boyunda, hatta belki daha da yüksek."

"Bu yıl çok yağmur yağdı" dedi kör adam dilini dudaklarında gezdirerek.

Kör bakışlı yüzü biraz karardı ve sustu.

"Güneş nerede?"

"Öğle vakti, dedeciğim."

Adam üstünde ham ketenden bir palto, yalınayak oturuyordu konuşmadan. Güçlü omuzlarından yıllar boyu ağır iş gördüğü açıkça belli oluyordu. Şimdi söyleyebileceği sözü arıyordu ama söz kendini adamdan esirgiyor gibiydi. Dili yine dudaklarında gezindi.

"Sen Maria'nın kızlarındansın, değil mi?" diye sordu ihtiyar ve güldü.

"Evet, tabii" diye kekeledi Tsili.

"Öyleyse tanışıyoruz," dedi adam köylü ağzıyla.

Maria civarda iyi tanınırdı. Bir sürü kızı vardı, hepsi de sağda solda sürterdi. Ama anneleri gibi güzel olduklarından başlarına bir şey gelmezdi. Genci yaşlısı bütün erkekler onlara giderdi; yazları buraya gelen Yahudiler bile. Tsili'lerin evinde Maria'nın adı alçak sesle anılırdı.

Birkaç yıl önce Tsili'nin ağabeyi Maria'nın kızlarından biriyle düşüp kalkıyordu. Kız hamile kalınca Maria bizzat dükkâna gelmiş ve rezalet çıkartmıştı. Günlerce evde gizli gizli fısıldaşmış, sonunda uygun bir miktar ödemek zorunda kalmışlardı. İşten güçten yıpranmış annesi oğlunu bir türlü affedememişti. Her

fırsatta kabahatini yüzüne vuruyordu. Tsili ancak kimi imalarla anlatılabilen karanlık bir hikâyenin söz konusu olduğunu hissetmişti.

"Otursana" dedi kör adam, "ne acelen var?"

Tsili yaklaştı ve sesini çıkarmadan adamın yanına oturdu.

Körlere alışıktı. Sık sık köyden gelir, saatlerce dükkânın önünde pineklerlerdi. Annesi arada sırada çıkar, onlara bir somun ekmek verirdi, sevinç gösterileriyle karşılanırdı. Genellikle sesleri çıkmazdı ama bazen de şeytana uyar, kapışırlardı. Böyle zamanlarda düzeni sağlamak için babası dışarı çıkardı. Tsili sık sık oturur onları incelerdi. Hep yukarı dönük ifadesiz yüzleri dilencileri hatırlatırdı.

Kör adam canlanmışa benziyordu, sırt çantasını yokladı, içinden bir armut çıkartıp "Al" dedi.

Tsili aldı ve hemen dişlerini geçirdi meyveye.

"Tütsülenmiş et de var. Ondan da biraz ister misin?"

"Evet."

Adamın iri, solgun eli, üzerine kalın bir dilim et konmuş bir parça ekmek uzattı kıza. Tsili ekmeğe baktı ve hemen uzanıp aldı.

"Maria'nın bütün kızları güzeldir," dedi adam ve yine güldü. Bedeninin üst kısmını doğrulttuğundan şimdi çok güçlü görünüyordu. "Yalnız yemek yemeyi sevmem: Yalnız yemek beni hüzünlendiriyor," diye açıkladı. Yavaş yavaş çiğniyordu, yemek yerken de tetikte duran bütün körler gibi.

Yerken de "Yahudileri öldürüyorlar" dedi, "Hepsini öldürüyorlar. Çok fena. En iyisi Amerika'ya gitsinler." Fakat bu durum pek de umurunda değil gibiydi. Önündeki mahsulle daha çok ilgileniyordu.

"Niye susuyorsun?" diye birden konuyu değiştirdi.

"Ne anlatayım?"

"Maria'nın kızları yamandır" diye güldü adam. Tsili bu gülüşün ne anlama geldiğini anlamamıştı. Bütün duyularıyla kör adamın uzattığı kalın ekmek dilimine yoğunlaşmıştı. Maria eskiden onların dükkânına alışverişe gelirdi. Güzeldi, giyim kuşamı özenliydi, şehirliler gibi konuşurdu. Maria'nın Yahudilerle özel bir ilişkisi olduğu söylenirdi, bu da onun kötü ününü pekiş-

tirirdi. Yazın Yahudi konuklar kasabaya gelince birisini şımartmak nasıl olurmuş, herkese gösterirdi.

Tsili dükkâna geldiğinde Maria'dan yayılan, içine çekmeyi çok sevdiği ağır parfüm kokusunu hatırladı.

Kör adam "Tanrı affetsin. Maria'nın kızları Yahudileri sever" dedi laf olsun diye, yine kendi kendine güldü, sonra geviş getiren bir hayvan gibi sessizleşti. Kuşlar ve hışırdayan yaprakların sesi dışında çıt çıkmıyordu ama onların da sesi kısılmıştı sanki. Kör adam yüzünü tamamen güneşe vermişti, uyudu uyuyacak gibiydi.

Ama aniden "Tarlada kimse var mı?" diye sordu.

"Yok."

"Sen nereden geldin?" dedi adam ve bütün yüzüyle güldü.

"Köy meydanından."

"Tarlada da kimse yok, öyle mi?" diye sordu tekrar, kendi sesini duymak istermiş gibi.

"Kimse yok."

Adam Tsili'nin cevabı üzerine ağır elini, kızın ensesine koydu. Dar omuzlarının kemiklerini hissetmiş gibi de "Niye bu kadar zayıfsın?" diye sordu. "Kaç yaşındasın?"

"On üç."

"Sıskasın falan ama büyümüş sayılırsın öyleyse." Ve Tsili'yi öbür eliyle de tutmaya davrandı.

Öylesine sıkı tutuyordu ki Tsili korktu. Çiftçi uzun boylu düşünmeden kızı kaldırıp yere fırlattı.

Tsili çığlığı bastı.

Kör adam böyle bir tepki beklemiyor olmalıydı ki hemen eliyle kızın ağzını kapatmaya davrandı ama yanlışlıkla boynunu tuttu. Tsili'nin bedeni bir an için kör adamın güçlü elleri altında çırpındı.

"Sessiz ol!" Adam Tsili'yi direnen bir hayvanı yola getirir gibi susturmaya çalışıyordu.

Tsili kesik kesik inleyerek adamın ağırlığından kurtulmayı denedi.

"Sesin çıkmasın diye annen seni neyle besliyor?"

Kızın bayılmak üzere olduğunu düşünen adam elini gevşetti. Tsili toparlanıp çevik bir hareketle kendini kurtardı.

"Neredesin?" diye sordu adam, aldatılmış ellerini uzatarak.

Tsili geri geri emekleyerek uzaklaşıyordu.

"Neredesin?" diye tekrarladı adam elleriyle yeri yoklayarak. Cevap alamayınca tehdit etmeye ve lanet okumaya başladı. Daha bir dakika önce yumuşak olan sesi hiddetle yükselmişti.

Tsili nedendir bilinmez oradan kaçmadı. Sürüne sürüne mısır tarlasına döndü. Akşam olmuştu, büzülüp oturdu. Kör adamın güçlü ellerini hâlâ ensesinde hissediyordu.

Biraz sonra oğlu adamı almaya geldi. Oğlu yaklaşırken kör adam söylenmeye başladı. Oğlan yolda şaftın kırıldığını, köye dönüp başka bir araba almak zorunda kaldığını anlattı.

Bu mazeret körün hoşuna gitmemişti. "Yayan gelemez miydin?"

"Haklısın baba. Akıl edemedim."

"Ama kızlara gelince her şeyi akıl ediyorsun!"

"Kızlar umurumda değil" dedi oğlan riyakârca.

Kör adam "Hay boyun devrilsin" dedi ve yere tükürdü.

4

Tsili evini artık belli belirsiz hatırlıyordu. "Hepsi çekip gitti" dedi darmadağın. Yediği birkaç lokma açlığını biraz dindirmişti. Yorgundu. Bir düşünce kıvılcımının bile çakmadığı bir boşluk onu derin bir uykuya saldı.

Ama bedeni bir türlü huzur bulmadı o gece. Ateşler içindeydi. Aniden başlayan sancılar onu durmadan uyandırıyordu. Kendi kendini azarlarcasına "Ne oldu bana?" diye sordu. Sanki içinde yabancı bir şey yuvalanmış gibi kendi bedeninden korkuyordu.

Uyanıp kalktığında daha geceydi. Ayaklarını elledi. Ayaklarında bir şey bulamayınca sakinledi. Oturdu ve bedenine kulak verdi. Bulutsuz ve rüzgârsız bir geceydi. Alttan bakınca ağaç tepelerine benzeyen mısırların üstünde kara bir ışık parıldıyordu. Sessizlik yüreğini korkuyla doldurdu. Bedenini dinlerken vücudundan akan nemli bir şey hissetti. Elini karnında gezdirdi, kasılıyordu ama kuruydu. Kasları ritmik olarak çalışıyordu. "Ne oldu bana şimdi" diye sordu.

Ancak gökyüzü aydınlandığında fark etti elbisesindeki kurumuş kan lekelerini. Eteklerini topladı. Yerde de birkaç leke vardı. Yüksek sesle "Ölüyorum" dedi.

Birkaç yıl önce en büyük ablası yemek bıçağıyla parmağını kesmişti. Daha doktor gelmeden yer yapış yapış kan lekeleriyle dolmuştu. Doktor nihayet gelip de olan biteni görünce dehşet içinde elini alnına vurmuştu. Bu kazadan sonra ablasının yaralı parmağından evhamla "Blanka'nın hasta parmağı" diye söz etmişlerdi.

"Ölüyorum," dedi bir kez daha ve hemen ayağa kalktı. Kalkarken daha çok korktu. Sırtından bir ürperti geçti, hemen ölüvereceği duygusu üzerinde durmakta olduğu ayaklarından daha gerçekti. Boğazından bir hıçkırık yükseldi, acı bir hıçkırık, tıpkı bir hayvanınki gibi. Bağırmaması gerektiğini biliyordu ama korkudan kendini tutamıyordu. "Anne, anne" diye seslendi. Neden sonra sustu ve kolları iki yana açık kendini yere bıraktı. Ölümünün böyle bir şey olduğunu tahayyül etmişti.

Biraz sakinledikten sonra ablasını masanın başında otururken gördü. Son yılında cebirle cebelleşmişti. Şehirden bir hoca getirtmeleri gerekmişti. Ablasını korkutan sert ve katı bir insandı. Ablası sık sık ağlıyor ama kimse taviz vermiyordu. Hasta yatağındaki babaları bile ablasından imkânsız olanı istiyordu. Sonunda başardı, gerçi kötü bir not almıştı ama sınavı geçmişti. Şimdi Tsili iki eliyle birden ölüm meleğiyle boğuşurken ablasını daha önce hiç görmediği gibi görüyordu.

Güneş doğup da gökte yükseldiğinde ayak sesleri duydu. Kör adamın kızlarından biri babasını her zamanki yerine götürüyordu. Kör, karısına ve kızlarına söyleniyordu. Kızı hiç yanıt vermedi. Tsili ayak seslerini izledi. Adamın oturduğu yere vardıklarında kızı "müsaadenle baba, ben otlağa döneceğim" dedi. "Defol" diye bağırdı kör adam ama hemen ardından pişman olup seslendi: "Babana saygın bu kadar işte!"

"Peki ne yapayım baba?" diye sordu kız sesi titreyerek.

"Babana köyde olup biteni anlat!"

"Yahudileri gönderdiler, birkaçını da öldürdüler."

"Ne diyorsun? Hepsini mi götürdüler buradan?" diye sordu kör adam, hem meraklı hem ilgisiz.

"Aynen öyle baba."

"Peki ya evler? Evlere ne oldu?"

Kız, utanç verici bir işten söz ederken yapıldığı gibi sesini alçaltarak "Köylüler yağmalıyor" dedi.

"Sahi mi? Belki bana bir palto bulabilirsin."

"Gider bakarım, baba."

"Benimki lime lime oldu, artık ısıtmıyor."

"Sana bir palto bulurum, baba."

"Unutma!"

"Tamam, baba."

Tsili söylenenlerin korkunç anlamını kavramamıştı. Şimdi artık korkmuyordu, zira kör adamın yerinden kımıldamayacağını biliyordu.

Sessizlik saatleri geldi. Eziyet veren yük yavaş yavaş hafifliyordu. "Şimdi daha iyiyim" diye fısıldadı korkunun hâlâ üzerinde kalmış son gölgelerini de kovalamak için.

Sırtüstü yattı, yazsonu güneşi bedenini ısıtıyordu. Kör adamın sözleri gitgide uzaklaştı ve önceki gece onu sıkıştırmış olan açlık yine bastırdı.

Gece olunca kalçalarına bir şal doladı ve nereye gittiğini düşünmeden yürümeye devam etti. Gökyüzü açıktı, kocaman mısır tarlaları pırıl pırıl çiyle örtülüydü. Kalçalarına doladığı şalla kendini rahat hissediyordu. Bir derenin yanından geçerken eğildi, avuçlarını suyla doldurup içti. Ne kadar susadığını ancak şimdi fark ediyordu. Oturdu ve önünden akıp giden suyu seyretti. Hayaller birer birer serin havaya karışarak yok oldu, korkusu gitgide azaldı, arada sırada dudaklarından bir kelime ya da hece dökülüyordu. Ağlamadan sonraki inlemelerdi bunlar.

Uykuya dalar gibi oldu, rüyasında yaşlı hocayı gördü. Adam iyi niyetli ya da müşfik görünmüyordu, dua kitabını okudukları zamanki gibi bakıyordu Tsili'ye. Tuhaftır ki Tsili ona bir şeyler anlatmaya çalışıyordu ama kelimeler ağzından çıkmamak için direniyordu. Nihayet şunları söylemeyi başardı: "Önümde uzun bir yol var, dualarınızı eksik etmeyin, hocam." Aslında bir şey söylediği yoktu. Sadece söylediğini kurmuştu. İhtiyar planından etkilenmemiş gibi davranmıştı, kızın verdiği öteki sözler gibi bir sözdü işte bu da.

Sonra Tsili orman boyunca yürümeye koyuldu. Yiyecek pek az şey vardı: Susuzluğunu azaltan küçük, ekşi meyveler, birkaç yabankirazı, bir elma. İçinde ekmek yeme isteği uyandı. Sık sık dereye iniyor, ayaklarını suya sokuyordu. Soğuk su ona kışı ve inleyerek bir battaniye daha isteyen hasta babasını hatırlattı. Ama bu anılar belirdikleri gibi kayboldular, evi gitgide uzaklaşıyordu. Gerçi yaraları henüz tazeydi ama yaşama gücü eksik değildi. Unutuşun tohumları çoktan ekilmişti. Yıkanmıyordu çün-

kü kalçalarındaki şalı çıkartmaya korkuyordu. Kekre koku günden güne keskinleşiyordu.

"Yıkanman gerek," diyordu bir ses.

"Korkuyorum."

"Yıkanman gerek" diyordu ses yeniden.

Öğlen vakti gücünü toplayıp giysilerini çıkarmadan dereye girdi. Suyun içine girdiğinde tüyleri diken diken olmadı. Kan damlacıklarının birdenbire suyun yüzeyine çıktığını gördü ve şaşkınlıkla bunları izledi. Daha sonra dereden çıktı.

Dereye girmek iyi gelmişti ama meyve yemek yaramamıştı. O zamanlar elma ile armudu birbirinden ayıramıyordu. Kırmızı yabanmersini, kiraz, ahududu, çilek; artık ne bulduysa toplayıp yemişti. Haliyle şiddetli karın ağrısıyla kıvrandı, ishal oldu. İnce bacakları üzerinde sendeliyordu. "Aman Tanrım" diye bağırdı. İniltisi yüksek otların arasında kayboldu. Takati olsaydı sürüne sürüne köye gidip kendini bir yere kapatırdı.

"Ne yapıyorsun burada?" diye sordu aniden bir köylü.

"Hastayım."

"Kimlerdensin?"

"Maria'nın kızıyım."

Köylü ona iğrenerek baktı, yüzü asılmıştı, yoluna devam etti, arkasına dönüp bakmadı bile.

5

Sonbaharın yarısı geçmişti bile, akşamları soğuk, ufku maviye boyuyordu. Tsili metruk bir samanlık ve ahırda kendine gecele-yeceği bir yer buldu. Bazen yakındaki evlerden birine gidip ekmek dileniyordu. Giysileri nemli nemli kokuyordu, yüzüne de saman parçaları yapışmıştı.

Ne kadar iğrenç göründüğünün farkında değildi. Ormanda yürürken köylüler dönüp bakmadan yanından geçip gidiyorlardı. Bir eve yaklaştığında kuduz bir köpekmişçesine onu kovalıyorlardı. "Maria'nın kızı işte" diyordu köylüler. Onunla dalga geçiyorlar, sefil hayatını ibretlik olarak görüyorlardı. Yine de şansı yaver gidiyordu, hayat onu önce düşürüp sonra kaldırarak şekillendiriyordu. Kirli kan bedeninden akıp gidiyordu; yalınayak yürümeyi, soğuk suda yıkanmayı, yenilebilecek meyveleri yenilemeyeceklerden ayırmayı, ağaçlara tırmanmayı öğrendi, güneş bedeninde mucizeler yaratıyordu. Geceleri rüya görmüyordu artık. Yalnızca gözlerinin gördüğü şeyleri –ağaçları, su birikintilerini ve sonbahar renklerini– görüyordu.

Saatler boyunca oturup yavaşça ağaran boş tarlaları izliyordu. Sonra gök tarlaların üstünde kızıla bürünüyordu. Sanki canı bir kozaya bürünür gibi büründüğü bedeninden çekiliyormuş gibi geliyordu. Akşamları kendinden geçmişçesine samanların üzerine yığılıyordu.

Amaçsızca yürümeye devam etti ta ki orman kenarında bir kulübeye varana kadar. Güz sona eriyordu. Sürekli yağmur ve dolu yağıyordu. Soğuk iflahını kesiyordu. Gene de yoluna de-

vam etmişti işte, kimseden, başıboş köpeklerden bile korkmamıştı.

Kapıyı bir kadın açtı: "Sen de kimsin?"

"Maria'nın kızıyım."

"Maria'nın kızı mı? Öyleyse gel, gir içeri."

Kadın Tsili'yi hayretle süzdü: "Maria'nın kızı, bu soğukta yalınayak, çıkar üstündekileri, sana bir sabahlık getireyim." Tsili çürümüş elbiselerini çıkartıp şehirden alınmış eski bir sabahlığa sarındı. Sabahlık çiçek desenliydi ve mis gibi kokuyordu. Yürüyerek geçirdiği onca aydan sonra ilk defa bir dam vardı başının üstünde.

"Annenle ben uzun süre şehirde beraberdik. Şu işe bak."

Tsili kadına yakından baktı: Seyrelmiş saçları ve çıkık elmacık kemikleriyle yaşını almış bir kadındı.

"Annen ne yapıyor şimdi?"

Tsili bir an tereddüt etti: "Evde."

"Benim adım Katharina. Anneni görürsen Katharina'ya rastladığını söylersin. Çok sevinir. Şehirde uzun zaman geçirdik onunla, en çok da Yahudilerle birlikte."

Tsili irkildi.

"Yahudilerden iyi sevgili olur, onları bizim erkeklere değişmezdim. Ama köye dönüp evlenmekle aptallık ettik. Gençtik, babalarımızdan korkuyorduk. Yahudi âşıklar gibisi yoktur... Dur sana biraz çorba koyayım."

Uzun süren evsizlik, yalnızlık ve soğuktan sonra sıcak sıvı onu canlandırmıştı.

Katharina kendine bir kadeh doldurduktan sonra kendini Maria'yla şehirdeki hayatlarının, Yahudilerin yanında önce hizmetçi sonra sevgili olarak yaşadıkları yılların anılarına kaptırdı. Sesi özlemle doluydu.

"Yahudiler zarif, yumuşak ve cömert insanlardır, kadın ruhundan anlarlar. Sadece dövmeyi bilen bizim erkeklerimizden farklıdırlar."

Katharina yıllar içinde biraz Yidiş öğrenmişti, ara sıra alışık olduğu kelimeleri kullanıyordu. Bazen bir nedenden *"davka"* diyordu. Tsili kendini büyülenmiş gibi hissediyordu. "Teşekkür ederim" dedi. "Teşekküre gerek yok" dedi Katharina, "Biz an-

nenle iyi arkadaştık. Beraber kafelere gittik, aynı adamlarla düşüp kalktık."

Katharina kadehini boşaldıkça dolduruyordu. Göze çarpan elmacık kemikleri yerinden fırlayacakmış gibi daha da öne çıkıyor, kuş gibi delici bakışları ortalığı tarıyordu. Birden "Lanet olsun," dedi, "Yahudiler kadınlara gerçekten ihtiyaç duydukları şeyleri vermeyi bilir. Zaten bir kadın ne ister ki? Biraz şefkat, para, ara sıra bir kutu şekerleme, temiz bir yatak. Başka ne ihtiyacı olur? Benim neyim var burada? Görüyorsun işte. Annenle ben aptaldık, salaktık. Korkacak ne vardı? Benim cehennemden korkum yok. Rahmetli annem hep derdi ki, 'Katharina neden evlenmiyorsun? Bak, herkes evleniyor.' Salaklığımdan ona uydum. Onu asla affetmeyeceğim. Sen de" diye Tsili'ye döndü, "asla evlenme, bir sürü piç kurusu doğurma. Yahudi erkekleri, sadece Yahudi erkekleri seni kafeye, restorana, sinemaya davet eder. Sadece onlar seni hep iyi otellere götürür."

Tsili henüz söylenenleri kavrayamıyordu. Sıcak ve sabahlık sarıp sarmalamıştı onu. Hiç fark etmeden başı düştü ve uyuyakaldı.

6

Daha ilk sabahtan Tsili yapacağı işleri biliyordu. Ortalığı süpürdü, bulaşık yıkadı ve canla başla patatesleri soydu. Bu işlerin yabancısı değildi. Dışarıda geçirdiği aylar ona hizmet etmeyi öğretmişe benziyordu. Hiçbir şeyi ihmal etmiyor, birbirine karıştırmıyordu. Yağmur durur durmaz sıska ineği otlağa çıkartıyordu.

Katharina öksüre öksüre yatakta keçi postlarının altında yatar, çay veya votka içerdi. Bazen kalkar, pencerenin önünde dururdu. Ev yoksuldu, bitişikteki ahır da öyle. Avluda birkaç yarılmış kütük, onarılması gereken bir çit ve kendiliğinden bitmiş arsız otlar vardı. Cüzamlıların, delilerin, at hırsızlarının ve orospuların oturduğu köy dışındaki evler böyleydi. Nesiller boyu evlerini tadil etmeden, toprağı işlemeden oturmuşlardı işte. Toprak sadece geçen mevsimlerin insafına kalmış, ormandaki bomboş bir açıklıktan ayırt edilemeyecek hale gelmişti.

Akşamları Katharina'nın sesi yumuşardı, hep şehirdeki hayatından, Maria'yla birlikte sokaklarda sürttükleri zamanlardan bahsederdi. Geriye ne kalmıştı bütün bunlardan? Şimdi buradaydı, anlattıkları uzaklardaydı. Işıklar uzaktaydı, burada balçıktan, cüzamlılardan, delilerden başka bir şey yoktu.

Bazen Katharina eski elbiselerinden birini giyer, makyaj yapar ve pencerenin önünde dikilirdi. "Yarın gidiyorum" derdi. "Burama geldi. Daha kırk yaşındayım. Bu yaştaki bir kadın daha tükenmemiştir. Yahudiler beni olduğum gibi kabul eder. Beni severler." Tabii hayal kuruyordu. Kimsenin gelip onu alacağı yoktu. Öksürüğü rahat vermiyordu. Tsili'yi sık sık gecenin bir yarı-

sında uyandırırdı: "Bana çay yap, ölüyorum." Geceleri öksürük nöbeti tutunca yüzü kıpkırmızı olur ve hiçkimse, Yahudiler bile cezalandırılmaktan kurtulamazdı.

Bazen eski bir müşterisi ziyaretine gelirdi, evin havası hemen değişirdi. Katharina giyinir kuşanır, boyanır, boynuna parfüm sürerdi. Onu kalçalarından tutup sımsıkı bastıran güçlü erkekleri severdi. Kulağa son derece kadınsı gelen sesini yeniden bulurdu. Anında değişir ve espriler yaparak geçmiş günleri anardı. Bununla da kalmaz, Tsili'yi eğitirdi: "Bir erkeğe votka böyle ikram edilmez. Erkekler votkadan önce ekmek istemezler." Ya da: "Sosisleri çok ince kesme!"

Ama böyle akşamlar enderdi. Genellikle gelen giden olmazdı. Katharina battaniyelere sarınır ve hasta sesiyle söylenirdi: "Burası soğuk. Neden ısıtmıyorsun? Duvarlar rutubetli, bu rutubet yüzünden aklımı kaçıracağım."

Tsili Katharina'nın gözünü budaktan sakınmayan, kararlı ve hırçın bir insan olduğunu anlamıştı. Ne zaman kınından çekilmiş bir bıçak görse bütün güzelliği ortaya çıkıyordu. Sarhoşlara yumuşak davranıyor, onlarla anne gibi konuşuyordu.

Katharina ile biraz uzakta oturan komşuları arasında bitmek bilmez bir düşmanlık vardı. Cüzamlı adam Katharina'ya bağırmak için günde bir kez kapısının eşiğine çıkardı. Eğer daha yakına gelecek olursa Katharina öfkeli bir köpek gibi saldırırdı adama. İriyarı bir köylüydü, hastalıktan yüzü kıpkırmızıydı.

Sonra kış geldi, kar yağdı. Tsili odun toplamaya ormana gitti. Akşam döndüğünde sırtındaki deste kendisinden daha büyüktü ama Katharina memnun olmamıştı. Yakınıyordu: "Hava soğuk. Neden dalların daha kalınlarından getirmedin? Çok şımarıksın. Dayağı hak ediyorsun. Seni kendi etimden kanımdanmışsın gibi kabul ettim ama sen tembelin tekisin. Annene benziyorsun. O da sadece kendisini düşünürdü. Bir dahaki sefere döverim bak."

Tsili Katharina'nın planlarının farkında değildi henüz. Hayatı iş, unutuş ve açıklaması olmayan, anlık zevklerden ibaretti. Kulübeyi, kadının eski ıvır zıvırlarını, aniden yaydığı güzel kokuları seviyordu.

Katharina arada sırada onu birkaç anlama gelebilecek ba-

kışlarla süzer ve "Göğüslerin iyice çıkmış ama bacakların çöp gibi," derdi, "patates yemelisin. Kaç yaşındasın sen şimdi? Ben senin yaşındayken şehirde sürtüyordum." Bazen de anaç bir sesle "Saçlarını niye taramıyorsun?" derdi, "insanlar geliyor, senin saçların taranmamış."

Kış sertleşti, öksürük Katharina'nın yakasını bırakmıyordu. Votka ve sıcak çay içiyor, gene de öksürüğü geçmek bilmiyordu, sesi her gece biraz daha kısılıyordu. Tsili'yi uyandırıp azarlıyordu: "Neden çay yapmıyorsun? Nasıl öksürdüğümü duymuyor musun? Uykusundan uyandırılan Tsili, telaşla kadının isteklerini yerine getirmeye koyulurdu.

Kış uzun sürdü. Katharina durmadan söyleniyor, kardeşlerine, babasına, gönlünü kazandıktan sonra etini sömüren herkese lanetler yağdırıyordu. Yüzü gitgide inceldi, ayakları artık onu taşımıyordu. Ziyaretçilerin ayağı kesildi. Sadece sarhoşlar ve cüzamlılar geliyordu. Katharina önceleri kendini sağlıklı gibi göstermeye çalıştıysa da artık hastalığını gizleyemez olmuştu. Erkekler evden kaçıyorlardı. Daha kaçarlarken Katharina onları alaya alıyor, ama öfkesini Tsili'den çıkartıyordu. Bazen tabak çanak, hatta tencere fırlattığı olurdu. Tsili bunlara sessizce katlanırdı. Günün birinde Tsili'ye "Ben senin yaşındayken eve ekmek getiriyordum" deyiverdi.

7

Bahar gelince Katharina kendini daha iyi hissetmeye başladı. Tsili onun yatağını evin girişine koydu. Bedduaları kesilmediyse de artık Tsili'yle daha yumuşak bir tonda konuşuyordu. "Neden yıkanmıyorsun? Evde ayna var, saçını taraman gerek." Bir keresinde Tsili'ye kendi kremlerinden bile verdi. "Senin yaşındaki bir kızın boynuna parfüm sürmesi gerekir."

Tsili sabahın köründen gece geç vakte kadar hiç durmadan iş görüyordu. Bulabildiği her şeyden yiyordu. Ekmek, süt ve bahçede yetişen sebzeler. Günleri uzundu, gece olunca dolu bir çuval gibi devriliyordu yatağına.

Katharina'nın hayranları artık gelmediklerinden para suyunu çekmişti. İki dişini çeken doktor bile ücretini tahsil etmek için uğramamıştı. Katharina gergin yüzü, kara kuru bedeniyle kapıda dikilirdi.

Bir akşam Tsili'ye "Hiç birisiyle yattın mı?" diye sordu.

Tsili ürkerek "Hayır" dedi.

"Canın çekmiyor mu? Ben senin yaşındayken bir sürü erkekle yatmıştım," dedi Katharina neredeyse anne şefkatiyle.

"Çocukların da oldu mu?"

"Evet, ama daha memeden kesilmeden hepsini verdim."

Tsili artık soru sormadı. Katharina yüzünü ekşitmişti. Bu, artık soru sorulamaz anlamına geliyordu. Yaz geldi, Katharina'nın azarları bitmedi. Gençliğini, âşıklarını anlatıyor, şehirden ve paradan bahsediyordu. Yahudi âşıklarına bile acımıyordu artık, onlara da sövüyordu. Hayal, arzu ve şikâyet birbirine karışıyordu.

Bazen ayağa kalkıyor, tabak çanağı kırarak evi titretiyordu. Tsili gitgide daha tutuk davranıyordu, eski korkuları geri gelmişti.

"Senin yaşındayken ana babama ben bakıyordum."

"Ne yapmalıyım?"

"Ben babama sormadım. Şehre inip para gönderdim ona. Ana babalarına bakmak kız çocuklarına düşer. Ben etimi sattım."

Tsili'nin aklına kötü şeyler geliyordu ama ne olduğunu bilmiyordu.

O günden sonra en güzel saatlerini çayırda geçirir oldu. Hava ve ışık bedenini yumuşak ve güçlü bir biçimde yoğuruyordu. Karanlık olunca elbiselerini çıkartıyor, çayda yıkanıyordu.

Katharina onu rahat bırakmıyordu: "Sen günden güne toparlanıyorsun ama beni hastalık yiyip bitiriyor!" Kamburlaşmıştı ve kesici dişlerinin olmayışı yüzünü korkunç bir gölgeye dönüştürmüştü.

Bir akşam eski bir hayranı ziyarete geldi, orta yaşlı bir köylü. Katharina yatağında yatıyordu.

"Ne oldu sana?" diye sordu köylü hayretle.

"Hastayım. Bir kadın hastalanamaz mı yani?"

Adam "İyi akşamlar dilemek için şöyle bir uğramıştım," diyerek gitmeye davrandı.

"Bir kadeh bir şey içmez misin?"

"Fazlasıyla içtim zaten."

"Bir kadehçik."

"Eksik olma. Sadece iyi akşamlar demek istemiştim."

O zaman Katharina iki elinden kuvvet alarak doğruldu ve gülümseyerek "Bu kızla yatmak ister misin?" diye sordu. "İyidir. Bana ait."

Köylü tıpkı bir hayvan gibi başını yavaşça yana çevirdi, dudaklarında müteredditt bir gülümseme belirdi.

"İnan bana, küçüktür ama taş gibi", diye adamı ikna etmeye çalıştı Katharina.

Tsili yattığı odanın kapısında duruyordu. Bu apaçık sözlerle titredi.

Kadın "Gel buraya," diye buyurdu, "bacaklarını göster!"

Tsili öylece duruyordu.

"Eteklerini kaldır!"

Tsili söyleneni yaptı.

"Gördün mü? Seni kandırmıyorum."

Köylü yere bakıyordu. Küçümseyen bakışları kızın bacaklarını sıyırıp geçti. "Daha çok küçük."

"Kafasızlık etme!"

Tsili kımıldamıyordu, korkudan eteğini hâlâ indirmemişti.

"Pazar günü yine uğrarım" dedi köylü.

"Memeleri de çıktı, görmek ister misin?"

"Pazar gününe artık" diye yineledi köylü.

"Amma da kafasızsın! Kim olsa onunla yatmaya can atar."

"Canım istemiyor. Pazar günü gelirim."

Gene de kıza alıcı gözle bakmak için bir an durdu, bir an için kızı kolundan tutup yatak odasına sürükleyecekmiş gibiydi ama kendine geldi ve "Pazara" dedi.

"Senin aklından zorun var!" diye bağırdı Katharina akşam yemeğine davetli olan ama yemek yemekte tereddüt eden birisine söylenir gibi. Tsili'ye dönüp "Orada kazık gibi dikilme öyle!" diye buyurdu, "Elbiseni çıkar!"

Köylü bir an Katharina'nın kor gibi gözlerine baktı. Katharina tahta bir tabak kapıp fırlattı. Tabak Tsili'ye isabet etmişti. Tsili bağırınca "Kes sesini! Senin yaşındayken babama ben bakıyordum!" diye söylendi.

Köylü daha fazla duraksamadan kendini dışarı attı.

Katharina artık kendini dizginleyemiyordu, söyleniyor, lanetler yağdırıyor, işin tuhafı, en çok da Maria'ya bela okuyordu. Tsili Katharina'nın yatağının başucunda duran keskin bıçaktan korkuyordu. Bıçak havalandı, odada uçtu ve kapıya saplandı. Tsili kaçtı.

8

Gece zifiri karanlıktı, gökyüzü yıldızlarla doluydu. Tsili yolları biliyordu, bildiği yolları izledi. Derenin civarından uzaklaşmadan yürüyordu. Karanlık mısır tarlaları derenin kıyılarına kadar uzanıyordu. "Gidiyorum buradan" dedi, kelimelerin anlamını kavramadan.

O yıl çok şey öğrenmişti: Sodalı suyla çamaşır yıkamayı, bulaşık yıkamayı, erkeklere içki ikram etmeyi, çalıları demet haline getirmeyi, ineği otlatmayı, hepsinden önemlisi de rüzgârın ve suyun kıymetini bilmeyi. Ta içini temizlemiş olan kuzey rüzgârlarının soğuğunu ve çayın suyunu tanıyordu. Büyümüş, elleri güçlenmişti. Evden ne kadar uzaklaşırsa Katharina o kadar yakın görünüyordu gözüne. Sanki hâlâ yatak odasında duruyordu. Yine de Tsili ona karşı hiç kin gütmüyordu.

"Gidiyorum" diyordu ama ayakları ona itaat etmiyor, hareketsiz duruyordu.

Yatağında yatarken ona şehirdeki gençlik yılları, bayramlar ve âşıkları hakkında hikâyeler uyduran Katharina'nın yanında geçirdiği uzun rahat geceleri hatırladı. Özlem dolu bir gülümseme kadının dudaklarına yayılırken yüzü sakin olurdu. Ama Yahudileri anlatırken gülümsemesi kaybolurdu, sanki gülümserse sırrını ele verecekmiş gibi.

Görünen o ki Katharina her şeyle, onu içten içe yiyip bitiren hastalıkla bile baş etmişti. Hayat böyleydi işte.

Bazen Katharina kendi inancından, Tanrı ve Mesih korkusundan söz ederdi. Böyle zamanlarda yüzünde alışılmadık bir

ışık parlardı. Ama anne babasını affedemiyordu. Bir akşam "Bağışlayın" demişti, "sizi affedemediğim için."

Tsili Katharina'nın yıllar boyunca topladığı kullanılmış eski eşyayı da çok severdi. Altın kaplama pudra kutuları, kolonya şişeleri, buruşuk ipekli iç etekleri ve rujlar. Tanıdık bir büyü bütün bunların çevresine ağını örmüştü. Katharina'nın sorusunu hâlâ hatırlıyordu: "Hiç birisiyle yattın mı?"

"Hayır."

"Canın çekmiyor mu?"

Kurnazlık ve hırs Katharina'nın yüzünden akıyordu.

Son günlerinin birinde "Beni bırakacak mısın?" diye sormuştu.

"Hayır" diye söz vermişti Tsili.

"Tanrı üstüne yemin et!"

"Efendimiz Hazreti İsa adına yemin ederim."

Katharina'nın yanında geçirdiği sürenin kendisini ne kadar değiştirdiğinden habersizdi. Ayakları büyümüştü, sert zeminde emin adımlarla yürüyordu artık. Ve bir şey daha öğrenmişti: Erkekler ve kadınlar vardı, aralarında da ebedi düşmanlık. Kadının kuvveti hilebazlığındaydı.

Arada sırada kendi kendine Katharina'ya gideyim diyordu, beni bağışlar. Ama ardına döner dönmez bacakları kesiliyordu. Bıçak değildi korktuğu, bıçağın aniden parlayışıydı.

Yaz ortasıydı, uzun zamandır yağmur yağmıyordu. Derenin kıyısında yetişen yabani meyveleri yiyordu. Birkaç kere de evlere yanaşmıştı.

"Sen de kimsin?"

"Maria'nın kızıyım."

Maria'nın adı bu ücra köşelere de ulaşmıştı. Duyar duymaz köylü kadınların yüzlerini tiksinti kaplıyordu. Bazen de şaşırıyorlardı: "Maria'nın kızı mısın sen?" Buna karşılık erkekler daha anlayışlıydı, gençliklerinde Maria'yı sık sık ziyaret etmişler, daha sonra da aynı yatağı paylaştıkları olmuştu.

Öylece dikilirken hasta yatağındaki babası geldi gözünün önüne. İnlemesi bütün eve yayılıyor, annesi dükkânda kaba saba köylülerle boğuşuyor, Blanka ise hiç değişmemiş: Yaklaşan sınavlar, masanın üstünde bir yığın defter ve ders kitabı. Ortalık

huzursuzluk ve telaşla kaynarken babasının sesi gayet net işitiliyor:

"Tsili nerede?"

"Buradayım."

"Buraya gel!"

"Aritmetikten kaç aldın?"

"Kaldım babacığım."

"Blanka yardım etmedi mi sana?"

"Etti."

"Bir işe yaramadı öyle mi? Nen var senin?"

"Bilmiyorum."

"Çalışmak zorundasın."

Tsili tarlanın ortasında babasının yüzünü açık seçik görünce titredi. Bir an kımıldamadan durdu, çevresine bakındı, sonra koşmaya başladı. Korkudan koşunca babasının yüzü bulanıklaştı. Tsili nihayet yere düştü ve iki yana açılmış kollarıyla yatakaldı. Önünde sarımtırak gri tarlalar uzanıyordu, kimsecikler yoktu.

"Katharina" dedi, "sana dönüyorum."

O an, eteklerini toplamış halde, önünde durduğu güçlü kuvvetli köylü gözlerinin önüne geldi. Ama artık ondan korkmuyordu. Neredeyse katlanılmaz bir açık seçiklikte üstüne gelen görüntüler de korkutmuyordu onu artık.

9

Sonbaharda yaşlı bir çiftin yanına sığındı. Bütün köylerden uzakta, yoksul bir kulübede oturuyorlardı.

"Kimsin?" diye sordu köylü adam.

"Maria'nın kızıyım."

"Orospu Maria'nın kızı mı?" dedi kadın, "evimde istemem onu."

"Bize yardımcı olabilir," dedi adam.

"Piçlerden hayır gelmez bize" diye söylendi kadın.

"Kes sesini kadın!"

İşte böylece başını sokacak bir yer bulmuştu. Katharina'nın evine benzemiyordu, lüks namına hiçbir şey yoktu. İçinde bir soba, rendelenmemiş bir tahta masa ve iki sıranın olduğu uzun tek bir odadan ibaretti. Bir köşede iki divan duruyordu. Bunların üstünde de çocuk elinden çıkmış gibi basit bir Meryem Ana asılıydı.

Karanlık ve kasvetli sonbahar geçip giderken hareketsiz ovalar çamura ve sise batmış gibiydi. Görünüşe göre insanlar da aynı maddeden yapılmıştı: Uyuşuk ve dilsizlerdi. Dilleri gübre çapası ve üvendirenin diliydi. Kadın onu hava daha aydınlanmadan uyandırıyor, hemen evden gönderiyordu: "Git süt sağ! Hadi otlağa!"

Tarlada geçirdiği uzun saatler sadece ona aitti. Gerçi düşünceleri uzağa gitmiyordu ama düşündüğü azıcık şey bile onu saf yün gibi ısıtıyordu. Elbette Katharina. Bu karanlık yere kıyasla Katharina'nın yanındaki hayatı zengin ve renkli geliyordu ona.

Burada yalnızca inekler, yalnızca sessizlik vardı. Yaşlılar birbirleriyle konuşmuyor, homurdanıyorlardı. Süt ya da yakacak odun kâfi gelmezse kadın hiçbir şey demiyor, elindeki sicimi Tsili'nin olduğu tarafa vuruyordu.

Tsili ilk kez ellerini hissediyordu. Daha Katharina'nın yanındayken güçlenmiş olmalarına rağmen artık yabayı kolayca indirip kaldırabiliyorlardı. Baldırları da kaslanmıştı. Bulabildiği her şeyden iştahla yiyordu. Ve hayat sandığı kadar sessiz değildi.

Bir gece derin uykudayken birisinin baldırlarını elediğini hissetti. Yatağından kalkmış yaşlı köylü olduğunu görünce çok şaşırdı. Karısı hemen yetişti ve "Namussuz!" diye bağırdı.

Kadın sanki o anı beklemişti. Artık Tsili'yle nereden geldiği belirsiz yanaşma bir köpekle konuşur gibi konuşuyordu.

Kış ortasıydı. Günler karanlığa dönüştü. Kapının önünde biriken kar geçit vermiyordu. Tsili çoğu zamanını ağıldaki ineklerin yanında geçiriyordu. Onu bu dilsiz dünyayla birleştiren ince bağları hissediyordu. İneklerle nasıl konuşacağını bilmese de yaydıkları sıcaklığı algılıyordu. Bazen annesinin dükkânda serserilerle nasıl kavga ettiği geliyordu gözlerinin önüne, korkusuz kadındı.

Tsili her gün dayak yiyordu. Bir piçin hakkı kötektir, ki kim olduğunu, doğru yolu bulmak için ne yapması gerektiğini bilsin. Yaşlı kadın onu sanki dini bir vazife yerine getiriyormuşçasına, bir çeşit adanmışlıkla dövüyordu.

Geceleri döşeğinde, "Bahar gelince kaçarım" diyordu kendi kendine. "Katharina'yı neden bıraktım ki, bana iyi davranıyordu." Katharina'nın evine tuhaf bir sevgi besler olmuştu, sanki orası acınası bir kulübe değil de büyülü bir saraymış gibi.

Bazen onun sesini duyuyordu: "Yahudiler zayıf ama ince ruhlu insanlardır. Bir kadını asla dövmezler." Bu fısıltı onu rahatlatıyor, içini hazla dolduruyordu. O sıralar aklı sınırlıydı, sadece duyuları ayaktaydı. Katharina'nın sesini işitince büzülüp müzikmiş gibi dinliyordu.

Ama yaşlı çiftçinin arzusu dinmemişti. Bir kere daha nefsine yenik düşünce Tsili'nin ayağını ısırdı ama karısı yine araya girdi, adam gece entarisiyle dikilirken üstüne çullandı.

Adam yalvaran bir sesle saf saf "Ne kötülük yaptım ki?" diye soruyordu.

"İğrenç isteklerin aklını başından alıyor."

"Ne yapmışım?"

"Bir de soruyor musun? Cehennemlerde yanasıca!"

Kış uzadıkça uzuyor, karanlık neredeyse hiçbir değişiklik olmadan hükmünü sürdürüyordu. Kaçış yoktu. Sanki dünya karın ağırlığı altında çökecek gibiydi. Bir keresinde ihtiyar kadın "Anneni ne zamandır görmedin?" diye sordu.

"Yıllar oldu."

"Bu günahları o mu öğretti sana? Niye susuyorsun? Anlatsana! Anneni iyi tanırız. Zamanında çok hadise çıkarmıştı. Ben de gözlerimi benimkinin üstünden hiç ayırmadım. Ama bir işe yaramadı. Sadakatsizlik erkeklerin doğasında var. Cehennemde bile aldatacaklar bizi."

İhtiyar kadın nihayet kışın sonlarına doğru kendini kaybetti ve Tsili'nin neresine gelirse vurmaya başladı. "Seni ben terbiye etmeyeceksem kim edecek?" Tsili acıyla haykırıyor ama kadın vurmaya devam ediyordu. Kocası araya girmeye çalışınca ona da çemkirdi: "Kes sesini, yoksa sen de yersin dayağı! Seni kart zampara, seni dövmek sevaptır sevap." Başka zaman olsa adam bunun acısını fazlasıyla çıkarırdı ama şimdi susuyordu.

Karlar eriyince Tsili oradan kaçtı. İhtiyar kadın gideceğini sezmiş ve kendi kendine "Burada olduğu sürece ben elimden geleni yapayım da. Kim bilir daha ne işler çeviriyor?" diye söylenip durmuştu.

Tsili bütün bağlarından kurtulmuş gibiydi. Koşuyordu. Dağların doruklarında hâlâ kar vardı, ama aşağıda kapkara vadilerde dereler akıyordu.

Bütün vücudu dayaktan şişmişti. Kadın onu tam da son günlerde, ta ki Tsili de dayağı hak ettiğine inanana kadar sanki bir görev yerine getiriyormuşçasına acımasızca dövmüştü.

Balçık olmasaydı hemen derenin kenarından yürürdü. Orada yürümeyi seviyordu. Belirsiz bir sebepten suda başına kötü bir şey gelmeyeceğine inanıyordu. Ama yukarıda çıplak, eğimli arazide yol almak zorundaydı, çünkü su eğimden akıp gidiyordu, aşağısıysa balçık içindeydi.

Ormanın sonundaydı, sağında ve solunda tarlalar uzanıyordu. Üzerinden buğu yükselen toprağı güneş kaplamıştı. Güneşte otururken dalıp gitti. Uyandığında güneş ufuk çizgisine kadar alçalmış, ortalık serinlemişti.

Aklını toplamaya çalıştı ama artık hiçbir şey hatırlayamıyordu. Uzun süren kış, aklında kalan azıcık şeyi de unutturmuştu. Sadece, yürüdükçe ayaklarının altındaki kumu daha belirgin biçimde hissediyordu. Bu toprağı kendi bedeninden daha iyi tanıyordu. Bir anda tuhaf, açıklanamaz bir kedere kapıldı.

Bacaklarına doladığı sargıları dikkatle çözdü, yeniden sardı. Bu işi büyük bir özenle yaptı. Ne tuhaf ki akşama ne olacağını sormak aklının ucundan geçmiyordu. Güneş ufukta alçalmaya devam ederken Katharina'nın ona sakin bir zamanında kadınların savaşa gitmedikleri için şanslı olduklarını anlattığını hatırladı.

Her şeyle bağlarını kopartmış gibi hissediyordu kendisini. Gerçi daha önce de aynı şeyi hissettiği olmuştu ama şimdi başkaydı. Eskiden arada sırada uzak ufukta bir bekleyeni olduğunu düşündüyse de, ayakları kimi zaman onu oraya götürdüyse de şimdi artık her şeyin boşuna olduğunu bütün duyularıyla kavramış gibiydi.

Böyle dalmış düşünürken korkuya kapıldı. "Bu da ne şimdi?" diyerek doğruldu. Suyun şırıltısı ve çırpıntısı dışında civarda çıt çıkmıyordu. Göz alabildiğine uzanan, çıplak tarlalara çiğ bir mavilik yayılıyordu. İşte ilahi ceza diye düşündü.

İhtiyar kadın onu bekleyen daha bir sürü ceza olduğunu söylemişti. "Piçler asla günahlarından arınamaz!"

Tsili ihtiyarın sakin bir anında cesaretini toplayıp "Ben ne kötülük yaptım ki?" diye sormuştu.

"Sen günah tohumusun, anladın mı? Günah tohumu olan bir kadın arınmalıdır."

"Peki insan nasıl arınır?" diye sormuştu kaderine boyun eğen Tsili. Bunun üzerine ihtiyar "sana yardım edeceğim" demiş, başka açıklama yapmamıştı. Sonra olanca acımasızlığıyla anlatmıştı ona ne demek istediğini.

O gece terk edilmiş bir ambara sığındı. Hava soğuktu, bütün vücudu sızlamasına rağmen boyunduruğundan kurtulmuş, ka-

yıp bir hayvan gibi memnundu. Islak samanların üzerine uzandı ve derin bir uykuya daldı. Rüyasında Katharina'nın genç halini gördü. Üzerinde şeffaf bir kıyafet; masaya oturmuş makyaj yapıyordu.

10

Uyandığında gün çoktan doğmuştu. Tarlalardan hoş kokulu bir buğu yükseliyordu. Öylece otururken aniden yerden bitmiş gibi görünen bir adama ilişti gözleri. Bir an boyunca bakışlarıyla birbirlerini tarttılar. Tsili hemen anlamıştı. Köylü değildi karşısındaki. Şehirlilere has giysileri solmuştu, yüzü bitkin görünüyordu.

"Sen de kimsin" diye sordu adam yörenin ağzıyla. Sesi zayıf çıkıyordu ama açık ve anlaşılırdı.

"Ben mi" diye sordu Tsili ürkerek.

"Nereden geliyorsun?"

"Köyden."

Bu cevap adamı utandırmıştı. Çevrede başka kimsenin olmadığından emin olmak için başını çevirip bakındı. Yalnızlardı. Tsili'nin burnuna çamurlu elbiselerin küf kokusu çarptı.

"Burada ne yapıyorsun?"

Tsili ellerinden destek alarak biraz doğruldu. "Hiç."

Adam arkasını dönecekmiş gibi bir el hareketi yaptı.

"Köye ne zaman döneceksin?"

"Ben mi?"

Konuşmaları bitmiş gibiydi. Ama düşünceleri adama rahat vermiyordu. Elini paltosunda dolaştırdı. Kırk yaşlarında gibi görünüyordu, elleri uzun süredir başını sokacak bir yer bulamamış insanlarınki gibi beyazımsı külrengiydi. Tsili ayağa kalktı. Yabancının görünüşü onu korkutmuyor, mecalsiz hali tiksinti uyandırıyordu.

"Bir lokma ekmeğin var mı?"

"Yok."

"Sosisin de mi yok?"

"Yok."

"Yazık. Karşılığında sana para verirdim" diyen adam gitmeye davrandı ama aniden aklına bir şey geldi ve anlaşılır bir sesle "Annen baban yaşıyor mu?" diye sordu.

Tsili bu soruya şaşırmıştı. Biraz geri çekilerek sessizce "Hayır" dedi.

Bu cevap yabancıyı kayıtsızlığından çekip çıkardı, sanki uyanmış gibi "Ne diyorsun sen" dedi. Külrengi solgun yüzünde hafif bir gülümseme belirdi: "Öyleyse bizdensin sen de."

İfadesinde itici, tiksinç bir şeyler vardı. Tsili'nin bütün vücudu kasıldı ve geri çekildi. Adam "Söylesene" diye üsteledi yerinden kımıldamadan, "bizlerden misin?" Bir an için hayır deyip kaçmak istedi ama ayakları ona itaat etmiyordu. Adam "Demek bizdensin" diyerek birkaç adım yaklaştı. "Korkma! Benim adım Mark. Ya seninki?" Tsili'nin güvenini kazanmak ve kendi teslimiyetini belli etmek istercesine şapkasını çıkardı. Çıplak kafası, yüzünden ayırt edilemiyordu, o da solgun bir külrengiydi.

"Ne zamandır buradasın?"

Tsili ağzını açmadı.

"Herkesi kaybettim. Gece ölmek istedim." Heyecanla söylenmiş bu cümle bile Tsili'yi etkilemedi. Felç olmuş gibi öylece duruyordu. Adam, "Peki nereden geliyorsun? Uzun zamandır yollarda mısın?" diye sabırsızlıkla soruyordu Tsili'nin evinde konuşulan Yidiş ve Almanca karışımı dilde, hatta onların aksanıyla.

"Adım Tsili."

Adam şaşırmıştı, dizüstü çöküp "Sevindim" dedi, "çok sevindim. Gel, benim biraz ekmeğim var." Akşam oluyordu. Meyve ağaçlarıyla dolu dağ yamacında hâlâ güneş parlıyordu. Ormana ise karanlık çökmüştü.

Adam kendini toparladı: "Buraya geleli bir ay oldu. O zamandan beri hiç kimseyi görmedim. Senin tanıdığın var mı burada?" Hızlı hızlı konuşuyor, kelimeleri yutuyor, uzun soğuk günler boyunca içinde biriktirdiği ne varsa anlatıyordu. Tsili an-

latılanların çoğunu anlamıyordu. Ama tek bir şeyi anlamıştı: Bütün o civarda hiç Yahudi kalmamıştı.

"Ya anne baban?" diye sordu adam.

Tsili titreye titreye "bilmiyorum" dedi, "bilmiyorum, neden soruyorsun?"

Yabancı sustu.

Saklandığı yerde biraz ekmek ve brendi vardı.

"Al!" diyerek Tsili'ye bir parça ekmek uzattı.

Tsili alıp hemen ısırdı.

Yabancı onu uzun uzun izledi, yüzüne eğreti bir gülümseme yayıldı. Bağdaş kurmuş, oturuyordu. Sonra "Yahudi olduğundan hemen emin olamadım" dedi. "Böylesine değişmeyi nasıl başardın?"

"Özel bir şey yapmadım."

"Gerçekten mi?"

"Ben" diye devam etti, "herhalde hiçbir zaman olduğumdan farklı görünemeyeceğim. Değişemeyecek kadar yaşlıyım. İşin aslı değişmeyi isteyip istemediğimi de bilmiyorum."

Biraz sonra "Niye susuyorsun" diye sordu. Sorusu Tsili'nin titremesine neden oldu. Evinden âşina olduğu, eski kelimeleri bulamıyordu artık. Hiçbir zaman konuşkan olmamıştı ama köylülerin yanında geçirdiği süre kelimelerin köklerini tamamen kesip çıkarmıştı içinden. Yabancı onu korkutmasa da duygularını anne baba evinin kokusuna geri götürerek içini allak bullak ediyordu.

Hava kararınca yabancı ateş yaktı. "Civar çepeçevre bataklıklarla dolu" diye de açıkladı. "Karlar eridiğine göre daha güvenli olur. İyi ki kış bitti." Sesi duygusuzdu. Sanki yüzündeki acı sönmüş de anlık kaygılara yer açmış gibi, sesinde ne hayranlık ne de öfke vardı.

Ateşin sıcaklığı ve unuttuğu kelimeler hiçbir engelle karşılaşmadan Tsili'nin içine akın ettiler, sonra uyuyakaldı.

11

Gözlerini açtığında güneş gökte yükselmişti, adam hâlâ öylece oturuyordu. "Uyudun" dedi. Doğrulunca Tsili onun boyunu bosunu görebildi: Orta boyluydu, yüzü bitkindi, elbisesi buruşmuş, pantolonunun dizleri çıkmış, cepleri torbalanmış, yer yer yağ lekesi olmuştu.

"Kamptan kaçtığımdan beri uyku tutmuyor. Korkuyorum. Sen de korkuyor musun?"

"Hayır" dedi Tsili kısaca.

"Bu yüzden seni kıskanıyorum."

Her yerde ilkbaharın işaretleri vardı. Küçük dereler yamaçlardan kıvrıla kıvrıla akıyor, gri buz parçaları üzerlerinde yüzüyordu. Çevrede kimsecikler yoktu, sadece kulakları sağır eden bir su çağıltısı duyuluyordu.

Adamın bakışı suları taradı, daldı. Sonra Tsili'ye bakarak "Yahudi olduğunu söylemesen anlamazdım" dedi. "Bu kadar değişmeyi nasıl başardın?"

"Bilmiyorum. Özel bir şey yapmadım."

"Eğer görünüşümü değiştirmezsem beni yine yakalarlar. Hiç kaçış yok. Kimse ellerinden kurtulamıyor. Küçük bir Yahudi oğlanı nasıl kovaladıklarını kendi gözlerimle gördüm."

"Hepsini öldürüyorlar mı?" diye sordu Tsili şaşkın.

"Ya başka ne yapacaklardı?" dedi Mark tatsız bir sesle.

Aczinin son izi de aniden yüzünden silinip gitti, ağzının çevresine hırçın bir ifade yerleşti. Tsili'nin beklenmedik sorusu onu kızdırmışa benziyordu.

"Peki bunca zaman nerede kaldın?"

"Katharina'nın yanında."

"Köylü müydü?"

"Evet."

Adam kafasını eğip kendi kendine bir şeyler mırıldandı. Geçmişteki bir olay ya da belki bir pişmanlık zihnini meşgul ediyor gibiydi. Elmacık kemikleri dışarı fırlamıştı, yüzü gergindi.

"Katharina'nın yanında ne yaptın?" diye sorgulamayı sürdürdü.

"İş gördüm."

"Senin Yahudi olduğunu biliyor muydu?"

"Hayır."

"Tuhaf."

Öğlen olunca adam huzursuzlandı. Ağaçların arasında bir aşağı bir yukarı gidip geliyor, kafasını yumrukluyor ve acımasızca kendine yükleniyordu: "Neden kaçtım ki? Kaçmamalıydım! Kaçıp ötekileri orada bıraktım. Tanrı beni hiç affetmeyecek."

Tsili onun çaresizliğini görüyor ama ağzını açmıyordu. İçinde henüz uyanmış olan eski kelimeler eskisinden de büyük bir inatla susuyordu. Nihayet "Neden ağlıyorsun?" diye sordu.

"Ağlamıyorum. Kendime kızıyorum."

"Neden?"

"Suçlu olduğum için."

O zaman Tsili sormaya cüret ettiğine pişman oldu, "Affedersin" dedi.

Sonra adam anlatmaya başladı. Kendini kurtarmış ama karısıyla iki çocuğunu kampta bırakmıştı. Gerçi daha önceden elleriyle kazdığı dar geçitten onları da çekip çıkarmaya çalışmış ama çok korktukları için bırakmak zorunda kalmıştı.

O anlatırken yağmur başladı. Dalların altındaki sığınaklarından çıktılar. Dalların üzerine yırtık bir örtü yayarken adam bir an için ümitsizliğini unutmuş gibiydi. Suyun damlaması kesildi.

"Sen de mi aileni terk ettin?" diye sordu adam.

Tsili susuyordu.

"Neden anlatmak istemiyorsun?"

"Ne anlatayım?"

"Nasıl kurtulduğunu."

"Annem babam eve göz kulak olayım diye beni yanlarında götürmediler. Döneceklerine söz verdiler. Ben de onları bekledim."

"O zaman bu zamandır da böyle dolanıyorsun."

Adam ekmekten bir ısırık aldı Tsili'ye de bir parça uzattı. Tsili hiç konuşmadan yedi.

"Ekmeği ısıtmak lazım, rutubetli."

"Benim için fark etmez."

"Karnın ağrımıyor mu?"

"Hayır."

"Benimki sık sık ağrıyor."

Yağmur durmuştu. Ufukta mavimtırak yeşil bir ışık parlıyordu. Yağmurun uğultusu tekdüze bir su şırıltısında kaybolmuştu. Adam küçük bir derede yüzünü yıkadı, "Öyle iyi geliyor ki" dedi, "sen de elini yüzünü yıkamak istemez misin?"

Tsili avcunu suyla doldurup yüzüne götürdü.

Sonra hiç konuşmadan dere kenarında oturdular. Tsili hayatın onu henüz meçhul, yeni kıyılara doğru götürdüğünü hissediyordu. Adamın yakınlığından rahatsız olmuyordu ama soruları canını yakmıştı. Şimdi soru sormaktan vazgeçtiği için kendini daha iyi hissediyordu.

Adam birden başını sudan kaldırıp "Yiyecek bulmaya köye gidebilirsin" dedi, "Zaten azıcık bir şeyimiz vardı, şimdi hiç kalmadı."

"Tamam" dedi Tsili.

"Geri gelmeyi de unutma!" diye ekledi adam kuşkuyla.

"Unutmam" diye söz verdi Tsili kızararak.

Adamın hemen aklı başına geldi. "Ne istersen al" dedi. "Benim için fark etmez. Midemiz boş kalmasın da! Kendim giderdim ama beni tanırlar. Keşke bir kat elbisem daha olsaydı. Anladın, değil mi?"

"Evet" dedi Tsili uysallıkla.

"Kendim giderdim" diye tekrarladı, kızı ikna etmek için. "Ama sen... Nasıl desem, çok güzel değişmişsin, bambaşka biri-

si olmuşsun, senden şüphelenmezler. 'R'leri onlar gibi söylüyorsun. Nereden öğrendin bunları?"

"Bilmem."

Şimdi adamın görünüşünde ürkütücü bir şeyler vardı. Sanki silkelenip çaresizliğini üzerinden atmış, korkutacak kadar işini bilir bir başkası oluvermişti.

12

Sabah erkenden yola koyuldu. Adam uzun uzun durup görüş alanından çıkana kadar ona baktı.

Tsili şimdi yine kendisiyle baş başaydı. Yabancının içinde bir şeyleri harekete geçirdiğini biliyordu. Birkaç derenin çevresinden dolanarak saatlerce yürüdü, nihayet ağaçsız, taşlık bir yola geldi.

Bir kulübenin yanında duran kadına, köylü ağzıyla "Ekmeğin var mı?" diye sordu.

"Karşılığında ne vereceksin?"

"Para."

"Göster!"

Tsili parayı çıkarttı.

"Kaç ekmek vereyim?"

"İki somun."

Köylü kadının söylene söylene evin içinde kaybolmasıyla iki somun ekmekle dışarı çıkması bir oldu. Alışveriş bir saniyeden fazla sürmemişti.

Köylünün aklına "Kimlerdensin?" diye sormak geldi.

"Maria'nın kızıyım."

"Maria'nın kızı mı? Tüüüh!" Kadın tükürdü.

"Defol git de suratını daha fazla görmeyeyim."

Tsili somunlara iki eliyle yapıştı. Hâlâ sıcaklardı. Biraz yürüdükten sonra gözyaşlarına boğuldu. Uzun süredir ilk defa annesinin yüzü gözlerinin önüne gelmişti, ağır iş ve acıyla yoğrulmuş, yaşlı bir yüz. Bacakları artık gitmemekle tehdit ediyordu onu ama bu son zamanlarda hep olduğu gibi o anda da durmaması gerektiğini hissediyordu.

Ağaçlar tomurcuklanmıştı. Su birikintilerinin üzerinden hiç ıslanmadan atlıyordu. Civarı iyi tanıyordu, bir patikayı bırakıp ötekinden yürüyor, oranın yerlisi gibi kestirmelerden geçiyor, kısa yanyollara saparak hızla ilerliyordu. Akşama doğru vardı. Mark bıraktığı yerde oturuyordu. Aç ve yorgun gözleri donuk bakıyordu.

"Ekmek getirdim" dedi Tsili.

Mark kendine geldi: "Ben de yolu kaybettiğini sanmıştım." Ekmeği parçalayıp, Tsili'ye teklif etmeden yemeye başlamıştı bile. Tsili bir süre onu seyretti: Bütün duyuları çiğnemeye odaklanmış görünüyordu, gözleri büyümüştü.

Aniden yemeyi bıraktı, "Sen istemiyor musun?" diye sordu.

Tsili bir parça almak için elini uzattı. Aç değildi. Uzun yürüyüş onu yormuş, dökmek istediği gözyaşları gözlerinde donup kalmıştı. Hiç kımıldamadan oturuyordu.

Mark'ın karnı doyunca sağ eliyle dudaklarını sildi, "Ah keşke bir sigara olsaydı" dedi.

Tsili bir şey demedi.

Mark devam etti: "Sigarasız hayatın bir anlamı yok." Sonra parmaklarını toprağa sokup alçak sesle tuhaf bir şarkı söylemeye başladı. Tsili'nin bildiği bir melodiydi. Nihayet şarkı mırıltıya dönüştü.

Akşam soğuktu, Mark ateş yaktı. Oraya geldiğinden beri, paltosundan söktüğü yün iplik ve iki taşla ateş yakmayı öğrenmişti. Tsili bir an, onun ne kadar becerikli olduğuna şaştı. Huzursuzluk yüzünden silinmişti, duygusuz bir sesle "Ekmeği nereden aldın?" diye sordu, "çok tazeymiş."

Tsili kısaca anlattı.

"Kimse kuşkulanmadı mı?"

Hoş bir sıcaklık yayan ateşin önünde uzun süre oturdular.

"Niye konuşmuyorsun?"

Tsili başını eğdi, dudaklarında gayri ihtiyari bir gülümseme belirdi.

Sigara isteği adama rahat vermiyor, parmakları titriyordu. Taze ekmek onu canlandırmıştı ama şimdi yine eski haline dönüyordu. Uzun uzun oturdu, otları çiğniyor, sonra tükürüyordu. Aksi ve gergin görünüyordu. Aczi, zayıflığı yüzünden defalarca kendine sövdü. Tsili ölesiye yorgundu, uyuyakaldı.

13

Uyandıktan sonra gözlerini açmadı, Mark'ın bakışlarını üzerinde hissediyordu. Hiç kımıldamadı. Ateş hâlâ yanıyordu, demek ki Mark dün gece de uyumamıştı.

Sonunda gözlerini açtığında sabah güneşi parlıyordu. Mark "Uyudun mu" diye sordu. Güneş yükseldi, ufuk uzaktaki sisli ovalara kadar açıldı. Sağda solda tarla süren çiftçiler vardı. "Burası iyiymiş" dedi Mark, "görüş alanı açık." Tedirginliği geçmişti, yüzü ona yakışmayan bir memnuniyetle ışıl ışıldı. Tsili onu arada sırada annesinin dükkânına gelen Yahudi tüccarlardan birisi olarak tahayyül ediyordu.

Mark "Okula gittin mi?" diye sordu.

"Evet."

"Yahudi okuluna mı?"

"Hayır. Bizim köyde yoktu. Din dersi için annemler eve yaşlı bir hoca çağırıyorlardı."

"İlginç" dedi Mark, "bütün bunlar şimdi bana o kadar uzak ki, sanki hiç olmamış gibi. Bir şeyler hatırlıyor musun?"

"Şema İsrael'i."

"Arada sırada okuduğun oluyor mu?"

"Hayır" dedi Tsili başını eğerek.

"Bizim evde kimse artık eski kurallara uymuyordu" diye fısıldadı Mark, "senin ailen dindar mıydı?"

"Sanmam."

"Ama senin için din hocası çağırdıklarını söylemiştin."

"Evet ama yalnızca benim için. Kötü bir öğrenci olduğum

için. Ablalarım benden çok daha başarılıydılar. Hep sınavlara çalışırlardı."

"Tuhaf" diye cevap verdi Mark.

"Ders çalışmak zor gelirdi bana."

"Artık ne önemi var ki, hepimiz lanetlenmişiz zaten."

Tsili bu cümleyi anlamamıştı ama içinde kötü bir şeyler saklı olduğunu hissediyordu.

Mark bir süre sustuktan sonra "Harika bir biçimde, son derece zekice değişmişsin" dedi, "benim de böyle değişebileceğimi düşünemem bile. Ormanlar bile değiştirmeyecektir beni."

"Niye" diye sordu Tsili şaşırarak.

"Nasıl anlatsam? Bütün bu görünüşüm yüzünden. Yüz ifadem, burnum, aksanım, yeme içmem, oturup kalkmam, uyuma şeklim, hepsi işte... Yahudi geleneği denen şeye şu kadarcık olsun bağlı olmamama rağmen. Rahmetli babam kendisini hep özgür bir insan olarak tanımlardı. Gayet iyi hatırlıyorum. Bu ifadeyi çok severdi. Ama şimdi burada vadide tarlalarını ekip biçen köylüleri onların hayatlarından memnun hallerini gördükçe değişemeyeceğimi anladım. Ben de bütün Yahudiler gibi korkağım, onlardan hiçbir farkım yok. Anlıyor musun?"

Tsili anlamamıştı ama adamın sözlerinden yayılan acıyı hissetmişti.

"Şimdi ne yapmak istiyorsun?"

"Ne mi yapmak istiyorum? Köye inip tütün almak! Bütün istediğim bu işte. Daha büyük bir arzum yok. Zaten normalde de huzursuz bir insanım ama sigara olmayınca bir solucandan başka bir şey değilim, solucan bile değil, bir hiçim.

"Gidip alayım sana."

"Teşekkür ederim" dedi Mark mahcup, "ama param kalmadı. Sana ne verebilirim? Bir manto belki. İşe yarar mutlaka."

"Evet, bu harika olur" diye cevap verdi Tsili.

Dalların altındaki gizli bir köşeye tıka basa dolu bir sırt çantası saklamıştı. Toprak artık ıslak olmadığı için içindekileri kurumaları için boşalttı: Karısına, çocuklarına ve kendisine ait birkaç giyim eşyası. Mallarını sergilemek için tezgâha dizen bir satıcı gibi hepsini özenle yaydı.

Tsili yemek lekeleriyle dolu küçücük elbiseleri görünce ürk-

tü. Mark'ın yere serdiği elbiseler küf ve ter kokuyordu. "Kurutmak lazım ki küflenmesinler" dedi yine işbilir bir edayla. "Sana mantoyu vereyim. Kalitelidir, yünlü, savaştan önce almıştım. İnşallah sigarayla takas edebilirsin. Sigarasız rahat yok bana."

Ne tuhaf ki, o an artık gergin görünmüyordu. Nemli elbiselerin önünde durmuş, onları ocakta kızaran etleri çevirir gibi sırayla çeviriyordu. Güneşte kurumakta olan lekeli çocuk elbiselerinden Tsili de gözlerini ayıramıyordu.

Hava kararınca elbiseleri özenle katladı, sadece satılacak olan mantoyu bir kenara koydu. "Güzel, neredeyse yepyeni bir manto" diye kendi kendine mırıldandı.

O akşam ateş yakmadı. Orada öyle oturup ince ve körpe dalları çiğnedi, bu da anlaşılan sigara içme isteğini azaltıyordu. Tsili de onun biraz ötesine çökmüş, gözlerini karanlığa dikmişti.

"Aslında tıp okumak istiyordum" diye hatırladı Mark, "ama anne babamın beni Viyana'ya gönderecek durumu yoktu. Gündüzlü bir lisede okudum ve bitirme sınavını verdim, notlarım çok parlak değildi, sonra da evlendim, çok gençtim daha. Haliyle üniversiteye gidemedim."

"Karının adı ne?" diye sordu Tsili.

Soru Mark'ı afallattı. "Niçin bilmek istiyorsun?"

"Öylesine, neden sorduğumu bilmiyorum."

"Adı Blanka."

"Tuhaf" diye cevap verdi Tsili, "Ablamın adı da Blanka."

Mark ayağa kalktı, Tsili'nin sorusu zihninde esen hatıra fırtınasını aniden durdurmuştu. Ellerini pantolonunun ceplerine sokup derin bir nefes aldı ve "Uyu, yarın erken kalkacaksın" dedi. Tsili, Mark'ın sesindeki yabancı tınıya bir an irkildi; hiç duraksamadan yerinden kalktı ve bir yaprak yığınının üzerinde uyumaya gitti.

14

Derin uyudu ve soğuğu hissetmedi. Uyandığında bir çanak sıcak çay onu bekliyordu.

"Uyuyamadım" dedi Mark.

"Neden?"

"Sigara içmeden uyuyamıyorum."

Tsili mantoyu bir çantaya sokuşturup ayağa kalktı.

Mark ateşin yanında oturmaya devam etti. Fersiz gözleri uykusuzluktan kızarmıştı. Elini çantanın üzerine koyarak "Kaliteli, neredeyse yepyeni bir manto" dedi.

Tsili giderken "Dikkat ederim" dedi dalgın dalgın.

Ona sigara alacağım. Sevinecek. Bu düşünceyle güç buluyordu. Yaz olanca görkemiyle parlıyordu; uzak sarımtırak tarlalarda çiftçiler hasadı topluyorlardı. Aşağı vadiye doğru indi. Dereye gelince eteklerini toplayıp karşı tarafa geçti. Her yerden sel gibi parlak bir ışık akıyordu. Çiftçilerin sürdüğü tarlalara korkusuzca yaklaştı. Sanki köylüler eski ahbaplarıymış gibi. Attığı her adımda yumuşak toprağın ayaklarına direnmediğini hissediyordu.

Kulübesinin yanında dikilen bir köylü kadına "Tütünün var mı?" diye sordu.

"Karşılığında ne vereceksin?"

"Bu mantoyu" dedi Tsili iki eliyle birden mantoyu açarak.

"Nereden çaldın onu?"

"Birisi verdi."

Tsili tam bunu söylerken kulübeden çıkan yaşlı bir kadın "Gönder gitsin şu sürtüğün kızını" diye avazı çıktığı kadar ba-

ğırdı. Ama manto genç köylünün hoşuna gitmişti, onun için "Peki karşılığında başka ne istersin?" diye sordu.

"Ekmekle sosis."

Tsili alışverişten anlıyordu. Pazarlık sırasında, bir sürü azar, suçlama ve küfür gırla giderken kadınlar mantonun sağını solunu yokladılar. Nihayet iki somun ekmek, iki parça kızartma ve bir paket tütün edeceği konusunda Tsili'yle anlaşmaya vardılar.

"Ayağını denk al! Ola ki mantonun sahibi gelir de onu geri isterse, seni öldürürüz!" diye uyardı yaşlı kadın Tsili'yi.

Tsili her şeyi çantasına tıkarak hiç cevap vermeden yola koyuldu. Dere kenarında mola verdi ve ayaklarını yıkamak için oturdu. Işık pırıl pırıldı, ormanda sessizlik yükseliyordu. Orada uzun süre oturdu, sonra kendi kendine şöyle dedi: "Sigarası olmadığı için Mark'ın canı sıkkındı, şimdi ona tütün götürdüğüme göre keyfi yerine gelecek." Bu düşünceyle şevke geldi ve en kısa yoldan geri döndü.

Akşama doğru hedefine vardı. Mark sanki hak etmediği bir lütfu kabul ediyormuş gibi gözlerini indirdi. Tütün paketini aldı, elini üzerinde gezdirip, kokladı. Sonra gazete kâğıdıyla bir sigara sarmaya koyuldu. "Kampta insanlar bir lokma ekmekten çok bir izmarit uğruna birbirlerine girerlerdi." Kamp hayatından sanki oraya dönmek istiyormuş gibi söz ediyordu.

Sonra yine ateş yaktı. Yemeklerini yiyip bitki çayı içtiler. Mark iyi yanan ve güzelce ısı yayan birkaç kuru odun parçası bulmuştu. Tatlı bir rüzgâr da ormanın yumuşacık gölgelerini yanlarına taşıyordu. Bütün bunlar Mark'ı duygulandırmışa benziyordu. Birdenbire ağlamaya başladı.

"Neyin var?"

"Hatırladım."

"Neyi?"

"Şu son sene bütün başıma gelenleri."

Tsili ayağa kalktı. Bir şey söylemek istedi ama sözler dudaklarında donmuştu. Sonunda "Gidip sana tütün getireyim" dedi.

"Teşekkür ederim" dedi Mark "Ben burada böyle oturmuş, karnımı doyurup sigaramı tüttürüyorum ama ötekiler yok. Kim bilir neredeler." Solgun yüzü daha da soldu, alnında kırmızı bir leke belirdi.

Tsili ağzından çıkanları pek de kavramadan "Hepsi geri dönecek" dedi ona.

Sözleri Mark'ı beklenmedik biçimde rahatlatmıştı. Tsili'nin gittiği köy ve yolu hakkında sorular sormaya başladı. Tütünü ve yiyecekleri almayı nasıl becermişti, köylüler ne konuşuyordu?

"Konuşmuyorlar" dedi Tsili.

"Yahudilerden bahsetmediler mi?"

"Hayır."

Birkaç dakika boyunca kendi içine kapanmış halde, öylece oturdu. Uykusuzluktan kan çanağına dönmüş, kederli gözleri kapandı. Sonra uzandı ve uyuyakaldı.

15

Tsili artık her hafta erzak almaya vadiye iniyordu. Bu işi gereksiz laflar etmeden vazifesini yerine getiren birisi gibi sessizce yapıyordu. Derede yıkanıyor, dönüşünde taze suyun mis gibi kokusunu yayıyordu.

Vadide başına gelenleri anlatıyordu: Sarhoş bir köylü kadın onu dövmeye kalkışmış, bir çiftçi köpeğini üzerine salmış, birisi satacağı eşyayı zorla elinden almaya çalışmıştı. Gündelik olaylardan bahseder gibi olanca yalınlığıyla anlatıyordu.

Hava güzeldi, nadiren yağmur yağıyordu. Böylece saatlerce ateşin başında oturabiliyor, çay içip ormanı dinliyorlardı.

Mark toplama kampından ve oradaki zulümden söz etmeyi bırakmıştı. Bunun yerine bulundukları yüksek ve ücra köşenin iyi yanlarını övüyordu. Bir keresinde "Fark ediyor musun" dedi, "hava burada ne kadar temiz?" Bunu söylerken "temiz" sözcüğünü evcil, neşe dolu bir heyecanla vurgulamıştı.

Bir gün Tsili "'bu dünyaya ait değil' ne demek?" diye sordu.

"Anlamıyor musun?"

"Hayır."

"Çok basit: İnsana rahatlık veren, sıradışı demek."

"Tanrısal mı?"

"Şart değil."

Ama her zaman böyle değildi. Kimi zaman içinde kabaran öfkeyi bastırmak zorunda kalıyordu. "Ne oldu? Neden bu kadar geciktin?" Ama Tsili'nin getirdiklerini görünce sakinleşiyor, nihayet özür diliyordu. Tsili artık ondan korkmuyordu.

Gün geçtikçe Mark biraz değişiyordu. Saatlerce hayran hayran rengârenk açan kır çiçeklerine bakıyordu. Dağda yaz büyülemişti onu. Sık sık çiçek topluyor, "Bu sadelik ne harika" diye fısıldıyordu. Yabani otlara bakmak bile duygulandırıyordu onu. Bir keresinde kendi kendisiyle konuşur gibi "Yahudi evlerinde hep bir telaş vardır" dedi, "hep yapılacak bir şeyler vardır. Neye yarıyorsa?" Sesi müzik gibiydi, keyifliydi, hırçınlıktan eser yoktu.

Civarda kuşkulu bir şey olmadan günler geçip gidiyordu. Sessizlik daha da derinleşmişti: Köylüler tarlalarını biçiyordu, hasat iyice olgunlaşmıştı. Mark gene de her ihtimale karşı bir barınak kazmaya karar verdi. Bir öğlen aniden aklına gelivermişti. Hemen uygun bir yer aramaya girişti ve dikenli çalılarla kaplı bir tepeciğin yanında karar kıldı. Sırt çantasında basit bir mutfak bıçağı vardı. Ev ortamından gelme, neredeyse kullanılmayacak haldeki bu nesne, içinde iş yapma arzusu uyandırmıştı.

Önce bir kürek yapmaya karar verdi. İş onu değiştirmişti. Konuşmayı bıraktı. Sanki fani hayatı bir anlam kazanmış gibiydi.

Tsili her hafta ekmekle sosis, bir de votka almak için vadiye iniyordu. Bütün bunları Mark'ın ona hiç düşünmeden verdiği kıyafetler karşılığında alıyordu. Adamın öfke nöbetleri tamamen geçmediyse de seyrelmişti. Azimle çalışmak onu nihayet katlanılabilir bir insana dönüştürmüştü.

Bir keresinde Tsili'ye "Babam Alman diline sınırsız bir sevgi beslerdi" dedi, "özellikle de kuraldışı fiillere bayılırdı. Hepsini bilirdi. Kelimeleri doğru telaffuz etmeme hep özen gösterirdi. Bana verdiği Almanca derslerini hatırlıyorum da kâbus gibiydi. Bir şeyi karıştıracak olsam o hırsıyla beni asla affetmezdi. Aynı şeyi defalarca yazmak zorunda kalırdım nihayet öğrenene kadar. Annem de Almanca konuşurdu, iyi konuşurdu ama hatasız değil, bu babamı sinirlendirirdi, başka insanların önünde bile annemin hatasını düzeltmekten geri durmazdı. Dilbilgisi hataları onu deliye döndürürdü. Taşrada insanlar büyükşehirde olduğundan daha büyük bir hırsla Almanca çalışırlardı."

"Taşra ne demek?" diye sorup öğrenmek istedi Tsili.

"Bilmiyor musun anlamını? Bizlerden bahsediyorum, liselerin, tiyatroların olmadığı yerlerden."

Birden güldü: "Babama anlatabilseydim keşke şimdi kültür insanlarının nasıl kudurduğunu! Yalnızca, 'Mümkün değil, olmaz böyle şey' diye cevap verirdi."

"Niye öyle derdi?"

"En sevdiği kelimeydi de ondan."

Mark birkaç gün süren, yavaş ama ısrarlı çalışmadan sonra bitmiş, sağlam küreği ellerinde tutuyordu. Gözlerini kendi yaptığı aletten alamıyor, ikide bir dokunmadan edemiyordu. Kendi kendisiyle barışmış, babasının matematik ve Latince öğrensin diye tuttuğu tuhaf öğretmenleri anlatıyordu. Bunlar genellikle üniversite öğrenimlerini tamamlayamamış işsiz güçsüz genç Yahudiler, bir kızla, çoğunlukla Hıristiyan bir kızla düşüp kalkmış ve nihayet evlerinden kovulmuş serserilerdi. Mark düşünceli düşünceli anlatıyor, zaaflarından söz ediyor, yüz ifadelerinin taklidini yapıyordu. Bu dil Tsili'ye hiç yabancı değildi. Sık sık sorular soruyor, Mark da uzun uzun cevap veriyordu.

Bazen Mark günlerce hiç ara vermeden çalışıyordu. Yağmur kazma işini güçleştirince öfkeleniyor ama hemen yatışıyordu. Ağır beden işi yüzünden ameleye benzemişti. Tsili artık soru sormuyor, o da cevap vermiyordu.

Uzun ve ağır bir çalışmadan sonra barınak tamamlanmıştı. Sonbaharda gecenin soğuğundan korunmak için kullanacaklardı. Mark buraya gelmezler diye düşünüyordu ama temkinli olmakta fayda vardı. Tsili Mark'ın temkin kelimesini artık daha sık kullandığını fark etti. Barınakta yapılacak son rötuşları fazla bir coşkuya kapılmadan yapıp bitirdi. Gene de alnından ve ellerinden sessiz bir sevinç akıyordu. Tsili Mark'ın güneş yanığı yüzünü görüyordu, gözüne önceleri güçsüz görünen kolları kastan patlayacak gibi geliyordu şimdi ona.

"Bütün giysileri satıp bitirince ne olacak?" diye geçiyordu Tsili'nin aklından. Ama Mark bununla ilgilenmiyor gibiydi. Sığınaklarından öyle memnundu ki durup durup "Bu iyi oldu" diyordu, "hem rahat hem de yağmura dayanıklı."

16

Karanlık ve soğuk günler başlayınca Mark gitgide daha çok votka içer oldu. Esmer yüzü solmuştu. Suskun suskun oturuyordu. Kimi zaman Tsili hiç yokmuş gibi kendi kendisiyle konuşuyordu. Kız vadiden döndüğünde "Ne getirdin" diye soruyordu. Eğer votka getirmişse başka bir şey demiyor, getirmemişse "Neden?" diye soruyordu.

Geceleri içinde sözler kımıldanıyor ve uzun, karmakarışık cümleler mırıldanmasına neden oluyorlardı. Tsili gerçi ne dediğini anlamıyordu ama Mark'ın başka bir dünyada, birçok insanın olduğu, kalabalık bir dünyada yaşadığını hissediyordu. Günler boyunca öylece oturup içiyordu. Yüzü gittikçe süzülse de, çelimsiz görünüşünün altında gücünün kuvvetinin yerinde olduğu anlaşılıyordu.

Aydınlık ile karanlık gözlerinde birbirine karışıyordu. Bazen günün en aydınlık vakti uykuya dalıyor, geceyarısından çok sonra uyanıyordu. Bir seferinde gecenin tam ortasında Tzili'ye dönüp, "Ne işin var burada?" diye sordu.

"Hiç."

"Niçin vadiye inmedin? Erzak bitmek üzere."

"Hava henüz aydınlanmadı."

Bunun üzerine, "O halde sabahı bekleyelim" dedi.

"Üzgün ve sarhoş" diye mırıldandı Tzili, "tütünle votka getirdiğimde, sakinleşir." O günden sonra votka almadan dönmeye cesaret edemedi. Bir keresinde içki bulamadığında da korkudan geceyi ormanda geçirdi.

Mark'ın ağzından o günlerde sık sık tuhaf, dokunaklı sözler çıkıyordu. Tsili hemen onun dibinde oturup onu izliyordu: Sanki görünmez eller Mark'ı ele geçirmişti de onu başka bir şeye dönüştürüyordu. Kimi kez sarhoş bir yevmiyeci gibi, kendi kusmuğunda sızıyordu. Büründüğü işçi görünüşü yok olmuştu. Sanki hiç var olmamış gibi.

Yükünü fazlasıyla aldığı bir gün, "Tıp okusaydım, şimdi burada olmaz, Amerika'da yaşıyor olurdum!" diye bağırdı. Sırt çantasında vakti zamanında Viyana Üniversitesi'nin giriş sınavlarına hazırlanırken kullandığı birkaç kitap vardı. Tsili'nin, Mark'ın sakin olduğunu zannettiği bir başka gün, Mark birden parladı: "İş, Yahudilerde akıl bırakmadı!" İnsan bir yıl boyunca, hatta yüz yıl boyunca aldatabilir, ama iki yüzyıl boyunca olmaz ki. Sarhoşken birbiri ardı sıra ağzından dökülen çoğunlukla yarım yamalak cümlelerle bağıra çağıra nutuk çekiyordu.

Tsili, kendisinin tanımadığı ve şimdi uzaklarda olan birtakım insanlarla Mark'ın içten içe mücadele ettiğini biliyordu. Yine de korkuyordu. Anlatılamaz bir güç Mark'ın kemikli yanaklarında okunuyordu. Vadiden dönerken, daha uzaktan onun sessizliği yırtan sesini işitiyordu.

Ne zaman Mark'ın sakinleştiğini zannetse, birden ona saldırıyordu: "Niçin Fransızca öğrenmedin sen?"

"Bizim okulda Fransızca yoktu, yalnızca Almanca vardı."

"Barbarlığa bak! Niçin Fransızca öğretmezler ki? Yani Almancam iyi mi demek istiyorsun? Senin konuştuğun şeye halk ağzı derler, sevmem ben halk ağzını, beni delirtir. Dil olmazsa kültür de olmaz. Bir dil bir insan, iki dil... Söz verir misin öğreneceğine?"

Yağmur yağmaya başlayınca Mark barınağa sığındı. Hava titreşiyordu, zira ağzından çıkan kelimeler uzun süre yankılanıyordu. Tsili, ne yaptığını tam olarak bilmeden sığınağa yaklaşıp, yumuşak bir ses tonuyla içeriye doğru, "Benim, Tsili. Sakin ol, yarın votkayla sosis getireceğim sana" diye seslendi.

Sonbahar göğünde bulutlar dağılınca, güneş soğuk soğuk parıldayarak geçici evlerini aydınlattı. Mark'ın efkârı dağıldı ve söylenmeyi bıraktı. Gerçi içmeyi bırakmamıştı ama alkol yüzünden öfke nöbetlerine kapılmıyordu. Arada bir, "Bir şey anlatmak

istiyordum, ama şimdi unuttum" diyordu. Umutsuz bir gülümseme kararmış yüzünü aydınlatıyordu. Çok eskide kalmış, neredeyse unutulup gitmiş şeyler artık ona acı çektirmiyordu, en azından eskiden olduğu gibi sarsıcı bir biçimde acı çektirmiyordu. Mülayimce ve Tsili'yi azarlamadan, dil öğrenmenin gereğinden, serbest meslek sahibi olmaktan ve taşradan ayrılmaktan bahsediyordu.

Yaklaşan kış mevsiminden, sanki ardında vaat edilen şeylerin onları beklediği bir sınırmış gibi söz ediyordu. Tsili, Mark'ın kendi kendini dinlediğini hissediyordu. Arada sırada kısaca durum değerlendirmesi yapıyordu: "Evet, umut var." Bir seferinde Tsili'ye din derslerini sordu. Ne var ki ana babasının evindeki hayat Tsili'ye o kadar uzak ve muğlak görünüyordu ki, sanki böyle bir hayat hiç olmamıştı. Vadiye giderken sık sık Maria'yı düşünürdü, onun adını ne kadar da densizce kullanmıştı. Maria güzeldi, bu konuda herkes hemfikirdi, hatta Maria'nın orospu kızları da en az onun kadar güzeldi. Tsili'nin küçük ağabeyi kendini bu kadar sıkıntıya boşuna sokmamıştı.

Maria'yı ne kadar düşünürse, hatlarını da o kadar iyi gözünde canlandırdığını sanıyordu: Bedenini pervasızca satan, uzun boylu, mağrur bir kadın. Kızları da büyüyünce aynı pervasızlıkla annelerinin hayat tarzını benimsemişlerdi.

Ama Tsili, Mark'a ne Maria'nın ne Katharina'nın sözünü etti. Değişik ve alımlı bir kadına dönüşüyordu. Yaraları henüz iyileşmemişti ama bedeni dolgunlaşmış ve yaşama gücüyle dolmuştu. Ağır bir çuval taşıyor olsa bile yürüyüşü zarifti.

Mark içki nöbetleri sırasında "Kaç yaşındasın?" diye sormuştu. Şimdi özür diliyordu. Eski sevecenliği bakışlarına geri dönmüştü. Tsili'nin sevinci sonsuzdu: Mark artık bana bağırmıyor. Bir sebepten, köylülerin *Slibowitz* dedikleri içkinin onu sakinleştirdiğine inanmıştı.

Yazın yaşadıkları güzel günlerin geri geldiğini sanıyordu ama bu bir yanılgıydı. Mark karısını özlüyordu. Arzusunu kendi kendisinden bile gizlemeye çalışıyordu. Böylece Tsili'yi vadiye inmek için daha da erken yola koyulması için ikna etti. Tsili'nin serpilen varlığı aklını karıştırıyordu.

Tsili daha bu yeni içkiyi nereden nasıl bulabileceğini düşü-

nürken Mark "Seni seviyorum" dedi. Tsili şaşırmıştı ama tamamen de hazırlıksız değildi. Geceler soğuduğundan beri sığınakta birlikte uyuyorlardı. Saatlerce koyun koyuna yattıkları böyle gecelerde aralarında sıcak, koyu bir yakınlık olurdu.

Tsili ağzı açık Mark'a bakakaldı, sesi tanıdık ama gene de biraz tuhaf tınlamıştı.

Mark kollarını uzatıp onun kalçasına doladı. Tsili ürperdi. "Sen beni sevmiyorsun" diye kekeledi adam. Kızın bedenini sıktıkça kız daha çok kasılıyordu. Ama Mark çok kararlıydı: Kızın elbisesini sıyırdı. Tsili ancak hayır diye mırıldanabildi ama çok geçti. Sonra Mark doğrulup onun bütün bedenini okşadı. Fısıldayan, yabancı sözcükler döküldü dudaklarından. Belirsiz bir nedenden yine bulundukları yerin avantajlarından, bataklık arazinin güzelliğinden, ormandan ve temiz havadan söz etti. Sözleri hafif hafif esen bir rüzgâr gibi Tsili'nin çıplaklığını sıyırıp geçiyordu.

Artık neredeyse bütün zamanlarını çukurda geçiriyorlardı. Yağmur hiç durmadan yağıyordu ama şimdilik yeterince korunuyorlardı. Mark daha az içiyordu. Mutluluktan uçuyor, mutluluğunun dozunu ayarlayıp daha uzun süre korumak istiyordu. Havanın hâlâ karanlık, soğuk ve yağmurlu olduğundan emin olmak için ikide birde dışarı çıkıyordu.

"Söylesene, neden hiçbir şey anlatmıyorsun?" diye sıkıştırıyordu Tsili'yi. Ama aslında bütün istediği onun sesini duymaktı. Barınaklarında oturdukları o günlerde Tsili'yi sözlere boğuyordu. Çıldırmış gibiydi. Tsili bu mutluluğu sevinç gösterileri yapmadan kabul ediyordu. Ama Mark'ın onu sevdiği gerçeği içini sevinçle dolduruyordu.

Erzak azalıyordu. Ama Tsili köye gitmeyi her gün erteliyordu. Rahat ve huzurlu karanlığın içinde kendisini iyi hissediyordu. O sersemleten içkinin de tadına bakmıştı, ne kadar çok içerse kolları ve bacakları o kadar çok uyuşuyordu. "Kendim giderdim ama köylüler beni ele verir" diye af diliyordu Mark. Yağmur ve soğuk onları kuşatırken tehdit altındaki mutluluklarını korumak için birbirlerine sokuluyorlardı.

Arada sırada uzaktan gelen kötücül ve arsız hayaller zorla içeri giriyor, onlara aman vermiyordu. Tsili onları tanımıyor-

du, yoksul görünüşlü ve acılıydılar. Mark dışarı çıkıyor, delikleri tıkamak için mutfak bıçağıyla dallar kesiyor, her tarafa lanetler yağdırıyordu; birkaç saniyeliğine de olsa gölgeleri kovmayı başarıyordu sanki. Yağmur ne kadar şiddetli yağarsa kavga da o kadar sert geçiyordu; karanlık hayaletler günden güne çoğalıyordu. Tsili Mark'ı sakinleştirmek için boşuna uğraşıyordu, mutluluğu her yandan tehdit altındaydı.

"Yeter artık! Vadiye ineceğim" dedi Mark.

"Hayır, ben inerim."

Kasvetli, ıslak düzlük Mark'ı karşı konulmaz biçimde kendine çekiyordu.

17

Ayrılığı günbegün erteliyorlardı. Azla yetinmeyi ve yoksunlukta da birbirlerine yakın olmayı öğrenmişlerdi. Mark günde yalnızca bir kere içki, iki kere de yarımşar sigara içiyordu. Alkol yoksunluğundan hafif bir titreme başlamıştı ellerinde. Gene de yorulmak bilmeden sığınaklarını istila eden o kalabalık gölgeler olmasaydı küçük mutlulukları kalıcı olabilirdi.

Hayaletler daha şiddetli biçimde gürültü patırtı ettiklerinde, dışarı çıkıp, "Buraya gelin! Burada harika bir sığınağımız var. Maalesef kek yok, olsaydı sizleri mükellef bir sofraya davet ederdik" diye bağırıyordu. Böyle konuşması hayaletleri sakinleştiriyordu, ama kısa bir süreliğine.

Bir vakit sonra şöyle dedi: "Aşağı inmekten başka çaremiz kalmayacak. Ölüm, göründüğü kadar korkunç değil. Nihayetinde insan solucan değil. Sadece sefil korkusunu yenmeli." Bu sözler Tsili'yi hiç yüreklendirmedi. Gösterişsiz, yağmurla ıslanmış vadi, her geçen gün daha korkutucu görünüyordu. Tsili, bu vadide yalnızca köylülerin değil, babasının da, annesinin de, kız kardeşlerinin de yaşadığına inanmaya başladı.

Bu arada doğa gerçek yüzünü gösterdi. Sığınağın duvarları su alıyordu. Önce damlacıklar oluştu, sonra da akmaya başladı. Mark durup dinlenmeden delikleri tıkamaya çalıştı. Bu iş, çepeçevre pusuda bekleyen sayısız gölgeyi düşünmesine engel oluyordu. Sanki kuşları ürkütürcesine onların tarafına kürek sallayıp durdu.

Bir akşam, karanlıkta, soğuktan üşüdükleri için iyice birbirlerine sokulmuş halde yatıyorlarken, fırtına yüzünden içeriyi sel

bastı. Mark, ağaçların arasında pusuda bekleyenlerin bu işe yol açtığına inandı. Dışarı fırlayıp "Haydutlar!" diye haykırdı.

O günden sonra artık ağaçların altında durup uzaktan, titrek ve puslu dağ yamaçlarını izlemeye başladılar. Bir keresinde yine acımasızca yağan, insanın iliğine işleyen yağmur hiç durmayacakmış gibi görünüyordu ki, bulutlar bir anda dağıldı, yusyuvarlak bir güneş gökyüzünü aydınlattı.

"Biliyordum" dedi Mark.

Tsili "Ben gideyim" deseydi belki onu bırakırdı. Belki de onunla birlikte giderdi. Ama Tsili sustu. Ovadan korkuyordu. O zaman Mark "Aşağı ben ineyim" dedi.

Ama önce küçük bir ateş yakıp çay içtiler. Mark heyecanlıydı. Yüksek sesle ve hararetli hararetli değişmenin, yerel koşullara uyum sağlamanın ve korkuya kapılmamanın gerekli olduğundan söz ediyordu. Korku insanı çürütürdü. Yüzündeki ifade sığınağı kazdığı günlerdeki gibi kararlıydı. Belki daha da kararlı. Aşağı inecek ve korkmayacaktı.

"Burada kal" dedi Tsili.

"Civarı öğrenmem lazım, sadece stratejik açıdan değil. Köylülerin başımıza ne iş açacağı belli mi olur? Bize kötü bir sürpriz yapabilirler. Bunu önlemek istiyorum."

Tsili Mark'ın niyetini anlamamıştı. Ama daha önce içini güvenle dolduran yüksek perdeden söylenmiş, hararetli sözler şimdi içine yavaş yavaş korku ekiyordu. Mark konuşmayı sürdürdükçe kendini baskı altında hissediyordu. Yeni bir sınavdan ve değerlendirmeden, yanılgı ve gizlenmekten bahsediyordu. Tsili bunca kelimenin bir tekini bile anlamıyordu ama tek bir şey vardı hissettiği: Mark bambaşka bir dünyada yaşıyordu.

"Gitme" diye durdurmaya çalıştı onu.

"Anlamak zorundasın" dedi Mark yumuşak bir sesle, "insan korkusunu alt edince her şey bambaşka görünür gözüne. Bunu başardığım için mutluyum. Bunca zaman korku bana acınası derecede eziyet etti, beni aşağıladı, anlıyor musun? Ama artık özgürüm."

Sonra orada uzun süre oturdular. Gerçi Tsili "Ben gideyim, beni tanıyorlar, başıma bir şey gelmez" dediyse de Mark kesin kararlıydı: "Bu sefer ben gideceğim."

Ve gitti.

18

Hızla uzaklaştı, öyle ki birkaç dakika içinde görünmez olmuştu. Tsili öylece oturmaya devam etti, geçen zaman uzadıkça sessizliğin onu çepeçevre kuşattığını gitgide daha açıkça hissediyordu. Gökyüzünün renkleri değişti, uzak dağ yamaçlarını bir titreme yalayıp geçti.

Nihayet, sığınaklarına gitmek üzere ayağa kalktı. Sığınak karanlık ve sıcaktı, sırt çantası kenarda duruyordu. Son günlerde Mark sığınağı tümden boşlamıştı. Dediğine göre insan köstebek değildi, böyle yatıp durmak "zavallıca"ydı. Yabancı biçimde, herhalde Almanlar gibi vurguladığı bu kelimeyi artık daha sık kullanır olmuştu.

Saatler sinsice geçip gidiyor, Tsili'nin düşünceleri Mark'ın gidişine gitgide daha çok yoğunlaşıyordu. Kendisinin hep gittiği yoldan gidişi gözünün önüne geliyordu, yokuş yukarı, sonra aşağı. Giysi karşılığında sosis aldığı kulübenin önünden geçtiğini de görüyordu. Görüntüler öylesine netti ki, aşağıda onun yanında olduğuna inandırmıştı kendisini.

Akşamüzeri ateş yakıp "Mark'a bitki çayı hazırlayayım" dedi, "çay sever o." Mark dönmedi.

"Tasalanma, gelir nasıl olsa." Evde duyduğu bu sözleri hatırlamıştı. Ama hava kararıp da Mark hâlâ dönmeyince huzursuzlukla yattığı yerden fırladı. Tabakları yıkamak için dere kenarına indi. Soğuk su birkaç dakikalığına kaygıyı sildi. Yere bir bez yaydı.

Karanlık çökmüştü. Mark'la geçirdiği günler gece korkula-

rını dindirmişti. Şimdi ise yine tek başınaydı. Mark'ın sesi geldi kulaklarına: "İnsan solucan değil. Ölüm göründüğü kadar korkunç değil." Sözlere askeri bir tını eşlik ediyordu. Tıpkı çocukluğunda bağımsızlık gününde askerler yürürken bandonun trompet çalması gibi. Bu uğultu sayesinde güvende olma duygusuna yeniden kavuştu.

Mark dönmedi.

Tsili havadaki ev kokusunun kaybolduğunu hissediyordu. Buz gibi, açık bir hava dolduruyordu ortamı. Eğer sırt çantasını getirir de, giysileri yere yayarsa tekrar ev kokusu kaplayabilirdi her yeri. Mark da belki alırdı kokuyu. Hemen kalktı, sırt çantasını aldı ve giysileri yere yaydı. Buruşuk ve rutubetli renkli kısımlarından bir küf kokusu yayılıyordu.

Mark kesin yolunu kaybetmişti. Can simidine sarılır gibi sımsıkı sarıldı bu cümleye. Giysilerin yanında dururken ayakları onu taşımaz oldu. Rutubetten çekmiş, yemek lekeleriyle dolu, dikiş yerleri sökülmüş küçücük çocuk elbiseleriydi. Bu cansız nesnelerin fısıltısına kulak vermek için kenara çekildi, ama hiç ses duymadı. Sadece bataklık araziye dağılmış, uzak evlerden kesik kesik bir köpek havlaması ona kadar geliyordu.

Geceyarısından sonra inceden bir yağmur başladı, eşyayı barınağa geri götürdü. Bu iş anılarını canlandırmıştı. Kovuktan önceki günlerini düşündü, Mark'a tütün getirişini, Mark'ın ufalanmış yaprakları gazete kâğıdına sarışını. Yüzü nasıl da yeniden aydınlanmış, ellerinin titremesi durmuştu.

Yağmur durdu, ama rüzgâr daha da şiddetlendi, ağaçlar yarım daireler çizerek yana yatıyorlardı. Tsili hâlâ tütün kokan, sıcak barınağa gitti. Derin bir nefes aldı.

Karanlıkta öylece oturup Mark'ın karısını düşündü. Mark karısından pek söz etmemişti. Hatta Tsili bir keresinde ondan yakındığını işitmişti. Gözlerinin önünde çocuklarının üstünü bir mantoyla örten, uzun boylu, zayıf bir kadın belirdi. Kendini ona yakın hissetti.

19

Mark ertesi gün de dönmedi. Tsili çamurlu su birikintileriyle delik deşik olmuş, rüzgâr alan yamacın yukarı kısmında öylece duruyordu. Bütün enerjisinin bedeninden akıp gittiğini hissediyordu.

Saatlerce oturuyor, Mark'ın dönüş anı için uygun sözleri toparlıyordu. "Nerede kaldın Mark? Çok merak ettim. Çay koy kendine, eminim susamışsındır." Birkaç cümle hazırlıyor, bu cümleleri belli bir sırada ve kulağına merasim gibi gelen bir tonlamayla ezberliyordu. Nihayet tekrarlaya tekrarlaya uyuyakaldı.

Biraz sonra uykusundan irkilerek uyandı ve barınağa gitti. Duvarlardaki tahtalar gevşemeye başlamış, ince tavan bel vermiş, yerde su birikmişti.

Kendini güvende hissedebildiği tek yer olan barınağı karanlık bir ruh teslim almıştı. Üstelik her şey daha da yabancı geliyordu ona.

Günler yavaş ve zor geçiyordu. Tsili yerinden kımıldamıyordu. Sadece bazen içinden kopan bir ses "Mark" diyordu. Seslenişi yamaç boyunca inerek yankılanıyor ama kimse cevap vermiyordu.

Bir gün rüzgâr yön değiştirdi, kınından çekilmiş bıçak gibi keskin bir ayaz çıktı. Ateş yanıyor ama ısıtmıyordu. Gökyüzü kapkara, alçak bulutlarla doluydu. Sık sık dua ediyordu. Sadece tek bir dua vardı aklında, hep onu tekrarlıyordu: "Tanrım bana Mark'ı geri ver! Yakarışımı duyuyorsan kalkıp köye gideyim, burada böyle tembel tembel yatıp kalmayayım."

Mark onu bırakıp gideli kaç gün olmuştu? Başlangıçta günleri sayıyordu ama sonra hemen unuttu. Bazen Mark'ın köylülerle nasıl dövüştüğünü, barınağın duvarlarını yapmak için sivriltiği odunlarla onlara nasıl saldırdığını görüyordu. Kimi zaman da onu ilk gördüğü zamanki gibi beli bükük ve yorgun oluyordu, solgun bir külrengi.

Günlerce ağzına bir lokma girmedi. Arada sırada küflenmiş birkaç yabanelması buluyor, sulu ve tatlı köklerle besleniyordu.

"Çekip gideyim" diyordu ama kaldı. Saatlerce çevresine bakınarak oturuyordu: dibinde vadinin kollara ayrıldığı dağ yamacı, iki bataklık arazi, barınakları ve sırt çantası. Çantanın içindekileri bir kez daha yaydı, ama Mark bu çağrısını da cevapsız bıraktı.

Tam da nihayet oradan ayrılmaya karar vermişti ki ayak sesleri duyar gibi oldu. "Sadece bir dakikacık" dedi. "Ölüm göründüğü kadar korkunç değil." Bazen soğuk usulca sıkıştırıyordu onu. O zaman gözlerini yumuyor, yere çömelip onu götürecek eli bekliyordu. Ne var ki kimsenin geldiği yoktu.

Keskin kış rüzgârları hiç ara vermeden her yönden esiyordu. Tsili "gidiyorum" dedi ve çantayı omzuna aldı. Çantanın içine rutubet işlediğinden yükünün ağırlığını her adımda hissediyordu.

Kulübesinin kapısında duran bir köylü kadına "Bir adam gördünüz mü?" diye sordu düşünmeden.

"Burada adam falan yok, hepsi çekip gitti."

"Sen kimlerdensin?"

"Maria'nın kızıyım."

"Hangi Maria?"

Tsili cevap vermeyince kadın kimin söz konusu olduğunu anladı. Yüksek sesle gülerek "Çek git!" dedi, "Git, gözüm görmesin seni!"

Tsili kadına giysi verip karşılığında ekmek aldı. Mark'ı bir daha görürsem aç olduğumu söylerim. Bana kızmaz.

Yürümekte ve sırt çantasını taşımakta günden güne daha çok zorlansa da yükünü bırakmıyordu. Nemli bir sıcaklık yapışıyordu sırtına. Bir ağaçtan ötekine gidiyordu. Nedenini bilmiyordu ama Mark'ı bir ağacın altında bulacağını sanıyordu.

20

Kar yağmaya başlayınca iş aramaya mecbur kaldı. Ortalıkta dolaşmak onu güçten düşürmüştü. Özgürlüğünü feda edip ırgat oldu.

O sıralar Almanlar geri çekiliyordu ama kış ortasıydı, hiç durmadan kar yağıyordu. Çiftçiler buyuruyor, Tsili de inek ağıllarını temizliyor, süt sağıyor, patates soyuyor, bulaşık yıkıyor, ormandan odun taşıyordu. Çiftçi kadın geceleri öfkeyle dişlerinin arasından "Kimin kızı olduğunu biliyorsun" diyordu, "Günahlarının bedelini ödemen gerek. Anan bütün köyleri mahvetti, kendine onu örnek alacak olursan, senin ağzını burnunu kırarız."

Birkaç kere dışarı çıkıp karda uyumak istedi. Ama kar onu kabul etmedi. O da cesareti kırılmış ve boynu bükük, kaderine razı geldi.

Bir akşam ormandan dönerken birden "Tsili" diye bir ses duydu.

"Buradayım" diye cevap verdi, "ama sen kimsin?"

"Benim, Mark. Unuttun mu beni yoksa?"

"Hayır" dedi Tsili, ürkmüş, "seni bekledim. Neredesin?"

"Çok yakınındayım, ama saklandığım yerden çıkamam. Ölüm göründüğü gibi korkunç değil. Sadece korkuyu yenmek lazım."

Tam o anda uyandı, ayakları soğuktan hissizleşmişti.

O günden sonra Mark hep onunla konuşur oldu. Tsili onun kayboluşuyla pek baş edememiş olmalıydı. Sesi apansızın bir yerlerden geliyor, onu hayrete düşürüyordu. O zaman Tsili'ye

Mark yanındaymış gibi geliyordu, neredeyse hiç değişmemişti, sadece daha zayıftı ve saklandığı yerden çıkamıyordu.

Bir keresinde Mark'ın açık ve anlaşılır bir şekilde "Korkma! Nihayetinde öbür tarafa geçmek çok kolay" dediğini işitti.

Bu gaipten sesler içini ısıtıyordu. Geceleri değnek ya da halat sırtına indiğinde kendi kendine "Bahar gelince Mark beni nasıl olsa bu işkenceden kurtarır" diyordu.

Kış sert ve amansız geçiyordu. Bir gün ansızın karnının nasıl biçim değiştirip hafifçe şiştiğini hissetti. Başlangıçta bu değişikliği önemsemedi. Ama birkaç gün sonra kavradı: Mark içindeydi.

Bu keşif onu korkutmuştu. Ablası Yeti'yi hatırladı. On altı yaşındayken Moravyalı genç bir subaya âşık olmuştu. Herkes ona kızmıştı, ama adam Hıristiyan olduğu için değil de, ilişkilerini fazlasıyla ileri götürdükleri izlenimini verdikleri için. Günün birinde Yeti'nin başını belaya sokardı bu subay. Gerçekten de beş para etmez bir ayyaş olduğu ortaya çıkmıştı, birliği başka bir yere gönderilmeseydi hikâyenin sonu kötü bitebilirdi. Ne var ki adam ablasının kalbinde derin bir yara açmıştı. Evde, başka acı hikâyeler gibi bu olay da birkaç imayla, üstü kapalı geçiştirilirdi. Ancak Tsili daha küçük olmasına rağmen parçaları nasıl bir araya getireceğini anlamıştı, resmi tamamlamayı o zamanlar henüz başaramamış olsa da.

Kuşkuya yer yoktu: Gebeydi. Ona ağır işler gördüren çiftçi kadın fark etmekte gecikmedi. "Gebesin ha! Biliyordum zaten, sütten çıkmış ak kaşık olmadığını."

Tsili, ilk korkuyu üzerinden attıktan sonra, içinde yeni bir gücün doğduğunu hissetti şaşkınlıkla. Gecenin geç saatlerine kadar yorulmadan çalıştı. Açık havadan, taze sağılmış sütten; hem de Mark'a yakında, karnında bir çocuğun, onun çocuğunun büyüdüğü müjdesini verebilecek olmaktan güç alıyordu. Bunun ne tür zorlukları beraberinde getireceğinden habersizdi.

Çiftçi kadın acımak nedir bilmiyordu artık. Yaşına rağmen gücü kuvveti yerindeydi ve olanca hiddetiyle saldırıyordu Tsili'ye. İndirdiği darbeler öfkeden değil onu bir emir uyarınca terbiye etmek içindi sanki. Tsili'nin durumunu anladığından beri dayağın şiddetini artırmıştı. Sanki darbeler, bebeği Tsili'nin bedeninden çekip alacaktı.

Cennet ve cehennem birbirine karışmıştı. Otlağa ya da odun

toplamaya çıktığında Mark'ın yakınlığını barınakta beraber geçirdikleri günlerden daha fazla hissediyordu. Ona insan iş görürken neler anlatırsa öyle basit şeyler anlatıyordu. Mark'ın sesi de ona cevap vermekten hiç vazgeçmiyordu. Yalın ve anlaşılır geliyordu Tsili'nin kulağına: "Baharda döneceğim, o zaman savaş bitmiş olacak, herkes evine dönecek."

Bir keresinde Tsili "Karın benim yüzümden kızmayacak mı?" diye sormaya cesaret etti.

"Hayır, çünkü benim karım anlayışlı bir insandır" diye cevapladı onu Mark.

"Senin çocuklarını sanki kendi çocuklarımmış gibi seviyorum."

Mark bunun üzerine kuru bir sesle "Öyleyse tek yapmamız gereken savaşın bitmesini beklemek" dedi.

Çiftçi kadın Tsili'yi dikbaşlı bir hayvan gibi hiddetle dövüyordu. Önceleri Tsili bağırıyor ya da dudaklarını ısırıyordu. Bir süre sonra bağırmaz oldu. Artık dayağı gözleri kapalı, layığının ne olduğunu bilen bir insan gibi sineye çekiyordu.

Yalnızca bir gece halatı kadının elinden kapıp bağırdı: "Hayvan değilim ben, insanım, insan." Kadın Tsili'nin cesaretinden öyle afallamıştı ki, bir anlığına onu bıraktı. Ama sonra hemen kendini toparlayıp yumruklarıyla girişti.

Kış olduğundan kaçış yoktu. Tsili uğraşıp didinmeyi sürdürdü, çalışmak ona güç veriyordu. Baharın başında Mark'ın döneceğine inanıyordu.

Bir gün çiftçi kadın "Kimden gebe kaldın?" diye sordu.

"Birisinden işte."

"Kimden?"

"Doğru dürüst birinden."

"Çocuk doğunca ne yapacaksın peki?"

"Büyüteceğim."

"Kim doyuracak çocuğun karnını?"

"Çalışacağım ama senin yanında değil."

Bu sözler sakin ve tereddütsüz çıkıvermişti ağzından. Kadın öfkeden kuduruyordu.

Ertesi gün Tsili'ye "Defol git" dedi, "Yanımda yöremde görmeyeyim seni."

21

Büyük cephelerin dağılmak üzere olduğu o sıralar, ilk mülteciler de göz alabildiğine uzanan, karla kaplı tarlalarda körler gibi ağır ağır ilerlemeye başlamışlardı. Tsili onlara doğru çekildiğini hissediyordu, sanki kendi yazgısının bu insanlarınkiyle ortak olduğu duygusuna kapılmıştı.

Tuhaftır, tam da şimdi özgürlüğüne yeniden kavuşmuşken Mark onunla konuşmaz olmuştu. "Neredesin, neden gelip beni almıyorsun?" diye sordu umutsuzlukla.

Bir hendekte, baştan aşağı ağır, yırtık pırtık paltolara bürünmüş üç adama rastladı. İltihaplı gözleri paçavraların içinden canlı canlı, neredeyse neşeyle bakıyordu.

"Sen de kimsin?"

"Adım Tsili."

"Öyleyse bizdensin. Ötekileri nerede bıraktın?"

"Herkesi kaybettim" diye yanıtladı onları Tsili.

"Aşağıya yanımıza gelsene! Sırt çantanda ne var?"

"Giysi."

"Peki ekmek? Ekmeğin yok mu?" Sesinin rahatsız edici bir tınısı vardı.

"Siz kimsiniz?"

"Görmüyor musun? Biz partizanız. Sırt çantanda ekmek yok mu?"

"Hayır" dedi Tsili ve gitmeye davrandı.

"Nereye?"

"Mark'ın yanına."

"Bu yöreyi iyi biliriz. Bizden başka kimse yok burada. Sen en iyisi buraya otur. Biz seni eğlendiririz."

Tsili yırtık mantosunu göstererek "Hamileyim" dedi.

"Sırt çantanı burada bırak. Biz bakarız."

"Ama o benim değil, Mark'ın çantası. Bana emanet etti."

"Bu kadar kibirli olma, bizimle biraz daha samimi konuş."

"Korkmuyorum. Ölüm göründüğü kadar korkunç değil."

Adam "Küstah şey" diyerek yerinden doğruldu.

Tsili delici bakışlarla süzdü onu.

Adam biraz geri çekildi. "Nerede öğrendin böyle bakmayı?"

Tsili yerinden kımıldamadı. Kendi içinden gelmeyen bir güç parlıyordu gözlerinde.

"Defol buradan, sürtük seni!" diye bağırdı adam ve nihayet hendeğe geri döndü.

Önünde bembeyaz parıldayan, karla kaplı bomboş düzlükler göz alabildiğine uzanıyordu. Tsili kollarının bacaklarının ısındığını hissetti. Ağaçları kara sokulmuş köksüz sopalara benzeyen bir patikayı takip etti. Arada sırada yolu sorup hemen yine gözden kaybolan ürkmüş bir mülteci çıkıyordu önüne. Tsili kendi yazgısının bu insanlarınkiyle iç içe geçmiş olduğunu anlıyor, ama gene de onlardan uzak duruyordu.

Amaçsızca ilerlemeye devam ederken kardan duvarlar erimeye başladı. Çünkü aylardan marttı ve esen rüzgârların yönü değişmişti. Yamaçlarda ilk kahverengi çizgiler beliriyordu, yakında iyice gözle görülür hale geleceklerdi.

İşte o zaman ansızın şunu fark etti: Önünde bütün görkeminden soyunmuş, o kadar da yüksek olmayan dağ vardı, Mark'la birlikte bütün yazı geçirdikleri dağ, altında dağın etekleri ve biraz uzakta da Katharina'nın evine giden vadi... Sanki bütün dünya büzülüp bir bakışta görülebilen bir avuç toprak parçasına dönüşmüştü.

Bütün bu yerlerin acı veren görüntüsünü içine çekmek için bir anlığına durdu, ama hiç acı hissetmedi.

Düşüncelere dalmış, öylece karşıya bakarken aniden bir mülteci onunla konuştu: "Yahudi kızı, nerelisin?"

"Buralıyım"

"Toplama kampında değil miydin?"

"Hayır."

"Herkesi kaybettim. Ne yapacağım şimdi?"

"Baharda herkes geri dönecek. Eminim."

"Nereden biliyorsun?"

"Biliyorum, inan bana!" Kendinden emin bir sesle konuşuyordu.

Adam şaşkınlıktan donakalmıştı. Tsili ona hediye vermişçesine "Teşekkür ederim" dedi. Sonra yoluna gitti.

Akşam oldu, güneşin altın sarısı son ışığı dağların üstünde parıldıyordu. "Buralıyım, ve buralardan gideceğim" dedi kendi kendine, göğsünde hafif bir sızı hissetti. Çocuk karnında usulca kımıldadı. Resimler birbirine karışıp tek bir noktada toplandı. Kar örtüsünün altında uyanmaya başlayan yaşamı hayal etmeye çalıştı. Yüreği bütün kaygılardan kurtulmuş, sadece özlemle dolmuştu, amaçsızca yürüdüğü toprağın özlemiyle. Bu bir avuç toprak parçasının ötesindeki her şey ona uzak ve yabancıydı.

Uzun süre öylece oturup eriyince susuzluğunu dindiren karı emdi. Önce hoşuna gitti ama sonra hafif bir bulantı hissetti.

Daha önce gördüğü bütün hayaller hâlâ elini kolunu bağlıyordu. Ansızın Mark'ı gördü karşısında.

"Mark!" Sesi derinden çıkmıştı.

Mark şaşırmış görünmüyordu. Durdu ve "Niye mültecilerin arasına karışıyorsun?" diye sordu. "Ne kadar beter olduklarını bilmezsin."

"Ben seni arıyordum. Sadece seni."

"Beni burada bulamazsın. Ben kendimi olabildiğince onlardan uzakta tutuyorum."

"Peki neredesin öyleyse?"

"Yelken açmak üzereyim."

"Nereye gideceksin?"

Birden bir kuş sürüsü havalanarak solmakta olan ufka doğru uçtu. Tsili sırt çantasını kara bıraktı, gözlerini kocaman açıp "Bütün aramalarım boşunaymış" dedi. Kulaklarında yankılanan sadece kendi sesiydi. "Öyleyse beni bu mültecilere bırakıyorsun?" İçinde öfke biriktikçe birikiyordu. "Sana bir soru sordum, cevap ver! Eğer istemiyorsan sana kızmam. Ben seni seviyorum. İstediğin zaman sana bitki çayı hazırlarım. Dağda kim-

secikler yok, sadece bizi bekliyor. Oraya geri dönebiliriz. Güzel yer orası. Ben de tembellik etmem, yine gider köylülerden yiyecek alırım."

Uzun süre sırt çantasının yanında oturdu, arada sırada uyanıyor, sonra hemen yine uykuya dalıyordu. Nihayet kalktığında vadiden kahverengi bir sis yükseliyordu. Yer yer sanki uzun bir uykudan uyanmış gibi gerinen köylüler görünüyordu. Mülteciler ortalıkta yoktu.

"Demek beni umursamıyorsun" diye tekrarladı, içindeki öfke yeniden uyanırken. Ama aslında bu gerçek bir öfke değil, sadece öfkenin zayıf bir yankısıydı. Çok uzun zamandır açmış gibi hissediyordu kendisini. Gözlerini yumdu, karnını okşayarak "Herhalde Mark'ın dışarı çıkmasına izin yok daha. Ama günün birinde izin verecekler. Henüz bırakmıyorlar. Ne yapsın?"

Karlar eriyordu, dağların doruklarında ilk mülteci konvoyları kayarcasına ilerliyordu. "Garip" dedi Tsili, "benim haberim olmadan savaş bitmiş. Mark kesin biliyordu. Şimdi kesin çok mutludur." Bir anda hayatının başka renklere boyalı, yeni kıyılara yaklaşmakta olduğu duygusuna kapıldı. Mültecilerin ona acı veren ama aynı zamanda da aşina olduğu konuşmalarını işitti.

Bir zamanlar Mark'la tanıştığı o dağa çıkmak istedi. Kestirmeden gitmeye çalıştı ama yol çamura battığından vazgeçmek zorunda kaldı. "Daha sonra" dedi, "döneceğim oraya."

Gürültüler gitgide azaldı, nihayet her yerde zayıf bir şıpırtıdan başka ses duyulmaz oldu. Ova tıpkı emen bir ağız gibi bütün su kütlelerini yutuyordu.

"Teşekkürler sana, Maria" dedi. "Eğer sen olmasaydın çoktan bu dünyadan göçmüş olurdum. Sana teşekkür borçluyum, öyle değil mi?" Dudaklarından dökülen bu sözlere kendisi de şaşırdı.

Birkaç dakika boyunca Maria'nın anısına daldı. Onu ne kadar uzun süre düşünürse silueti kalın sisin içinden çıkarak o kadar belirginleşiyordu. Uzun boylu, güçlü, heybetli, aynı zamanda da sade giyimli. Dükkâna girdiğinde caddelerin, kafelerin, tiyatroların kokusu da onunla birlikte girerdi. Görüşlerini hiç saklamazdı. Yahudileri severdi. Yalnızca ortodoks olanlarından hiç hazzetmezdi. Ama büyükşehirde yaşayan, kültürün ne olduğu-

nu ve şehrin sunduğu şeylerin tadını çıkartmayı bilen, özgürleşmiş Yahudileri severdi.

Tabii gelişi belli bir korku da uyandırırdı, zira yörenin ileri gelenleriyle, vergi memurlarıyla, polisle ve doktorlarla ilişkileri iyiydi. Kızları büyüdükçe tanıdık çevresi daha da genişlemişti. Elbette bütün bunlar skandalsız olmuyordu.

Ne var ki Tsili'nin küçük ağabeyi Maria'nın kızlarından biriyle düşüp kalkmaya başlayınca işler değişmişti. Maria nihayet hatırı sayılır bir meblağ kopartmayı başarana kadar çirkin sözlerle tehdit etmişti onları. Tsili bunu da hatırlıyordu. Ama bunu hatırlamak fikrini değiştirmiyordu. "Mağrur bir kadın" dedi sonunda.

Yanında bütün bir yılı geçirdiği Katharina bu kelimeyi sık sık kullanırdı. Tsili onu da sevgiyle anıyordu.

O düşüncelere dalıp gitmişken mülteciler aç bir kuş sürüsü gibi yanına seyirttiler. Kendini korumakta çok geç kalmıştı. Her yandan sardılar Tsili'yi: "Kimsin sen?"

Nihayet "Buralıyım" diye kekeledi.

"Savaş sırasında neredeydin?"

"Burada."

"Görmüyor musun, kafası karışık" diye araya girdi bir başkası.

"Kampta değil miydin?"

"Hayır."

"Hapsetmediler mi seni?"

"Farkında değil misin?" diye başka bir adam araya girdi, "Yahudiye benzemiyor. Demek bunun için başına bir şey gelmemiş."

"Mucize gibi" dedi ilki ve kenara çekildi.

Haber ağızdan ağza yayıldıysa da kimseyi pek etkilemedi.

Daha sonra Tsili "Mark'la karşılaştınız mı?" diye sordu.

"Soyadı ne?"

Bu soru üzerine Tsili gözlerini indirdi çünkü bilmiyordu.

İlkbahar güneşi insanları köstebekler gibi ışığa çekmişti. Yırtık pırtık elbiseleri soğuk güneşte iyice dikkat çeken, kadınlardan, çocuklardan ve erkeklerden oluşmuş, rengârenk bir insan kümesi. Kafile güneye doğru yol alıyor, Tsili de yanlarında

gidiyordu. Hiç kimse nereden gelip, nereye gittiklerini sormuyordu. Arada sırada eşya dolu bir el arabası ortaya çıkıyor, insanlar çekirge sürüsü gibi kuşatıyorlardı arabanın çevresini. Eskiden bildiği aşina sözcükler, şimdi bulanık ve yabanıl çınlıyordu Tsili'nin kulağında. Mülteciler olay çıkaracak yer arıyordu. Kavga ediyor, sonra sakinleşiyor, hemen sonra yine dalaşıyorlardı. Akşamları yorgunluktan yere seriliyorlardı.

"Burada ne işim var?" diye soruyordu Tsili kendi kendine. "Dağları, vadileri çok daha fazla seviyorken. Mark bile onların arasına karışmamamı söylemedi mi? Ama bu insanları bırakırsam Mark'ı bulacağım ne belli?"

Mark'ı ilk gördüğü dağı seçebiliyordu daha, soğuk akşam güneşi üzerine vurmuştu. "Sığınağımız çökmüş, üzerinden rüzgârlar esiyor." Sesi özlemle doluydu. Sonra içinde hiçbir anı uyanmaz oldu, o yüksekteki yerle tek bağı özlemdi şimdi, ondan çıkıp dağa giden bir ışın gibi. Dağlardaki akşam sessizliği uykusunu getirdi.

22

Güneye gidiyorlardı. Köylüler, ekmek, votka ve tütsülenmiş et satmak için yol kenarına dizilmişti. İnsanlar bir şey almadan ya da değiştokuş etmeden yanlarından geçip gidiyorlardı. Açlık yıllarında yeme alışkanlıklarını unutmuşlardı. Sadece Tsili'nin karnı açtı. Giysi verip karşılığında ekmek ve tütsülenmiş et aldı. "Baksanıza, nasıl yiyor" dedi sağkalanlardan biri. O zaman Tsili insanlara daha dikkatli baktı: Yaşadıkları korku henüz yüzlerinden silinmemiş, sıska, içekapanık, ketum siluetler.

Güneş ısıtıyordu artık, toprak da kurumaya başlamıştı. Ovaya yakın dağ eteklerinde ilk çiftçiler tarlalarını sürüyorlardı. Yukarıya bakınca ağaçlar ve sessizlikten başka bir şey görülmüyordu, gökyüzünde tek bir bulut olsun yoktu. Çoğu içedönük ve uykulu görünen insanlar ağır ağır ilerliyorlardı. Hiç konuşan yoktu. Yüzlerinin anlattığı sır, Tsili'yi gecenin karanlığından daha çok ürkütüyordu.

Hemen yakınlarından kelepçeli savaş esirleri geçiyordu. Bir asker ikide bir, başlarının üzerinden ateş ediyor, hepsi aynı anda başlarını eğiyorlardı. Kimsenin onlara baktığı yoktu, herkes kendi kabuğuna çekilmiş gibiydi.

Bir adam yanına gelip "Nerelisin?" diye sordu. Ama soruyu soran adamın kendisi değildi. İçindeki bir ses kâbuslu uykusunda konuşuyor gibiydi.

Tsili sanki gözleri açılmış gibi hissediyordu. Yıllardır duymadığı sözler kulaklarını okşuyordu. Ya annemi görürsem, ne diyeceğim ona? Ötekilerin çoktandır bildiği şeyi Tsili öğrenme-

mişti daha. Çevresindeki bir avuç Yahudiden başka Yahudi kalmamıştı artık.

Güneş ufukta büyüyünce insanlar rutubetli elbiselerini gevşeterek ırmak kıyısına yatıp uyudular. Küflü bedenleri uzun, nemli savaş yıllarının kokusunu gece boyunca da yaydı durdu.

Yalnızca Tsili uyanıktı. Ilık bir rüzgârın yalayıp geçtiği ötekilerin uykusu onu hayretle doldurdu. Şimdi mutlular mı diye sordu kendi kendine. Sımsıkı birbirlerine sokulmuş yatıyorlardı, birdenbire korkunun artık uğramaz olduğu bedenler.

Ertesi gün de uyudular. "Uykularında ne yapıyorlar acaba?" diye sordu Tsili bu sorunun kendisini neden meşgul ettiğini bilmeden.

"Gideceğim, kaybolduğumu kimse fark etmez. Eskisi gibi çiftçilerin yanında iş bulurum. Çalışır çabalarsam bana ekmek verirler, daha fazlasına da ihtiyacım yok." Savaş yılları boyunca ormanlardayken, yollardayken hiç gerçekten düşünmemişti, Mark'ın yanındayken bile düşünmemişti. Ama şimdi bu insanların düşünceleri ona bulaşıyor gibiydi.

Bir an kalkmak ve uyuyanları bırakıp dağa dönmek istedi. Gerçi dağ görüş alanından çıkmıştı ama bataklık araziyi hâlâ seçebiliyordu. Güzelce temizlenmiş bir ayna gibi parlıyordu. Şiddetli bir özlem içine çöreklenmiş mıknatıs gibi çekiyordu onu. Ama nihayet doğrulduğunda vücudunun hareket kabiliyetini kaybettiğini hissetti. Ayakları şişmişti, onu şimdiye kadar rüzgâr gibi taşımış olan çevik bacaklarıysa ağırlaşmıştı. O anda o büyülü dağa artık asla dönemeyeceğini ve orada olup bitmiş ne varsa içinde bir yerlerde saklı kalacağını anladı. Daha birçok yere gideceğim ama oraya artık hiçbir zaman dönmeyeceğim. Benim yazgım bu uyuyan mültecilerin yazgısına benzeyecek.

İçinden ağlamak geldi ama gözyaşları akmıyordu. Kımıltısız otururken ötekilerin uykusunun onu da ele geçirdiğini hissetti.

23

Uykuları günlerce sürdü. Arada sırada birisi uyanıyor, kalkacakmış gibi geriniyordu. Boşuna. Diğerleri gibi o da toprağa kök salmış gibiydi.

Tsili sırt çantasını açıp giysileri kurumaları için yere serdi. Elinde iki uzun elbise, bir tayyör, birkaç çocuk pantolonu, Mark'ın barınaklarını yapmak için kullandığı mutfak bıçağı ve iki kitap kalmıştı.

Tsili elbiselerin boyutlarından Mark'ın karısının uzun boylu ve ince, çocuklarınsa yaklaşık beş yaşlarında ve zayıf olduklarını anladı. Ayrıca elbiselerin boyuna kadar kapalı oldukları gözüne çarptı, bu da dindar bir evden çıktıklarını gösteriyordu. Tayyör tek renkliydi, üzerinde çiçek ya da desen yoktu.

Cansız nesneleri, sanki dile getirmek ister gibi inceledi. Arada sırada hissetmek için onlara dokunuyordu. Her savaştan sonra olduğu gibi derin bir susku egemendi çevresinde.

Eskiden ne zaman karnı acıksa çantadan bir giysi çıkartıp yiyecekle değiştokuş etmişti. Bunu yaparken öyle uzun uzun düşünmemiş ama her seferinde Mark'tan özür dilemişti. Ama son haftalarda özür dilemekten vazgeçmişti. Çanta boşalıyordu. "Kalanları satmam" diyordu şimdi, bir sonraki açlık nöbetinin onu yine buna zorlayacağını bile bile. Açlık. "Mark anlayışla karşılardı" diye düşündü, karnındaki bebeğin tekmelerini dinlerken. Bebeğin hareketleri yavaştı ama arada sırada tekmeliyordu. "Yaşıyor" dedi sevinçle.

Ertesi gün, açan çiçeklerin bütün görkemiyle bahar geldi. Uyuyanlar uyandı. Kolay bir uyanış olmadı. Yere yapışmış halde

daha saatlerce yattılar. Göründükleri kadar kalabalık değillerdi, yaklaşık otuz kişiydiler.

Ancak öğlen hava daha da ısınınca birkaçı ayaklandı. Güneş ışığında iyice zayıf, neredeyse saydam görünüyorlardı.

İçlerinden birisi Tsili'ye yaklaşıp "Nerelisin?" diye sordu. Yidiş etkisinde bir Almancayla sormuştu. Mark'ı andırıyordu ama daha uzun ve daha gençti.

"Buralıyım."

"Anlayamıyorum" dedi adam. "Buralı olamazsın."

"Haklısın ama buralıyım."

"Evde nece konuşuyordunuz?"

"Almanca konuşmaya gayret ediyorduk."

Yabancı "Tuhaf, bizde de aynen öyleydi" diyerek ilgiyle çevresine bakındı. "Büyükannemle dedem hâlâ Yidiş konuşurlardı. Ben severdim o dili."

Tsili kendi dedesini hiç görmemişti. Babasının babası Karpatlar'daki ücra bir kasabada hahamdı, uzun bir ömür sürmüş ve yıllarca, doğru yoldan sapmış olan oğluna öfke beslemişti içinde. Adı evde hiç anılmazdı.

Annesinin anne babası ise daha gençken ölmüşlerdi.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu adam.

"Bilmiyorum."

"Zamanında varmalıyım. Mühendislik öğrenimimi yarıda bıraktım. Yakında yeni yarıyıl başlıyor olmalı. Yeterince şey kaçırdım zaten. Zamanında orada olmazsam kayıtları da kaçırırım. İnsan tam okurken bir anda savaş çıkıyor ve her şeyi mahvediyor."

"Savaşta neredeydin?" diye sordu Tsili.

"Niye soruyorsun? Diğerleriyle birlikteydim tabii. Görmüyor musun?" Kolunu Tsili'ye doğru uzattı. Lacivert numara derisinde yazılıydı. "Ama bunları konuşmak istemiyorum. Bir kere başlayınca kurtulamıyorum. Karar verdim, şu andan itibaren yeniden yaşamak istiyorum. Yaşamaksa benim için ders çalışmak, daha açık söylersem öğrenimimi tamamlamak demek. Niye şaşırdın öyle?"

"Hiç. Bakıyorum sadece."

Aklının bu kadar başında olması Tsili'yi afallatmıştı. Son-

ra adamın sakin konuşmasına rağmen sağ elinin ağzından çıkan her kelimeyle şiddetle sallandığını, sonra bu hareketin sanki birisi aniden durdurmuş gibi hemen yarıda kesildiğini fark etti.

Adam sözlerini sürdürdü: "Her zaman çok iyi bir öğrenci oldum. Notlarım ortalamanın hep çok üstündeydi. Bu o kadar basit değildir, değil mi? Zira öteki öğrencilerde kıskançlık uyandırır. Ama ben gene de görevimi yaptım. Mühendis olmak istiyorum, hep istemişimdir."

Tsili büyülenmişti. Bunun benzeri bir konuşmayı duymayalı uzun zaman olmuştu, Blanka, Yeti ve ağabeyi Salo böyle konuşurlardı. Onların da aklı fikri sınavlarındaydı. Adamın sözleri donmuş belleğini bir anlığına canlandırdı.

Biraz sustuktan sonra "elimde olmadan kaçırdığım iki sınavı mutlaka telafi etmek istiyorum" dedi, "ne de olsa benim suçum değildi."

"O kadar da sorun olmayacaktır" dedi Tsili.

"Israrlı olacağım. Benim suçum değildi."

Bir an için sanki savaş sonrası bu bahara açılmış uçsuz bucaksız tarlalarda değil de kahve ve kek ikram edilen ve evin hanımının "Biraz daha kahve ister misiniz?" diye sorduğu bir salondalarmış gibi geldi Tsili'ye. Tatile çıkmış bir öğrenci başarılarını anlatıyor. Tsili kendi evini, ablası Blanka'yı, onun geri çeviren omuzlarını ve masanın üzerinde yığılı kitaplarını düşündü.

Adam gitmeye davranarak "Burada daha fazla bekleyemem. Vaktim yok" dedi, "insanlar sonsuza dek zamanları varmış gibi uyuyorlar."

"Yorgunlar" diye cevapladı Tsili.

"Bunu kabul edemem" dedi adam tuhaf bir ciddiyete bürünerek. "Bir şeyleri kaçırmak konusunda istiap haddim doldu. Böyle devam edemem. Öğrenimimi bu aşamada yarıda kesemem. Zamanında orada olursam ikinci yarıyıl için kayıt yaptırabilirim."

Tsili daha fazla soru sormadı. Adamın konuşması uzadıkça eskide kalmış ama bir o kadar da âşina olduğu alışkanlıkların olanca açıklığıyla farkına varıyordu. Hırsın belirlediği tempoyu savaş yılları da yavaşlatamamıştı.

Adam çevresine bakınarak "Gidiyorum ben" dedi, "burada kalmak için bir nedenim yok."

Tsili Mark'ın nasıl dağın yamacında durup aynı şeyi söylediğini hatırladı: "Gidiyorum ben." Belki o zaman gitme demiş olsaydı, Mark kalırdı.

"Mark."

Adam yüzünü ona doğru çevirerek "Benim adım Mark değil, Max" dedi, "Max Engelbaum. Unutma!"

"Gitme!"

"Teşekkür ederim ama kaybedecek zamanım yok. Hayatımı uyuyarak geçirmek niyetinde değilim. Eğer ne demek istediğimi anlıyorsan, daha fazla bu insanların arasında kalmaya da niyetim yok."

Yazı masasından doğrulan bir kâtip gibi bir ifade takındı.

Daha fazla bir şey söylemeden "Hoşçakal" dedi.

Normal zamanlarda tren istasyonuna gider gibi, uzaktan neredeyse gülünç görünen hızlı adımlarla yürüyüşü Tsili'nin dikkatini çekti.

Sanki hemen ilk vagona binecekmiş gibi "Hoşçakal" demişti."

Uyanış günlerce sürdü. İnsanlar ırmak kenarında oturmuş suyu izliyordu. Su daha berrak görünüyordu, yüzeyinde ışıltılı bir parıltı vardı. Ama kimse girip yıkanmıyordu. Uykunun yırtılmış kozası yerdeydi, insanlar içinde kararsızca oyalanıyorlardı.

O sırada Tsili hayatın ona ne kadar uzak göründüğünü fark etti. Eğer onlarla gidersen Mark'tan daha da uzaklaşacaksın. Mark nerede? Benim onu izlediğim gibi o da beni izliyor mu, yoksa hâlâ dağımızın orada öylece bekliyor mu? Belki de savaşın bittiğini bilmiyor.

Düşüncelere dalmış otururken bir kadın "Süte ihtiyacın var" dedi ona.

"Ama sütüm yok" dedi Tsili özür dilercesine.

"Ama mutlaka ihtiyacın var."

Kadın belli ki genç değildi, yüzü çökmüştü ve öfke, ağını dudaklarının çevresine örüyordu.

"Bulmaya çalışacağım" diye cevap verdi Tsili kadını yumuşatmak için.

"Hemen çalış, nefes almak için nasıl havaya ihtiyaç varsa, hamile bir kadının da süte öyle ihtiyacı vardır. Ama sen oturup duruyorsun."

Kadının öfkesi öyle kabarmıştı ki Tsili hiçbir şey demedi.

"Bir kadın kendine bakmalıdır. Sen solucan değilsin ki. Sana bunu yapan namussuz hangi cehennemde?"

"Onun adı Mark" dedi Tsili usulca.

"Öyleyse ilgilensin seninle."

"Ama burada değil."

"Gitmesine neden izin verdin? Layık olduğu cezayı bulur inşallah."

Tsili yerinden kalkmadı, sinirlenmeden süzdü kadını. Kimse araya girmedi.

O gece serin ilkbahar rüzgârları esti, dağdan gölgeleri taşıdı. Hiç ses çıkarmadan ağaçlarda oturan, barışçıl gölgelerdi bunlar. İnsanlar onları kovmaya çalıştıysa da gölgeler kaybolmamakta direniyordu.

Gece, insanları telaşa düşürmek istiyormuşçasına alışılmadık derecede aydınlıktı. Gölgeler açıkça fark edilebiliyordu: Korkudan hızlı hızlı soluyorlardı. Herkes onlara bakıyor ve bağrışıyordu. Gölgeler çekip gitmediği için onları kaba kuvvetle kovmak üzere ayağa kalktılar.

Gölgelerin inatla direnmeleri insanları daha da telaşlandırdı ama pes etmediler.

Kavga bütün gece sürdü. Bedenler ve gölgeler zalim bir suskunlukla dövüşüp durdular. Ellerin indirdiği darbelerin dışında hiç ses duyulmuyordu.

Gün ağarınca kayboldular.

Ama insanlar tatmin olmamıştı. Işıl ışıl parlayan günün üstüne tasa çökmüştü. Tsili yerinden kımıldamadı. Ortamın kasveti onun da yüzünü karartmıştı. İşte o anda daha önce anlamadığı bir şeyi kavradı: Hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı, asla. O andan itibaren hep yalnız olacaktı. Karnındaki çocuk da onun karnında olduğu için onun gibi yalnız olacaktı. Kimse artık ona nereden, niçin diye sormasındı. Gene de soran olursa cevap vermeyecekti. Mark'ı eskisinden de çok seviyordu, karısını ve çocuklarını bile seviyordu.

Süt bulmadığı için onu azarlayan kadın mantosuna sarınmış oturuyordu. Gözlerinden belirsiz bir şefkat taşıyordu. Sahip olduğu her şeyi kaybetmiş bir kadın değildi de sanki, artık başa çıkamayacağı kadar büyük bir sevgi duyduğu çocukları olan bir kadındı.

24

Bu arada bahar kendini iyice hissettirir olmuştu. Güneş olanca gücüyle parlıyordu. Kimileri sessizliğe katlanamıyordu. Yere çökmüş iskambil oynayan diğerlerini bırakıp gittiler. Yıllardır bastırdıkları eski bir tutku, oyun oynama ve iddiaya girme tutkusu kendini göstermişti. İnsanlar tek bir hamleyle üstlerindeki nemli paçavralardan kurtulmuş, tatilciler gibi gülüyor, birbirleriyle şakalaşıyorlardı. Tsili burada yeni bir hayatın başladığını henüz anlamamıştı.

Neşeli sözler ona anne babasını hatırlattı. Daha küçücük bir kızken yazları bazen Tuna kıyısında bir pansiyona giderlerdi. Aslında çok paraları yoktu ama en azından iki haftalarını doğru dürüst Almanca konuşan insanların arasında geçirmek için para biriktirirlerdi. Ama aksilik bu ya orada da çoğunlukla Yidiş konuşan insanların arasına düşerlerdi. Babası fena halde içerler, "Bunlar da her yerde. Kaçmak mümkün değil" derdi. Sonraları babası hastalanınca artık tatile çıkmaz olmuşlar, tasarruflarını doktor ve ilaca harcamışlardı.

Artık kimse savaştan söz etmiyordu. Kendilerini iskambile kaptırmışlardı. İçlerinden birkaçı yiyecek almaya gitti ama hemen dönüp kendilerini yine oyunun heyecanına kaptırdılar. Arada sırada birisi hatırlayıp "Ne olacak şimdi?" diye soruyordu. Ama bunu sormasının belli bir amacı yoktu, soru oyuna eşlik eden konuşmanın bir parçasıydı sadece. "Burada her şey yolunda değil mi? Kahvemiz var, sigaramız var, kalan günlerimizi burada geçirebiliriz" diye cevap verme zahmetine girmiyordu hiç kimse.

Biraz uzaktan bir alay geçiyordu, kuşatmadan kurtulmuş, şimdi genç atların üzerinde ilerleyen zinde askerler. Ruslara, mücahitlere ve partizanlara herkes hayrandı. Ama bu saygı kendi kendine bir şeyler yapma isteğiyle el ele gitmiyordu. Askerler savaşırsa savaşsın, intikam almak bizim işimiz değil.

Tsili kendi kendisiyle ve karnındaki nabız atışıyla baş başaydı. Mark'ın dağdayken ona söylediği sözleri duyuyordu yine, ve o zamana ait görüntülerin tören alayı gibi önünden geçip gittiklerini görüyordu. Ama Mark görünmüyordu. Saatlerce bekliyordu. Mark ölmüştü. Bu düşünce şimşek gibi çakıp hemen yine söndü.

Bir akşam başka sağkalanlar gelip yeniden huzursuzluk çıkardılar. İçlerinden genç görünümlü bir tanesi yaklaşmakta olan kurtuluştan, günahlardan arınmaktan ve ruhun arınmasından söz etti. Sesi kulağa hoş geliyordu. Zayıftı, ama zayıflığının nedeni yaşadığı dehşet değilmiş gibiydi. Kimileri onu kamptan tanıyor, acısını dışavurmayan, çalışkan ve sakin bir insan olarak biliyorlardı. Böyle bir konuşma yeteneği olduğu hiç akıllarına gelmemişti.

Tsili ondan hoşlandığından daha iyi duyabilmek için yakınına gitti. Sanki gayet olağan şeyler söz konusuymuş gibi sabırlı ve ısrarlı bir tarzda ama hiç sesini yükseltmeden konuşuyordu. Bir an sanki konuşmuyormuş da şarkı söylüyormuş izlenimine kapıldı Tsili.

Ama insanlar oyuna dalmıştı ve adamın konuşmasından rahatsız oldular. Önce başka bir yerde konuşmasını rica ettiler. Adam sadece kendisine bildirilenleri onlara da bildirmek istediğini, eğer duydukları doğruysa susmaması gerektiğini söyleyerek af diledi.

Belli ki iyi bir ailedendi, nezaket kurallarını biliyor ve hatasız bir Almanca-Yidiş konuşuyordu. Hiç kuşkusuz insanları kızdırmak niyetinde değildi. Ama gitmesi ya da en azından susması için ısrarla üstüne gittiler. Tam gidecekti ki içindeki bir şey, içsel bir zorunluluk onu alıkoydu. Kaldı ve konuşmaya devam etti. O sırada oyunu kaybetmiş birisi yerinden kalktı ve o kızgınlıkla adamın üstüne çullandı. Herkesin şaşkın bakışları arasında genç adam hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Onunki ağlamak değil, bütün gece süren bir ağıttı. Haykırışlarından hayatının hikâyesi süzülüp çıktı.

Kariyerine mimar olarak başlamıştı. Aile büyüklerini örnek alarak Yahudilerden ve Yahudilikten uzak durmuştu. Ancak kampta bir aydınlanma yaşamıştı. Bilgili ama inançsız bir Yahudiyle arkadaşlık etme şansına sahip olmuş, ondan Kitabı Mukaddes, Mişna ve Pirke Avot hakkında bir şeyler öğrenmişti. Sesleri, ki gayet açık ve belirgindiler, ancak savaştan sonra duymaya başlamıştı. Ve nihayet bir akşam şöyle haykırmıştı: "Yahudiler, gökteki atalarınıza dönün!"

O günden sonra konuşmaktan, açıklamaktan ve doğru yola çağırmaktan hiç vazgeçmemişti. İnsanlar onu dinlemek istemeyince, üstelik dövünce de ağlayarak yere düşmüştü.

Ertesi gün birisinin aklına bir kurnazlık geldi. Adamın yanına giderek sakin sakin "Bu kalın kafalı insanlarla ne uğraşıyorsun?" dedi. "Biraz aşağıda senin gibi düşünen bir sürü sağkalan var. Sadece onlara yol gösterecek birisini bekliyorlar. Başaracaksın. İnan bana, seni bekliyorlar."

Tuhaf ama sözleri etkili oldu. Adam kalktı, yolu sordu ve başka bir şey demeden çekip gitti.

Tsili genç adama üzülmüştü. Yüzünü ellerine gömdü. Ötekiler de mutsuz görünüyorlardı. Onları neşelendirecek bir oyun değil de yerine getirmeleri gereken bir vazifeymiş gibi tekrar iskambil kâğıtlarına döndüler.

25

Sonra rüzgârsız, yağmursuz, ılık ve güzel günler başladı. Her yerden yabani otlar fışkırıyordu.

İnsanlar öylece oturuyor, kahve içip oyun oynuyorlardı. Kavga çıkmıyordu. Sanki her şey sonsuza kadar böyle kalacakmış gibi geliyordu insana. Arada sırada köylü kadınlar gelip mallarını çiçekli örtülere yayarak satışa sunuyorlardı: Elma, tütsülenmiş et ve kara ekmek. İnsanlar giysi karşılığında yiyecek alıyorlardı. Kimilerinin savaş boyunca sakladıkları saatleri, mücevherleri, birkaç ruble paraları vardı. İnsanlar fiyata aldırış etmeden değiştokuş ediyorlardı.

Tsili de bir elbise verip tütsülenmiş et kızartması, bir somun ekmek ve bir parça peynir aldı. Kadının nasıl öfkelendiğini hatırlayıp süt de istedi ama yoktu. İştahla yemeğe koyuldu.

Oyundan başka bir şey yoktu. Tsili'yi azarlayan kadın da büyük bir hevesle oyuna katılmıştı. Tsili onu uzun süre seyretti. Evden tanıdığı ama şimdi ona yabancı gelen yüzleri hatırladı. Belki de yılların küfünü yayan kokular yüzünden.

Herkes kendini oyunun heyecanına kaptırmışken Tsili'yi bir korku sardı. Eğer ayrıntıları soracak olurlarsa ne yapacaktı? Mark'ı sevdiğini söyleyecekti. Sorabilecekleri sorular yabancı insanların varlığından daha çok korkutuyordu onu. Büzülüp gözlerini yumdu. Ama uzaklardan gelen korku uykusuna da doldu. Annesinin onu dar bir aralıktan gözetlediğini gördü. Sorusu açık ve belirgindi: "Mark kim? Kim bu herif?"

Bir akşam kıyamet koptu. Kâtibe benzeyen, sakin görünüşlü, yumuşak ve neşeli bir adam birden elindeki kâğıtları yere fırlatıp "Ben ne yapıyorum burada böyle?" diye bağırdı.

Sorusu başlangıçta oyunun bir parçası, bir el kaybettiği için duyduğu öfke ve tedirginliğin ifadesi gibi geldi herkese. İnsanlar içlerinde saklı patlayıcının farkına varmadan oyun daha uzun süre devam etti.

Ansızın adam yine yerinden fırlayıp bağırdı: "Ne yapıyorum ben burada böyle?"

"Ne biçim soru bu? Kâğıt oynuyorsun işte" diye yanıtladı diğerleri.

"Ben katilim." Öfkeyle değil de sanki boğazındaki çığlık, birkaç saniye içinde açık ve anlaşılır bir itirafa dönüşmüş gibi bir kavrayışla konuşuyordu.

"Böyle konuşmamalısın" dediler.

"Benim kadar siz de biliyorsunuz: Günü gelince, bütün dürüstlüğünüzle hakkımda şahitlik etmeniz gerekecek.

"Elbette o gün gelecek."

"Sizler de Sigi Baum bir katildi diyeceksiniz."

"Bizlerden bunu bekleme!"

"Hiçbir şey saklı kalmamalı."

O ana kadar sakin ve öfkesiz sürmüş olan konuşma tehditkâr bir kavgaya dönüşmek üzereydi.

"Öyleyse doğruyu söylemeyeceksiniz" diyen sesi duyuldu adamın yeniden.

"Elbette doğruyu söyleyeceğiz."

"Karısını, çocuklarını, anne babasını kaderine terk etmiş bir adam katil değil midir yani?"

Başını kaldırdığında bir gülümseme belirdi yüzünde. Görevini yerine getirmiş, şimdi artık gündelik işlerine dönecek olan birisi gibiydi. Paltosunu kenara koyup yere oturdu ve çevresine göz gezdirdi. Tamamen sakindi.

Bir an soru soracakmış gibi oldu. Bütün bakışlar ona yönelmişti. Sonra başını eğdi, ötekiler de onu beklentiyle süzmekten vazgeçtiler.

"Fazla bir şey istemiyorum, kanımca" dedi kendi kendine. "Onlardan bunu istemekle iyi mi ettim acaba? Hesap günü ge-

lecek, bu dünyada değilse ötekinde. Adaletsiz bir hayat düşünemiyorum."

Bakışlarında kararlılık okunuyordu. Sanki, biraz sarpa sarmış olsa da yakınlarıyla konuşamayacağı derecede içinden çıkılmaz hale henüz gelmemiş bir konuyu açmak ister gibi bir hali vardı.

Pantolon cebinden tütün çıkardı, bir sigara sardı, yaktı ve derin bir nefes çekti. Ötekilere dönerek "Tütün iyiymiş" dedi, "Nemi tam olması gerektiği kadar. İzmarit için birbirimize nasıl giriştiğimizi hatırlıyor musunuz? İnsan suretinden çıkmıştık... Yoksa Yaradan'ın sureti miydi?

"İkisi de değil" diye bir ses geldi arkadan.

Bu yorum belli ki hoşuna gitmemişti. Sigarasını ağzının kenarına sıkıştırıp elini saçlarının arasından geçirdi. Otuz beş yaşından fazla olmadığını anlamak zor değildi. Alnında derin bir çizgi vardı, burnu düz, kulakları kafasına yapışıktı.

Adamlardan birine dönerek "Size borcum ne kadar?" diye sordu, "ben kaybettim sanırım."

"Hepsi yazılı. Sonra ödesen de olur."

"Borçlu kalmaktan hoşlanmam. Ne vereceğim size?"

Cevap alamadı. Sigarasından bir nefes çekip dumanı aşağıya doğru üfledi.

"Tuhaf şey, savaş bitti ama ben sonunu böyle hayal etmemiştim."

Hava kararınca gerilim azaldı. Sigi neden olduğu infialden ötürü biraz mahcup olmuştu.

Diğerleri otururken o yerinden kalktı gerindi ve yarışa çıkacakmış gibi yerinde birkaç kez zıpladı, kampta tıpkı ısınmak için yaptığı gibi. Hareket etmek onu bunalımdan koruyordu. Bazen jimnastik de yapardı.

Şimdi de koşuya çıkacakmış gibi duruyordu. "Bir, iki, üç" diyerek altı tam tur attı, yedincisinin ortasında birden durup hız aldı ve suya daldı. Ötekiler bir an donakaldılar. Ama sonra yerlerinden fırlayıp "Gemici fenerini getirin" diye bağırdılar. Feneri sağa sola sallayarak "Sigi! Sigi!" diye sesleniyorlardı. İçlerinden suya atlayanlar oldu.

Bütün gece buz gibi suda Sigi'yi aradılar, bazıları kıyıdan açıldı. Ama Sigi yoktu.

Nihayet sabah oldu, ırmak dümdüz ve kıpırtısız uzanıyordu önlerinde. Yüzeyinde yeşilimsi mavi bir ışıltı vardı. Kimse tek kelime etmiyordu. İnsanlar kıyafetlerini kurutmak üzere serdiler. Dağılmış gibi duran eski küf kokusu yine yükseldi.

Sonra ateş yaktılar, oturup yemek yediler. Çok açlardı, ekmeklerin görünmesiyle kaybolması bir oluyordu.

Tsili düşünceliydi. Sigi'nin koşarak geçişi geliyordu gözlerinin önüne, açık ve belirgindi, sanki biraz sonra ırmaktan çıkacak, silkelenecek ve "Irmakta yüzmek harika" diye bağıracak gibiydi.

Öğlen olunca bulundukları yer dar ve tehditkâr bir hal aldı. Güneş boğucuydu, köyden kadınlar gelip de mallarını çiçekli örtülere yayınca kimse yanlarına gitmedi. Onlar da oturup meraklı gözlerle bakındılar. İçlerinden birisi "Bugün niye bir şey almıyorsunuz?" diye sordu, "Ekmek, tütsülenmiş et, hatta taze süt bile getirdik."

Birisinin "Gidelim buradan" dediği işitildi. Hepsi birden bunun üzerine ayaklandılar, Tsili de ağır vücudunu kaldırdı.

Kimse nereye diye sormuyordu. Uzun sürmüş bir kederden sonra olduğu gibi, çaresiz bir şaşkınlık okunuyordu yüzlerinde.

Tsili sırt çantasının boşaldığına, bundan böyle artık sadece kendi gövdesini taşıyacak oluşuna seviniyordu.

Irmak boyunca güneye doğru yürüyorlardı. Yemyeşil tarlalara güneş vuruyordu; sanki Sigi Baum da kolları iki yana açık akıntıda sürüklenerek onlarla geliyor gibiydi. Yansısı su yüzünde yanıp sönüyordu. Ama kimse durup bu parıltıya bakmadı.

Gemi havuzunun önünde nehir genişleyip görkemli bir suya dönüşüyordu. Kimi insanlar sağa döndüler. Hiç sormadan ve vedalaşmadan, aynı anda. Tsili onların uzaklaşmalarını izledi. Sevinç ya da kızgınlık alameti göstermiyorlardı. Deminkiyle aynı hızda yürüyorlardı ama nedendir bilinmez başka bir yöne doğru.

Tsili altı aylık gebeydi, karnı şişkin ve gergindi, yürümekte zorlansa da sendelemeden ilerliyordu.

Mola verdiklerinde hiç konuşmadan karınlarını doyuruyorlardı. Tsili hayatından memnundu. Dışarıdan fark edilen bir memnuniyet değildi ama bu. Karnında büyümekte olan bebek

onda iştah ve yaşama isteği uyandırıyordu. Diğerleri onun gibi değildi: Elbiselerine bile ölüm yapışmıştı. Adımlarının şiddetiyle silkelemeye çalışıyorlardı ölümü. Bazen hızlanıyorlardı, Tsili arkalarında kalıyordu. Daha önce oyun sırasında olduğu gibi, gözleri hiçbir şeyi görmüyordu. Kimse "Tsili nerede kaldı?" diye sormuyordu, ama bu insanların yakınlığı düşüncesizliklerinden daha önemliydi Tsili için.

Mark artık daha az geliyordu aklına. Sanki kolay kolay dönmeyeceği uzun bir yolculuğa çıkmıştı. Tsili'ye ufkun bir parçasıymış gibi, küçük, uzak ve sözlerle ulaşılmaz geliyordu. Şimdi de seviyordu onu, ama hissettiği sevgi eskisinden farklıydı, elle tutulur bir anlamı yoktu. Bazen içini bir korku sarıyordu, Mark'ın onu uzaktan izlediğine ve yargıladığına inanıyordu.

"Mark içimde" diyordu ama sadece lafta. Aslında çocuk yalnızca ona aitti, yalnızca kendi kendisiyle paylaştığı bir sır.

Mola vermek için durduklarında bir kadın "Senin için zor olmuyor mu?" diye sordu.

Tsili'nin cevabı basitti: "Hayır."

"Çocuğu istiyor musun?"

"Evet, istiyorum."

Cevabı kadını şaşırtmıştı, Tsili'yi anlayıştan yoksun, kafasız bir yaratığı süzer gibi süzdü. Ama sonra toparlandı, şaşkınlık ve acıma dolu bir bakışla "Nasıl büyüteceksin?" diye sordu.

"Hiç yanımdan ayırmayacağım" diye cevap verdi Tsili yüz ifadesinde hiçbir değişiklik olmadan.

O da "Nerelisin?" diye sormak istiyordu ama soru sormamayı öğrenmişti. Verdikleri son molada iki kadın densizce bir soru yüzünden kavga etmişlerdi. İnsanlar son derece gergin olduklarından sorular bastırılmış duyguların aniden patlak vermesine neden olabiliyordu.

"Kaç yaşındasın?" diye sordu kadın.

"On beş."

"Ne kadar gençsin daha!" Kadının yüz hatları yumuşadı. Tsili ona bir dilim ekmek uzattı.

"Teşekkür ederim."

Şimdi anlatma sırası kadındaydı: "Bütün evlatlarımı kaybettim. Onlar için elimden geleni yaptığımı sanıyorum ama gene de

kaybettim. En büyükleri dokuz, en küçükleri yedi yaşındaydı. Görüyorsun ya, buna rağmen yaşıyorum, iştahım bile var. Bana hiçbir şey yapamadılar. Çelikten olmalıyım."

Tsili'nin karnına bir ağrı saplandı, gözlerini kapattı.

"Kendini iyi hissetmiyor musun?"

"Şimdi geçer."

"Çanağını ver, su getireyim sana."

Kadın döndüğünde Tsili yere çökmüş, sakinlemişti. Kadın çanağı onun dudaklarına götürdü. Tsili içti, ağrısı azaldı. Kadın bütün gücüyle ona destek olmak istiyordu ama ne yapabileceğini bilmiyordu. Durumuna rağmen Tsili'nin kendisinden daha çok yiyeceği vardı.

Biraz sonra karanlık çöktü, kadın kıvrılıp uyuyakaldı. İyice büzülmüş, altı yaşındaki bir çocuğun şeklini almıştı. Tsili eprimiş mantosuyla onun üstünü örtmek istedi ama hemen vazgeçti. Dokununca korkabilirdi kadın.

Diğerleri uyanıktı ama hiçbir şeyle meşgul değillerdi. Karanlıkta uçuşan tek tük söz, artık genç olmayan iki sevgilinin konuşması gibi dışa kapalıydı.

Gece güzel ve ılıktı, Tsili anne babasının evindeki, onca zamanını geçirdiği küçük avluyu hatırladı. Arada sırada annesi Tsili diye seslenir, o da "Buradayım" diye karşılık verirdi. Çocukluğundan kalan tek şey buydu. Sanki o avlu cennetmiş gibi içi özlemle doldu.

"Bir şeyler yemeliyim." Hayalleri kafasından kovup, çantasına el attı, bir parça ekmek koparttı. Kupkuruydu ama kömür kırıntılarının yapışmış olduğu kabuğu çok lezzetli geldi. Üzerine bir parça tütsülenmiş et koydu. Açlığının her lokmada biraz daha yatıştığını hissediyordu.

26

Yaz onları hazırlıksız yakalamış, ısınan hava yaşama isteklerini kamçılamıştı. Yüksek ağaçlar ve çalılıkların dizildiği yollar yemyeşildi.

Her yandan, görünüşleri yaz tatillerini, bayramları, gençlik gruplarını ve çocukluğun çoktan unutulmuş eğlencelerini hatırlatan insanlar sökün ediyordu. Derken eski bir dağarcığın sözcükleri de ortaya çıktı. Sadece giysiler, unutturulamaz bir utanç gibi, o mide bulandırıcı kokularını yayıyordu hâlâ.

Tsili yerinden kımıldamıyordu, bu gamsızlık onu kaygılandırıyordu. Çığlıklar, acı ve ümitsizlik yakında yine egemen olacaktı ortama.

Gece ateş yakıp şarkılar söylediler, dans edip kurtlarını döktüler. Bir felaketi atlattıktan sonra hep yapıldığı gibi kucaklaştılar, gülüştüler ama gene de buruklardı. Eskiden çok güzel oldukları anlaşılan uzun boylu kadınlar hiç çekinmeden soyunup göl kıyısında güneşleniyorlardı.

"Ne fark eder ki? Hayatın zaten hiçbir anlamı yok" dedi bir önceki gece eğlencenin dozunu kaçırdığı belli olan bir kadın. Güçlü ve sağlıklı görünüyordu, daha bir sürü çocuk dünyaya getirebilirdi.

"Filistin'e gitmek istemiyor musun?" diye sordu kadının arkadaşı.

Kadın kararlılıkla "Hayır" dedi.

"Ama neden?"

"Artık yaşamak istemiyorum da ondan."

Bu konuşmadan Tsili'nin aklında kalan Filistin kelimesi olmuştu. O Hıristiyan subayla düşüp kalktığı sıralarda ablası Yeti'yi de Filistin'e göndermeyi düşünmüşlerdi. Yeti önce karşı çıkmış, sonra aklı başına gelmiş, gitmeyi kendisi istemişti. Ama o zaman da ailesinin yeterince parası kalmamıştı.

Tsili'nin kaygıları boşuna değildi: Kadınlardan biri kendini suya attı, bir diğeri zehir içti. Harika unutuş ansızın sona ermişti. Filistin'e gitmeyi reddeden o güçlü kuvvetli kadın "Nereye gitsek ölüm bizi kovalayacak" diyordu, "artık bize huzur yok."

Öğleden sonra cesedi sudan çıkardılar, ölen kadınlar için cenaze töreni yapıldı. Hırpani giysileri içinde bile memur gibi görünen bir adam uzun uzun onları bekleyen görevleri, Museviliğin uzun tarihini, kavmin ebedi varoluşunu anlattı ve anavatana dönmenin tarihsel bir ödev olduğunu söyledi. Birçoğu ağladı.

Cenazeyi, memurun söylediklerinin zikredildiği şiddetli bir kavga izledi.

Kadının tutulmamış bir söz yüzünden kendini zehirlediği ortaya çıkmıştı. Onunla yatmak isteyen birisi evlenmeye söz vermiş ama ertesi gün sözünden caymıştı. Bütün o zorlu yıllar boyunca zehri mantosunun astarında saklamış olan kadın, o zaman içmeye karar vermişti işte. Üstelik niyetini herkese söylemişti ama kimse onu ciddiye almamıştı.

Artık söylenecek bir şey yoktu. Bir gecelik kaçamak yüzünden birisi canından olmuştu. Ama ne önemi vardı bir kadınla yatmanın? Ya verilen bir sözün? "Bu küçük zevklerden başka neyimiz kaldı? Bunları da mı alacaklar elimizden?"

Tsili kapalı gözlerle dinliyordu ama kimseden yana değildi. Hissettiği tek şey vardı: Onu da sarmış olan yas birden bomboş ve anlamsız bir hal almıştı.

27

Artık güneşi izleyerek denize doğru gidiyorlardı. Irmaktan avladıkları gümüş gibi parlayan balıkları geceleri korda pişiriyorlardı. Gerçek hazlarla dolu bir yaşamı akla getiren, ılık ve berrak gecelerdi.

Bütün bu keşmekeş içinde gürültü patırtı eksik olmuyordu. Yaz güneşi mucizeler yaratıyordu. Sanki kamplarda geçen onca yıl unutulmuş, hiç yaşanmamış gibiydi.

Bu unutuşa eğlence de eşlik ediyordu. Her gece şarkı söyleyip şiirler okuyan ve bacaklarını gösteren şu kadın mesela. Kimse ona kampta yaptığı yanlışları hatırlatmaya kalkışmıyordu. Şimdi gecelerin kraliçesiydi o.

Bu sevince katlanamadıkları için çekip gidenler hâlâ vardı, unutulanları eşelemeden duramayan melankolikler ve müzmin şikâyetçiler de. Birer ikişer sahte peygamberler de belirmişti, hayret verici bir tutkuyla ruhun selametinden söz eden ufak tefek, heyecanlı adamlardı bunlar. Kaçıp kurtulmak mümkün değildi.

Zaman zaman Tsili'ye yanaşıp "Burada ne işin var?" diye soranlar çıkıyordu. Ama kızın gebe olduğunu görmeleriyle yanından ayrılmaları bir oluyordu.

Tsili güçten düşüyordu. Yürümek onu zayıflatmıştı. İkide bir karnına bir sancı saplanıyor, sancıyı baş dönmesi izliyordu. Bacakları şişmesine rağmen diğerleri gibi yürümeye devam ediyordu; ayakları onu ve bebeği taşıdıkları için gururluydu. Her nedense, ayakları sağlam oldukça başına kötü bir şeyin gelemeyeceğine inanmıştı.

Hayatı küçük gündelik kaygılarla sınırlanmış olarak böylece akıp gidiyordu. Başkalarını tamamen unutmuştu; tesadüfen, o istemeden aklına geliyorlardı. Kendi kendisiyle meşguldü, bütün zihnini bedeni işgal ediyordu.

Bazen ona balık ya da bir parça ekmek veriyorlardı. Açlık dayanılmaz olunca hiç utanç duymadan o elini uzatıyordu.

Derken yemyeşil yollar, küçük göllerle dolu bir düzlüğe dönüştü. Manzaranın güzelliği insanın içini sızlatıyordu. Ama insanlar kendi içlerine öyle gömülmüşlerdi ki bu değişimi hiç algılamadılar bile. Her gece eğlenip kurtlarını döktükten sonra uyuyakalıyorlardı. Tsili kendi kendine "Ama ben unutmayacağım, hep hatırlayacağım" diyordu.

Konvoy yavaş ve düzensiz ilerliyordu. Bazen insanlar paniğe kapılıyor, koşmaya başlıyorlardı. Sanki değişen ruh hallerinin insafına kalmış gibi oradan oraya sürükleniyorlardı. Tsili gücünün son kırıntısıyla peşlerinden gidiyordu. Her şey içini sevinçle dolduruyordu; ışık, su, bebeği içinde taşıyan vücudu... Ama sevinci uzun sürmeyecekti.

Konvoydakiler yine bir panik anında hızlanınca Tsili artık yürüyemeyeceğini hissetti. Ayağa kalkmaya çalıştıysa da hemen yine yığıldı kaldı. Şarkılar söyleyip şiirler okuyan ve bacaklarını açan o şişman kadın olmasaydı, o kadın Tsili'nin yokluğunu fark edip de "Kızı unuttuk!" diye bağırmasaydı, herkes hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam edecekti.

Başta kimse kadının çığlıklarını duymadı ama kadın kararlıydı. Sesini duyurmayı bilen biri gibi bütün gücüyle yeniden haykırdı. Konvoy durdu. Kimse ne yapacağını bilmiyordu. Yıllar boyunca kaçmayı öğrenmişlerdi, durup beklemeyi değil. Şişman kadın "İnsan solucan değildir" dedi, "Hadi çocuklar, davranın bakalım!" Birden utanç kapladı yüzlerini.

Gerçi aralarında doktor yoktu ama barış zamanında tüccar olan ve dediğine bakılırsa gençliğinde ilk yardım eğitimi almış bir adam vardı. "Kızı sedyeyle taşımamız gerek" dedi. Hemen yerlerinden fırlayıp tahta ve ip bulmaya gittiler. Hiç konuşmayan zayıf tüccar diz çöküp sedye yapmaya koyuldu. İnsanların bulup getirdikleri arasında yırtık bir örtü, bir çarşaf, çengel ve çiviler de vardı.

Ertesi gün sedyeyi omuzlarına kaldırıp konvoyun önüne geçtiklerinde hep bir ağızdan su çağıltısı gibi güçlü bir sesle marş söylemeye koyuldular: "Biz meşale taşıyanlarız." Marşlarına herkes katıldı.

Yol boyunca şarkı söylediler. Altın sarısı görkemiyle yaz pırıl pırıldı. Tsili gözlerini yumup baş dönmesini geçirmeye uğraşıyordu. Tüccar sedye taşıyıcılarını gayrete getiriyordu: "Ha gayret, çocuklar, kızın doktora ihtiyacı var." Endişesi yüzünden okunuyordu. Mola verdiklerinde Tsili'nin başucuna oturup ona yemek yediriyordu. Ne bulduysa satın almıştı ama ona sadece süt, peynir ve meyve veriyordu. Tsili'nin iştahı yoktu.

"Teşekkür ederim" dedi.

"Teşekküre gerek yok."

"Neden?"

"Yapacak başka neyim var ki?" Adamın gözleri iri iri açılmıştı. Sol gözünün akında sarımtırak bir leke gibi apaçık ümitsizlik belirdi.

Geceleri bacaklarını toplayıp Tsili'nin yanında uyuyordu. Tsili varoluşunun yükünü böylece atmıştı omuzlarından. Sedyeyi dönüşümlü olarak taşıyorlar, hızlarını hiç kesmiyorlardı. Ufukta ne bir köy ne bir şehir vardı, arada sırada bir eve ya da köylüye rastlıyorlardı.

"Nerelisin?" diye sordu Tsili.

Adam isteksizce, hiç lafı uzatmadan söyledi. Sonra Tsili'ye Filistin'i anlattı. Daha gençliğinde oraya göç etmek istemişti, hazırlık kursuna katılmış, sertifika bile almıştı. Ama sonra babası hastalanmış, hastalığı uzun yıllar sürmüştü. Sonra evlenip çoluk çocuk sahibi olmuştu.

Anlattıklarının olağanüstü bir yanı yoktu. Belli ki kendisiyle ilgili her şeyi kısa tutmaya çalışıyordu, tıpkı pratik işlerden anlayan ve bunların duygulardan öncelikli olduğuna inanmış bir tüccar gibi.

Tsili daha fazla soru sormadı. Adam yalnızca süt getirmeye gittiğinde yanından ayrılıyordu. Adamı endişelendirmemek için Tsili istemeye istemeye içiyordu sütü. "Nerelisin?" ya da "Başına ne geldi?" diye sormuyordu adam. Tıpkı bir hayvan gibi ses-

siz oturuyordu yanında. Kâh yaşlı ve hantal, kâh otuz yaşındaki birisi gibi görünüyordu.

Bir keresinde sedyeden kalkacak olduğunda Tsili'yi azarladı: "Doktora görünmeden kalkmaman lazım. İlkyardım kursunda böyle öğrettiler bize."

Tsili'yi kurtaran şişman kadın geceleri yine onları eğlendirmeye başlamıştı. Şarkı söylüyor, şiirler okuyor, dolgun baldırlarını sergiliyordu.

Tüccar seyredebilsin diye elini Tsili'nin başına destek yapıyordu. Tsili içlerinden bir tekini bile tanımasa da ona yakındılar. Her molada sedyeyi taşıyanlar değişiyordu, sanki eski bir alışkanlıkmış gibi.

Sancısı geçtiği zamanlarda tüccara güzel bir çift laf etmek istiyordu ama onu incitmekten korkuyordu.

28

Büyük bir karmaşanın hüküm sürdüğü Zagreb'e vardılar böylece. Ortak Dağıtım Komitesi* binasının avlusunda Amerika'dan gelen bisküvi, konserve ve rengârenk çoraplar dağıtılıyordu. Kâhinler, satıcılar, simsarlar, hastalar bu keşmekeş içinde ortalıkta dolanıyorlardı. Kimse yarısı harap olmuş, bu yabancı şehirde ne yapacağını bilmiyordu. Birisi şöyle bağırıyordu: "Filistin'e gitmek istiyorsanız, Napoli'ye gidin! Burada herkes açgözlü, dolandırıcı ve çıkar peşinde."

Sedyeyi taşıyanlar, yüklerini gölgelik bir köşeye koyup "Bizim işimiz buraya kadar" dediler.

Paniğe kapılan tüccar "Elinize sağlık, müthiş bir iş yaptınız. Ama neden yarıda bırakıyorsunuz?" diye yalvarıp yakardıysa da sözünü dinletemedi. Şehrin manzarası akıllarını karıştırmıştı belli ki. Birden kocaman, dilsiz ve tedirgin göründüler Tsili'nin gözüne. Tüccar ne yapacağını bilemeden Tsili'yle kalakaldı. Görünürde doktor falan yoktu, Dağıtım Komitesi'nin memurları da gişelere yığılan mültecilerden başlarını kaldıracak durumda değillerdi.

Eğer tüccar "Benim de elimden daha fazlası gelmiyor" demiş olsaydı Tsili rahat edecekti çünkü adamın oradan oraya ko-

* American Jewish Joint Distribution Committee (Amerikan Yahudileri Ortak Dağıtım Komitesi): 1914'te o zaman Osmanlı egemenliğinde olan ve 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla zor durumda kalan Filistin Yahudilerine yardım toplama amacıyla kurulmuş, halen dünya çapında hizmet veren insani yardım örgütü. (ç. n.)

şuşturması ve çaresizliği yüreğini burkuyordu. Ama adam onu kaderine terk etmedi, kalabalığa karışıp "Doktor var mı, doktor var mı?" diye sordu durdu.

Yüksekçe bir duvarla çevrili geniş avluda gelen giden bitmek bilmiyordu. Kadınlı erkekli bir kalabalık gece gündüz yerlerde uyuyordu. Arada sırada bir memur dışarı çıkıp kapının önünü işgal edenleri ya da uyuyanları azarlıyordu. Sesinin tonu değilse de düzgün görünümü başka zamanları hatırlatıyordu.

Tsili'nin bütün vücudu ağrılar içindeydi. Bacakları kaskatı olmuştu. Tüccar üstlendiği küçük görevle sersemlemiş bir halde oradan oraya koşuşturuyordu ama yardım eden yoktu. Gece olunca başını dizlerinin arasına sokup sessizce ağladı.

Nihayet bir ambülans gelip Tsili'yi aldı. Tüccar "Beni de alın, ne olur beni de alın! Kızın benden başka kimsesi yok" diye yalvarıp yakardıysa da sürücü onun ümitsiz haykırışlarına kulaklarını tıkayarak gaza bastı.

Tsili'nin sancısı şiddetliydi, bıçak gibi saplanıyordu. Yalvara yalvara ambülansın peşinden koşan tüccarın ümitsizliği acısını ikiye katlıyordu. Bağırmak istedi ama mecali yoktu.

29

Sahra hastanesi eski battaniyelerle bölümlere ayrılmış bir barakadan ibaretti. Askerler, partizanlar, kadınlar ve çocuklar yatıyordu. Her yerden çığlıklar yükseliyordu. Tsili'yi yıkılmış evlerden birinden getirildiği belli, geniş bir yatağa yatırdılar.

Günlerdir bebeğin tekmelerini duymamıştı. Ama şimdi yine kımıldıyor gibi geldi ona. Hemşire ıslak bir bezle vücudunu silerken "Nereden geliyorsun?" diye sordu.

Tsili ona anlattı. Yahudi olmayan hemşirenin yuvarlak sakin yüzü onu rahatlatmıştı. İyi bir aileden olduğu belli oluyordu. İşini, savsaklamadan, yüzünü buruşturmadan yapıyordu.

Tsili hayretle "Sen nerelisin?" diye sordu.

"Buralıyım."

Mavi gözlerinde kararlılık ışıldıyordu. Hemşire ona her gün asker ve mültecilerin getirildiğini ama yeterli yer ve doktor olmadığını anlattı. Az sayıda doktor yıkılmış şehrin çeşitli yerlerine dağılmış hastaneler arasında mekik dokuyordu. Tsili uykuya daldı.

Uykusu derindi. Mark'la karşılaşıyordu. Mark ona yardım eden tüccar gibi görünüyordu. Tsili ona giysileri satmaktan başka çaresi kalmadığını söylüyordu. Bütün o hayhuy içinde sırt çantasını kaybetmişti ama muhtemelen çanta tüccardaydı.

"Tüccar mı? Ne tüccarı?" diye soruyordu Mark şaşkınlıkla.

Onun şaşkın ifadesini gören Tsili korkuyordu. Onu dağda bırakıp gittiği günden sonra bütün başına gelenleri ayrıntısıyla anlatıyordu.

Mark başını eğiyordu. Sesinde onaylamayan bir tınıyla "Bütün bunlar beni artık ilgilendirmiyor" diyordu. Tsili onu yatıştırmaya çalışıyor ama sesi çıkmıyordu. Derken uyandı.

Ertesi gün bir doktor onu muayene etti. Almanca konuşuyordu. Aceleyle sorduğu birkaç soruya Tsili alçak sesle cevap verdi. Hemşireye hemen o gece cerrahi servisine nakledilmesi gerektiğini söyledi. Tsili camdan güneşin doğuşunu gördü, solgun bir ışık saçıyordu. Pencerenin parmaklıkları anne babasının evindeki gibiydi.

Onu cerrahi servisine naklettiklerinde gündüzdü. Beklerken hemşire onun elini tutarak Slavca kelimelerin karıştığı bir Almancayla acele acele bir şeyler anlattı. Tsili bebeğin karnında öldüğünü ve zaman kaybedilmeden alınması gerektiğini öğrendi. Anesteziyi asker beresi takmış ufak tefek bir adam yaptı. Tsili bir çığlık attı, sonra sustu.

Derken üç gün sürecek, kayalara oyulmuş, upuzun bir gece başladı. Tsili'yi defalarca uyandırmaya çalıştılar. Sıhhiyeciler ve askerler, ellerinde sedyelerle uyuşmuş gibi bir aşağı bir yukarı koşuşturuyorlardı. Tsili kayanın içindeki tünelden yürüdü, yüzleri açıkça seçilebilen tanıdıklar ve yabancılar gözlerinin önünden geçiyordu. Kendi kendine "Geri dönüyorum" diyerek karyolanın kenarına sımsıkı tutundu.

Uyandığında hemşire başucundaydı. Nedense tüccarın da yaralanıp yaralanmadığını sordu. Hemşire ona ameliyatın uzun sürmediğini, doktorların sonuçtan memnun olduğunu, şimdi dinlenmesi gerektiğini söyledi. Küçük bir kaşığı Tsili'nin dudaklarına götürdü.

"Sorun çıkarttım mı?"

"Gayet usluydun."

"Peki neden bağırdım?"

"Bağırmadın ki. Gıkın çıkmadı."

Akşam hemşire Tsili'ye bir haftayı aşkın süredir hastaneden çıkmadığını anlattı. Her gün aralarında ağır yaralıların da olduğu mülteciler ya da askerler getiriyorlardı, bu yüzden izne çıkamıyordu. Nişanlısı kesin kızmıştı ona. Yuvarlak yüzünde endişe okunuyordu.

"Hiç kızmadan bekleyecektir seni" dedi Tsili.

"İyi de, çok sabırsız bir adam."

"Onu sevdiğini söyle ona."

"Benimle yatmak istiyor" diye fısıldadı hemşire Tsili'nin kulağına.

Tsili güldü. Et suyu ve sohbet acısını unutturmuştu. Zihni bomboştu. Ağrıları da geçmişti. Sadece uyku mucize gibi sarıp sarmalıyordu onu.

30

Tekrar uyudu. O uyurken baraka da askerler ve mültecilerle hıncahınç dolmuştu. Sıhhiyeciler yatakları iyice birbirine yanaştırıyorlardı, bu arada Tsili'nin yatağını kapıya doğru ittiler. Tsili uyuyordu. Uzaklardan bir yabancı ona rüya görmemesini buyurmuştu, buyruğa uyup rüya görmekten vazgeçti. Birkaç gün boyunca uykunun yüzeyinde sürüklendi durdu. Uyandığında belleği her zamankinden de boştu.

Baraka erkekler, kadınlar ve çocuklarla dolmuş taşıyordu. "Bağırıp çağırmayı kesin! Kimseye faydası yok" diye söyleniyordu telaştan ve üzüntüden yorgun düşmüş sıhhiyeciler. Hemşireler daha yumuşak başlı görünüyordu. Geceleri sıhhiyeciler ve hastalarla fingirdiyorlardı.

Tsili uyanıktı. Paramparça hayatından geriye hiçbir şey kalmamış gibiydi. Bedeni bile artık kendisine ait değildi. Bir sesler ve gölgeler karmaşası ona dokunmadan içindeki boşluğa akıyordu.

Birdenbire aklına geldi, hemşireye "Neden döndün?" diye sordu, "izne çıkmıştın?"

"Nişanlımla kavga ettik."

"Neden?"

"Beni kıskanıyor, vurdu bana. Onunla bir daha asla görüşmemeye yemin ettim." İri köylü elleri yüzünden daha çok şey anlatıyordu.

Tsili'ye bakmadan "Peki sen onu seviyor muydun?" diye sordu.

"Kimi?"

"Nişanlını."

"Evet" dedi Tsili aceleyle.

"Belki de Yahudiler farklıdır."

Bir gecede çizgiler belirmişti hemşirenin ablak yüzünde. Tsili, nişanlısının sert yumruklarıyla onca incittiği bu köylü kızına ansızın bir yakınlık duydu.

Karanlıkta çığlıklar işitiliyordu. Bir sıhhiyeci mültecilerden birine saldırıp "Alçak Yahudi" diye bağırdı. Bir dehşet dalgası Tsili'nin bedenini yalayıp geçti.

Ertesi gün ayağa kalktığında dengesi de vücudundan çekilip alınmış gibi geldi Tsili'ye. Duvara yaslandı ve bir an için, artık asla desteksiz ayakta duramayacağını sandı.

"Bir sırt çantası gördünüz mü?" diye sordu sıhhiyecilere.

"Her şeyi dezenfekte etmek için yakıyoruz."

Yaşını almış kadınlar tuvaletlerin orada durmuş, yüzlerine krem sürerken kendi aralarında fısıldaşıyor, cilveli cilveli gülüşüyorlardı. Acı dolu yıllar bellerini bükmüş ama yaşama isteklerini yok edememişti. Kadınlardan biri banka oturup şişmiş bacaklarını, etlerini çeke çeke, mıncıklaya mıncıklaya ovmaya başladı.

Sonra sıhhiyeciler bir sürü yeni hasta getirdiler. Hastaları sınıflandırdılar, durumu iyiye gidenleri avluya çıkardılar. Tsili'nin yatağını da dışarı ittiler. Hemşirenin müdahalesi bir işe yaramadı.

Ertesi gün Ortak Dağıtım Komitesinin görevlileri avluda elbise, ayakkabı ve çiçekli iç etekleri dağıttılar. Kadınlar kolilere saldırdığı için görevliler dağıtım yapacak yerde onları durdurmakla uğraştılar. Tsili kırmızı bir elbise, bir iç eteği ve bir çift topuklu ayakkabı aldı. Bumburuşuk eşyadan ağır bir parfüm kokusu yayılıyordu.

"Neyi paylaşamıyorsunuz?" diye sordu bir görevli sitem edercesine.

Kadınlardan biri atılıp "İç eteği" dedi.

"Toplama kampında yaşamadınız mı siz? Sizden bunu beklemezdim" dedi Amerikan aksanıyla konuşan birisi.

Daha sonra Hıristiyan hemşire gelip Tsili'ye yüreklendirici şeyler söyledi: "Başını dik tut, gücünü topla. Herkese açılma

ve duygularını gösterme. Senin başına gelen her kadının başına gelebilir. Unutmak zorundasın. Nihayetinde dünyanın sonu değil. Güzelsin, daha çok gençsin. Artık geçmişi düşünme, geleceğe bak!"

Onun için endişelenen bir abla gibi konuşuyordu. Tsili bu sözlerle güçlendiğini hissetti. Ona teşekkür etmek istiyordu ama nasıl edeceğini bilmiyordu. Demin görevlilerden aldığı iç eteğini ona verdi. Hemşire hediyeyi alıp önlüğünün geniş cebine soktu.

Ertesi sabah erkenden avluda yatanlar taburcu edildi.

31

Artık hepsi deniz kıyısına iniyordu. Balıkçılar küçücük tezgâhlarda mangalda balık satıyorlardı. Ateşin kokusu evcil bir neşe yayıyordu etrafa. Savaştan önce burası muhtemelen güzel bir sahil yoluydu. Duvarlarda savaş öncesi hayatın kalıntıları vardı.

Önlerinde yer yer mazotla lekelenmiş, bembeyaz kumsal uzanıyordu. Sağda solda unutulmuş yol tabelaları, metruk kulübeler ve kayıklar vardı. Tsili'nin mecali yoktu, karnı açtı. Yardım isteyebileceği kimse yoktu, çevresinde sadece sırtlarında ağır çantalar taşıyan ve yüzlerinden acele ve açlık okunan mülteciler vardı. Kumsalı geçip deniz kenarına akın ediyorlardı.

Tsili oturup onları seyretti. Eski izleme isteği yeniden uyanmıştı.

Gece ateş yakıp şarkılar söylediler: "Biz meşale taşırız." Orada ne kadar kalacaklarını hiç kimse bilmiyordu. Yiyecek boldu. Tsili deniz kıyısına inip mültecilerin arasına karıştı. Karnında soluk alıp veren yara iyileşmeye başlamıştı. Ağrı şiddetliydi ama dayanılmaz değildi.

"Balık çok lezzetli."

"Tuzlu su balığı çok sağlıklıdır."

"Ben gidip bir balık daha alacağım."

Bu sözler nedense içine işledi ve onu hayrete düşürdü.

Bir ara kavga çıktı. Güçlü kuvvetli bir adam "Beni artık kimse öldüremez!" diye bağırıyordu. Başka bir yerde hora dansı yapıyorlardı. Tsili'nin yanında oturan mültecilerden biri "Artık Filistin'e gitmek istemiyorum" dedi.

"Neden?" diye sordu yanındaki.

"Yorgunum."

"Ama gücün kuvvetin yerinde."

"Orası öyle ama inancım kalmadı."

"Peki, ne yapacaksın?"

"Bilmem."

Birisi gaz lambası yakıp ortalığı aydınlattı. Konuşan mültecinin sesi kesildi.

Tsili öylece oturmuş, çevreyi seyrederken şişman bir kadın geldi yanına. "Tsili değil misin sen?"

"Evet, adım Tsili."

Uzun yol boyunca şarkı söyleyerek, şiir okuyarak, bacaklarını açarak insanları eğlendiren o şişman kadındı. "Burada olmana sevindim. Herkes beni terk etti" diyerek ağır gövdesini yere bıraktı. "Burada o kadar çok güzel Hıristiyan kızı var ki gözleri beni görmez oldu."

Tsili temkinli, "Nereye gideceksin?" diye sordu.

Kadının cevabı hiç gecikmedi: "Seçeneğim var mı ki?"

Bir süre öylece oturup karşılıklı sustular.

"Ya sen?"

Tsili anlattı. Kadın gözlerini ona dikmiş, hiçbir ayrıntıyı kaçırmadan dinliyordu. Koca gövdesine yerleşmiş büyük ıstırap yerini bir anlığına Tsili'nin sırrına bırakmıştı sanki.

"Şu dünyada benim de hiç kimsem yok. Başta anlamak istemedim ama artık biliyorum: Linda koca dünyada yapayalnız."

Görevlilerden biri bir sandığın üstüne çıkıp sanki ağzında hoparlör varmış gibi tok ve gür bir sesle konuşmaya başladı. Filistin'i, kurtuluşun ülkesini anlatıyordu.

Linda "Izgara balık nereden alınıyor?" diye sordu, "Gidip alacağım. Açlıktan aklımı kaçırmak üzereyim. Hemen dönerim. Sen de bırakmayasın beni!"

Tsili bir an boyunca kendini yenilenmekten ve arınmaktan söz eden adamın davudi sesine kaptırdı. Kimse adamın sözünü kesmiyordu, biliyorlardı ki bu sözler uzun süre adamın içinde saklı kalmıştı ama şimdi ortaya çıkmalarının vaktiydi.

Linda iki ızgara balıkla döndü. Kendi kendisinden üçüncü

şahısta bahsediyordu. "Linda yemek yemeli. Karnı aç." Kâğıda sarılı balıklardan birini Tsili'ye uzattı.

Tsili tadına baktı: "Güzelmiş."

"Savaştan önce kabarelerde şarkı söylerdim. Anne babam benim yüzümden hiç rahat yüzü görmedi" diye itiraf etti Linda birden.

"Kesin affetmişlerdir seni."

"Linda'yı kimse affetmez. Linda kendi kendisini affedemez ki."

"Filistin'de her şey bambaşka olacak" dedi Tsili konuşmacının sözlerini tekrarlayarak. Linda ağzındaki lokmayı çiğnedi, hiç cevap vermedi.

Tsili, kendi kendisinden üçüncü şahısta söz eden bu şişman kadına yakınlık duymaya başlamıştı.

Konuşmacılar gece boyunca susmak bilmediler. Karanlık kumsal yüce sözlere boğuldu. Zayıf bir adam Filistin'de onları bekleyen yeniden doğuşun zorluklarını anlattı. Bu tarz konuşmalar Linda'ya göre değildi. Sonunda kendini tutamayıp "Susun artık!" diye bağırdı. Konuşmacı oralı olmayınca yerinden fırlayıp sandığa doğru gitti, orada durarak şöyle seslendi: "Ben şişman Linda. Kimse bu sandığa çıkmaya kalkışmasın! Konuşma boykotu ilan ediyorum."

Tekrar yerine döndü. Kimse tepki vermemişti. Herkes bitkindi, paltolarına sarınmışlardı. Linda bir süre sonra kendi kendine "Öff" dedi, "bu yeniden doğuş meselesinden tiksiniyorum."

Hemen o gece gemiye bindirdiler onları. Tek direkli, tek bacalı küçük bir gemiydi. İki projektör iskeleyi aydınlatıyordu.

Tsili birden "Canım armut istiyor" dedi.

"Linda'nın armudu yok. Tüh, yazık."

"Çok utandım" dedi Tsili.

"Neden?"

"Aklıma böyle bir şey geldiği için."

"Böyle küçük arzulara saygım sonsuzdur. Linda'nnın kendisi de bir küçücük arzudan başka ne ki?"

Manzara hiç iç açıcı değildi. İnsanlar halatların, tentelerin üstünden atlıyorlardı. Birisi "Sıraya girin" diye bağırıyordu, "böyle kimse binemez gemiye."

Çok kalabalıktı, Tsili bu itiş kakışta yine sancısının tutacağını hissediyordu. Linda kimsenin düşünceli davranacağına inanmadığı için gür sesiyle "Kıza yer açın" diye bağırdı "daha yeni ameliyat oldu." Ama kimse tınmadı. Linda yine bağırdı. Yine kimse oralı olmayınca kollarını uzatıp bir bankta oturmakta olan iki genç erkeği iki yana itti.

"Burada o oturacak! Adı Tsili."

İtiş kakış bitip de insanların bir kısmı aşağıdaki kamaralara indikten, güvertede ise esinti başladıktan sonra Tsili "Teşekkür ederim" diyebildi.

"Ne için?"

"Bana yer bulduğun için."

"Bana teşekkür edilmesinden hoşlanmam. Orası senin yerin."

Aşağıdan canhıraş feryatlar yükseliyordu. Karanlığı fırsat bilip ispiyoncuları ve işbirlikçileri dövüyorlardı. Onlar da avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı. Güvertedekiler de huzursuzdu. Görevlilerin yolcuları sakinleştirme çabaları boşunaydı.

Çığlıklar devam ederken Linda savaşta başına gelenleri anlattı. Toprak sahibi bir sevgilisi vardı, onu ambarda saklamıştı. Linda bir ambardan öbürüne taşınmıştı. Önceleri mutluydu, güzel günler geçirmişti. Ama zamanla sevgilisinin her bakımdan gerçek bir Hıristiyan olduğunu anlamıştı, içiyor ve onu dövüyordu. Linda kaçmak zorunda kalmış, yakalanıp toplama kampına gönderilmişti. Yahudileri sevmiyordu ama gene de Hıristiyanlardan iyiydiler. Pis adamlardı ama zalim değillerdi. Linda kampta tam bir yıl geçirmişti. Orada Yidiş öğrenmiş, geceleri gösteri yapmıştı. Hiçbir şeyden pişman değildi. Gözlerinde gaddar bir dürüstlük okunuyordu.

Deniz çalkantılıydı, gemi dalgalarla boğuşarak ilerliyordu. Sallantı üst güvertede hissedilmiyordu. İnsanlar Ortak Dağıtım Komitesi'nin dağıttığı çizgili ceketlere sarınmış uyuyorlardı. Gemi arada sırada düdüğünü öttürüyordu. Linda sonunda yarısı dolu bir şişe konyak bulmayı başardı, sevinçten havalara uçuyordu. Şişeyi göğsüne bastırmış, Macarca bir şeyler anlatıyordu ona. Hemen gevşedi, konyak iyi gelmişti. Macarca bir ninni tutturdu.

Tsili havadaki ev kokusunun kaybolduğunu hissediyordu. Buz gibi, açık bir hava dolduruyordu ortamı. Eğer sırt çantasını getirir de, giysileri yere yayarsa tekrar ev kokusu kaplayabilirdi her yeri. Mark da belki alırdı kokuyu. Hemen kalktı, sırt çantasını aldı ve giysileri yere yaydı. Buruşuk ve rutubetli renkli kısımlarından bir küf kokusu yayılıyordu.

Savaşın başlamasıyla ailesi kaçan henüz on üç yaşındaki Tsili tek başına kalır. Yıllarca ormanlarda saklanır, köylüler tarafından hizmetçi olarak kullanılır, istismar edilir, her defasında dayak yer, ta ki her şeyi geride bırakıp tekrar ormanlara sığınana kadar. Uzun süre evsiz barksız dolaştıktan sonra Mark'a rastlar. Toplama kampından kaçan Mark'ın yanında kalır. Ne var ki Mark da bir gün çekip gider.

Appelfeld *Tsili* romanıyla somut gerçekliği ödünsüz bir tavırla kayıt altına alırken, trajik olanı basit ama parlak bir dilin olağandışı ustalığıyla, hiçbir cambazlığa başvurmadan yazınsallaştırıyor.

Tsili bir genç kızın hayatta kalma savaşı ve insan denen yaratığın kötücül tarafını gösteren yazınsal bir belge.

ISBN 978-975-08-1938-4
8 TL
9 789750 819384